

TAMPEREEN YLIOPISTO

Pekka Ruissalo

KOLMAS KIERROS!

Vallan diskurssit Aamulehden ja Helsingin Sanomien
pääkirjoituksissa, kolumneissa ja kommentteissa presidentinvaalien
toisella kierroksella keväällä 2006

Tiedotusopin pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2011

TAMPEREEN YLIOPISTO

Tiedotusopin laitos

RUISSALO, PEKKA: Kolmas kierros! Vallan diskurssit Aamulehden ja Helsingin Sanomien pääkirjoituksissa, kolumneissa ja kommentteissa presidentinvaalien toisella kierroksella keväällä 2006.

Pro gradu -tutkielma, 85 sivua ja kaksi liitesivua.
Tiedotusoppi

Toukokuu 2011

Tiedotusopin pro gradu -tutkielmani aihe on vuoden 2006 presidentinvaalit ja niiden käsittely Aamulehden ja Helsingin Sanomien pääkirjoituksissa, kolumneissa ja kommentteissa. Tutkimukseni tarkoitus on purkaa tuon journalismin rakennetta kriittisen diskurssianalyysin kautta. Tästä tutkimussuunnasta keskeinen keskustelukumppani on Norman Fairclough ja hänen kirjansa Miten media puhuu. Tätä kautta pyrin selvittämään, minkälaisia diskursseja tästä aineistosta löytyy, mitä ne politiikan ja journalismin suhteesta kertovat ja mihin lopulta määrittyy toimittajan rooli presidentinvaaliuutisoinnissa. Tutkimusmenetelmän kannalta on olennaista ja kiinnostavaa ottaa rajaukseen mukaan myös vaalien jälkeinen viikko. Onko journalistinen puhe voittajan ratkettua enemmän pettynyttä, analyyttistä, tulevaisuuteen luotaavaa vai kenties kaikkea näitä? Selvitän myös, löytyykö lehdistä sellaista aineistoa, jonka perusteella voisi vetää johtopäätöksiä sitoutumattomien lehtien poliittisesta sitoutuneisuudesta.

Käsiteltävä aineisto on Aamulehdestä ja Helsingin Sanomista. Valitsin ne käsiteltäväksi, koska kyseessä on maan kaksi suurinta lehteä. Lehtien levikki on suuri, joten ne luetaan tuhansissa ja taas tuhansissa kahvipöydissä ympäri Suomea. Täten niillä on myös merkitystä siihen, miten suomalaiset rakentavat käsityksiään maailmanmenosta ja tässä tapauksessa presidentinvaalista.

En käsittele uutisaineistoa lainkaan. Pääkirjoitukset, kommentit ja kolumnit ovat edustavat tyyliltään journalismia, joihin voi sisällyttää huoletta mielipiteen ja näkemyksiä. Löydän aineistosta kolme diskurssia. Ne ovat poliittisen ja pettyneen puheen diskurssi, jännitystä luova diskurssi sekä arvioiva ja analyttinen diskurssi. Näille kaikille on oma aikansa. Jännityksen luonti liittyy vaiheeseen, jossa vaalin lopputuloksen selviäminen alkaa lähestyä. Pettynyt ja poliittinen puhe ilmenee taas tyypillisesti vaalien jälkeen. Arvioivuus ja analyttisyys kuuluu vaalijournalismiin niin ennen kuin jälkeenkin vaalien, enimmäkseen vaalien jälkeisessä journalismissa. Siinä analyttisyyteen ja arvioivuuteen kytkeytyy myös halu hakea koheesiota ja yhtenäisyyttä.

Avainsanat: Diskurssi, diskurssianalyysi, kriittinen diskurssianalyysi, politiikan journalismi, politiikka, journalismi, pääkirjoitus, kommentti, kolumni

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto	1
1.1. Miksi tämä tutkimusaihe?	4
2. Poliitiikan ja journalismin kohtauspisteessä	9
2.1. Presidenttivallan tuuliset saappaat	9
2.2. Nykyajan haasteet	15
2.3. Ideologioiden inflaatio	17
3. Teoreettinen viitekehys	21
3.1. Analyysin perusteet	23
3.1.1. Diskurssi	23
3.1.2. Diskurssianalyysin perustaso	25
3.1.3. Yksi diskurssianalyysi, monta tulkintaa	26
3.1.4. Foucaultilaisen diskurssianalyysin tutkimusmenetelmä	28
3.1.5. Fairclough Foucaultin perillisenä	28
3.2. Perusteet	30
3.2.1. Ideologia	31
3.2.2. Representaatio	31
3.2.3. Diskurssi	32
3.2.4. Identiteetti	32
3.3. Terminologiasta kysymyksiin	33
4. Aineisto	36
4.1. Käsiteltävä aineisto ja sen rajaus	36
5. Aineiston lähiluku	39
5.1. Ensimmäisen kierroksen jälkeen	39
5.2. Ääni politisoituu	44
5.2.1. Ensimmäisen kierroksen yhteenveto	48
5.3. Vaalin tulos ratkeaa	52
5.3.1. Pettymystä ja kritiikkiä	52
5.3.2. Toisen kierroksen yhteenveto	60
6. Aineiston diskurssit	65
6.1. Jännitystä luova diskurssi	65
6.2. Pettyneen ja poliittisen puheen diskurssi	67
6.3. Arvioiva ja analyttinen diskurssi	71
7. Yhteenveto ja johtopäätökset	75
7.1. Vastakkainasettelujen aika ei ole ohi	75
7.2. Presidentinvaalit saavat edelleen palstatilaa	76
7.3. Presidentillä on kokonaisvaltainen merkitys	77
7.4. Yhteenveto	78
Painetut lähteet	81
Internet-lähteet	84
Liitteet	86

*Tämä pro gradu -työ on saanut rahoitusta
Journalistisen kulttuurin edistämissäätiö Jokesilta.*

1. Johdanto

Vuoden 2006 presidentinvaaleista tuli ennakoitua tiukempi kilpailu. Asetelma kääntyi nopeasti, lyhyessä ajassa, sillä vielä loppuvuodesta 2005 pidettiin yleisesti selviönä, että istuva presidentti, Sdp:n Tarja Halonen valitaan virkaan myös toiseksi kuusivuotiskaudeksi.

Toisin kuitenkin kävi. Vaalien voittaja ei selvinnytkään vielä tammikuun puolessavälissä, vaan vasta silloin, kun kuu oli edennyt viime metreille. Halonen jäi ensimmäisellä kierroksella 46,3 prosentin ääniosuuteen ja se tiesi presidentinvaaleissa toista kierrosta. Seurakseen istuva presidentti sai kokoomuksen Sauli Niinistön. Voittajaksi selvisi lopulta ennakkosuosikki Halonen, mutta odotettua niukemmin. Tasainen kamppailu päättyi istuvan presidentin voittoon 112 000 äänen marginaalilla. Halosen osuus annetuista äänistä oli 51,79, Sauli Niinistön 48,21 prosenttia. (Oikeusministeriö 2006.)

Helmikuinen sunnuntai-ilta vuonna 2006 laittoi lopullisen pisteen monisäikeiselle kamppailulle, jonka ensisiemenet oli puolueissa kylvetty jo vuosia aiemmin. Kuusi vuotta aiemmin Kokoomus joutui pettymään, kun puolueen suosikkiehdokas Sauli Niinistö kieltäytyi ehdokkuudesta. Niinistön kieltäytyminen satutti puoluetta todella ja osa puolueväestä piti ratkaisua suoranaishana puolueen pettämisenä. Niinistö yritti korjata tilanteen hankkimalla puolueelle yllätysehdoakaan, Nokian pääjohtaja Jorma Ollilan, mutta tämä kieltäytyi (Yli-Huttula 2006, 22 – 50.). Lopulta kokoomus asetti ehdokkaaksi ministeri Riitta Uosukaisen, joka jäi ensimmäisellä kierroksella kahdelle kärkiehdokkaalle, Sdp:n Tarja Haloselle ja Keskustan Esko Aholle selvästi. Puolueella oli edessään itsetutkiskelun paikka. (emt.)

Sauli Niinistö taas jatkoi valtiovarainministerinä hallituksessa, jossa pääministerinä oli sosialidemokraattien Paavo Lipponen. Samaan aikaan puolue kävi läpi eräänlaista via dolorosaa, joka huipentuu kesään 2004. Puolueen puheenjohtajaksi suurin odotuksin nostettu turkulainen Ville Itälä menetti nopeasti luottamuksensa. Itälän väistyttyä alkuvuonna 2004 puolueväki alkoi odottaa kesäkuun puoluekokousta. Siellä ratkaiseva

kysymys on puheenjohtajavaali. Kumpi valitaan, nuori ja nouseva Jyrki Katainen vai monissa liemissä marinoitu Ilkka Kanerva? Taistelu katsottiin ja miellettiin laajalti puolueen nuoren ja vanhan siiven vastakkainasetteluksi: Kanerva edusti vanhaa kokoomushenkeä, Katainen edusti taas uuden sukupolven kasvatteja. (Yli-Huttula 2006, 196–250.) Monien vaiheiden jälkeen valinta kääntyi Kataiseen. Puoluekenttä alkoi eheytyä. Kataisen ilonhetket eivät loppuneet tähän valintaan: Sauli Niinistö suostui Kokoomuksen presidenttiehdokkaaksi maaliskuussa 2005. (emt., 17.) Lähtökohdat tuntuivat otollisemmilta kuin kuusi vuotta aiemmin siinäkin mielessä, että samaan aikaan Keskustan Matti Vanhanen, istuva pääministeri, erosi vaimostaan.

SDP jatkoi hallituksessa. Vasemmistoliiton osalta paitsi kansansuosion hiipuminen, myös lähestyvä presidentinvaali osoittautui pulmalliseksi. Puheenjohtaja Suvi-Anne Siimes tahtoi, että vasemmistopuolueet asettuvat yhteisen ehdokkaan taakse, mutta Vasemmistoliiton kenttäväki ei suhtautunut näkemykseen yksimielisesti. Lopullinen puoluepäätös otti aikaa: Vasemmistoliiton puoluehallitus asettui yhteisen ehdokkaan taakse vasta marraskuussa 2005. Puoluejohtaja Siimes oli käynyt kysymässä Halosta ehdolle jo saman vuoden huhtikuussa. (katso esim. Isotalus & Borg 2006.)

Halosen ja tämän tukiryhmien osalta kaikki näytti varsin hyvältä samaiseen syksyyn 2005 saakka. Omat tukijoukot olivat innostuneet jo siinä määrin varmalta näyttävästä voitosta, että SDP:n tuolloinen puoluesihteer Eero Heinäluoma esitti kaksi vuotta ennen vaaleja kaikkien puolueiden kukkalähetystä Mäntyniemeen pyytämään Halosta ”Kekkosen ajan tavoin presidentiksi”. Myös oikeistossa valtioneuvos Harri Holkeri katsoi vaalit turhaksi kilpailuksi ”Halosen ylivoimaisuuden” takia. (Salminen 2006, 206.) Kyselytutkimukset antoivat hyvää pontta positiiviselle asenteelle vielä loppuvuonna 2005.

Gallupit ennustivat Halosen läpimenoa vaalien ensimmäisellä kierroksella. Vaalien läheisyys alkoi toisaalta hiljalleen näkyä myös kireämpänä journalistisena otteena – presidenttikeskustelu toisaalta viihteellistyi, ja toisaalta imagonluonti alkoi kiristyä (katso mm. Pernaa & Pitkänen 2006). Ehdokkaiden oman profiloitumisen lisäksi julkisuutta sai muun muassa Suomen Kuvalehden juttukokonaisuus Johtamistaidon opiston (JTO) presidenttiehdokkaista teettämästä johtajuustutkimuksesta. Siinä istuva presidentti sai

johtajuusarviossa ehdokkaista huonoimman arvosanan. (emt.) ”Toisin kuin presidentin vaalikirja väittää, Tarja Halonen ei suinkaan ole yksi meistä”, kertoi politiikan toimittaja Pekka Ervasti kommenttikirjoituksessaan Suomen Kuvalehdessä marraskuussa 2005. Jutun julkaisupäivästä kuusi päivää myöhemmin, 9.11.2005 MTV3:n uutisissa, Tarja Halonen antoi ymmärtää kieltäytyneensä testistä siksi, että hän ei saanut valita, ketkä hänestä antavat lausuntoja, eikä edes tietää heidän henkilöllisyyttään.

Vaalien toinen kierros sisälsi toki myös klassisen vastakkainasettelun – vasemmisto vastaan oikeisto. Vastakkain olivat poliittisen spektrin tuli ja vesi, porvaripuolueiden kannattama haastaja Sauli Niinistö ja vasemmiston kannattama istuva presidentti Tarja Halonen. Kokonaisuuteen liittyi myös muita, pienempiä vastakkainasetteluja. Vasemmistoliiton ratkaisu olla valitsematta omaa, puolueen sisältä tullutta presidenttiehdokasta jakoi puolueen rivejä jopa siinä määrin, että vasemmistoliiton nuorisojärjestöön kuulunut Ilkka Tillanen alkoi kerätä kansalaisliikettä taakseen päästäkseen ehdolle vaaleissa. Tillasen taakse asettunut kansalaisliike ei kuitenkaan saanut kerättyä riittävästi kannattajakortteja, jotta presidenttiehdokkuus olisi ollut mahdollinen.

Vastakkainasettelusta oli myös määrättyjä seurauksia puolueen sisällä. Ristiriidat kärjistyivät lopulta siinä määrin, että vaalien jälkeen maaliskuussa 2006 puheenjohtaja Suvi-Anne Siimes päätti erota tehtävästään. Vuotta myöhemmin niin Sdp kuin Vasemmistoliittokin jäivät hallituksen ulkopuolelle. Hallitukseen mahtuivat niin Kokoomus kuin Keskustakin, jotka olivat kokeilleet yhteistyön sujuvuutta jo presidentinvaalin toisella kierroksella. Keskusta ja kansallinen kokoomus olivat sopineet jo ennen vaaleja selvästä menettelystä: jos toisella kierroksella on mukana oikeistopuolueen ehdokas, asettuvat molemmat puolueet sen taakse. Kun selvisi, että Sauli Niinistö on Tarja Halosen haastaja vaalin toisella kierroksella, ilmoitti keskustan puheenjohtaja Matti Vanhanen julkisesti nopeasti omasta ja puolueensa tuesta Sauli Niinistölle. (ks. Helsingin Sanomat 16.1.2006 & Aamulehti 16.1.2006.)

1.1. Miksi tämä tutkimusaihe?

Vasemmisto vastaan oikeisto. Mies vastaan nainen. Niinistö vastaan Halonen. Muistamme kavennetut valtaoikeudet, journalismin väitetyn viihteellistymisen ja yhteiskunnan muutoksen hitaammasta vauhdikkaaksi. Vuoden 2006 presidentinvaaleista, ennakkoon monen suulla läpihuutojutuksi koetusta vaalista syntyi suoranainen jännitysnäytelmä, joka tarjosi monta asiaa, josta tarttua kiinni. Käsillä oli jännittävä tilanne, joka haastoi kaikki siihen osallistuvat – toimittajat olennaisesti siinä seassa.

Arend Lipjhart (1984.) listaa seitsemän ristiriitautottuvuutta, jotka yleensä määrittelevät poliittisia valintoja. Nämä ristiriitautottuvuudet ovat jaot vasemmiston ja oikeiston, kasvukeskuksen ja syrjäseudun, kansallisen ja kansainvälisen, suomenkielisten ja ruotsinkielisten, yhtenäiskulttuurin ja moniarvoisuuden, ekologisten arvojen sekä kasvun ja kulutuksen sekä eliitin ja kansan välillä. Halosen ja Niinistön vaalikamppailussa voi hyvin nähdä toteutuvan useamman näistä ristiriitautottuvuuksista.

Valtio-opin tutkimuksessa joukkotiedotusvälineitä pidetään poliittisina voimina, samaan tapaan kuin puolueita ja erilaisia painostusryhmiäkin. Keskeisenä ajatuksena on, että *tiedotusvälineillä on valtaa, jonka käyttäminen vaikuttaa kansalaismielipiteeseen ja poliittiseen päätökseen.* (Paloheimo & Wiberg 1996 & 2004, 251.). Ajatus on vahvaa sukua mediakriittiselle ajattelulle, jonka käyttäjäksi tunnustaudun paitsi toimittajana, myös journalismin sekä mediasisältöjen kuluttajana ja käyttäjänä. Valtio-opillinen tutkimus lähtee ajatuksesta, jonka mukaan heti sanomalehtien yleistyessä poliitikot alkoivat kiinnittää huomiota lehtien asemaan mielipiteiden muokkaajana. (emt.)

Paloheimon ja Wibergin mukaan myös poliittinen propaganda on ollut niin sanotusti kuvioissa mukana tästä hetkestä saakka. ”Maailman jakaminen meihin ja heihin, hyviin ja pahoihin, kuuluu edelleen olennaisena osana poliittiseen propagandaan. Poliitiikka on paljolti myös vihan organisointia.” (emt.) Näkemys on jyrkkä, mutta soveltuu hyvin myös Tarja Halosen ja Sauli Niinistön välisen presidenttikilpailun tulkintaan. Toisaalta näkemys tarjoaa myös oivallisen tieteellisen keskustelukumppanin diskurssianalyttiselle tieteelliselle ajattelulle, sekä toki myös puhtaan inhimillisille tulkinnoille. Tutkijana ja mediankäyttäjänä ajattelen itse, että kritiikkiä pitää olla aina, lukee, tulkitsee tai tuottaa

mediasisältöjä sitten minne tai mihin tahansa. Senpä takia foucautilainen ja myöhemmin faircloughilainen tulkinta diskurssianalyysistä on paikallaan. Palaan tähän kysymyksenasetteluun tarkemmin myöhemmin opinnäytetyössäni.

Valtio-opillinen tutkimus muistuttaa myös toisen maailmansodan jälkeen tehdyistä yhdysvaltalaisista, sosiologisista äänestyskäyttäytymistutkimuksista. Muun muassa Lazarsfeldin, Berelsonin ja Goudetin vuonna 1944 tekemässä tutkimuksessa päädyttiin siihen käsitykseen, ettei joukkotiedotusvälineillä sittenkään ole ratkaisevaa vaikutusta siihen, miten ihmiset vaaleissa äänestävät. (Paloheimo & Wiberg 1996 & 2004, 252.) Toisaalta, samainen tutkimus havainnoi, että joukkotiedotusvälineillä oli iso rooli passiivisten kansalaisten aktivoinnissa. Puolueuskollisten usko puolestaan vahvistui (emt.). Tärkeänä havaintona Paloheimo ja Wiberg pitävät näiden, lähes 70 vuotta vanhojen tutkimusten osalta sitä, että tutkimukset osoittivat selvästi että ihmiset ovat selektiivisiä, valikoivia. He siis valikoivat virrasta sellaisia viestejä, jotka sopivat heidän maailmankuvaansa.

”Vaalipropaganda näytti olevan kuin valokuvan kehittämistä. Kuvan tummuutta tai valoisuutta voidaan säädellä, mutta itse kuvan perustaa ei pystytä muuttamaan.”
(Paloheimo & Wiberg 1996 & 2004, 252.)

Muun muassa mainitut tieteelliset lähtökohdat, inhimilliset jännitteet, vastakkainasettelut ja vastakohtaparit tarjoavat hyvän ja kiinnostavan lähtökohdan myös pro gradu –työlleni. Sen tavoitteena on tarkastella vuoden 2006 presidentinvaalien uutisointia Helsingin Sanomissa ja Aamulehdessä vaalin toisen kierroksen aikana.

Työni aihe ja rajaus on luontevaa jatkoa kandidaatin työlleni. Kolme vuotta sitten tutkin kandidaatin työssäni kahden vasemmistoliittolaisen lehden (Satakunnan Työ ja Kansan Tahto) uutisointia presidentinvaaleihin liittyen. (Ruissalo 2008.) Tuolloin tutkimuskenttänä olivat niin vaalien ensimmäinen kuin toinenkin kierros. Lisäksi tutkin, miten lehdet huomioivat puolueen vaalien jälkeisen kriisin, ja miten he Tarja Halosen Suomeen suhtautuivat. Koen luontevaksi jatkaa aiheesta hieman erilaisella ja selvästi monipuolisemmalla rajauksella, sillä Suomessa poliittista journalismia ei tänä päivänä

liiksi tutkita eikä aiheesta pro gradu –töitä tehdä. Tällainen käsitys tuntuu olevan vallalla ainakin Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen käytävillä; kun opintoni olivat seminaarivaiheessa, kannusti seminaariopintoja vetänyt Heikki Heikkilä ”ehdottomasti jatkamaan” tällaisen aiheen parissa. Tuolloin elettiin kevättä 2007. Laajensin seminaarityöni kandidaatintyöksi helmikuussa 2008.

Kandidaatintyöni aihevalintaan päädyin aikoinaan helposti, jopa suoranaisten intohimon kautta. Minua ärsytti se, miten paljon ihmiset yleensä innostuivat vuoden 2006 presidentinvaaleista. Pidän tuolloin ja pidän edelleen presidentinvaaleja enemmän muodollisena ja karnevalistisena kuin aidosti merkittävänä kilpailuna. Presidentin valta-asema on kaventunut merkittävästi viimeisten vuosikymmenien aikana. Kekkonen kaltaisen vahvan johtajan tilalle on asetunut ryhmä ministereitä ja heidän taakseen ryhmä valmistelevia virkamiehiä. Lopputulema on se, että suomalainen poliittinen järjestelmä on muovaantunut sellaiseksi, ettei 21. vuosisadan parlamentarismissa presidentillä enää ole juuri muuta valtaa kuin nippu satunnaisia nimitysoikeuksia ja vielä jossain määrin selkeä edustuksellinen rooli.

Vastaavanlaisia, diskurssianalyttisiä töitä on tehty aieminkin. Tuore esimerkki on Tiina Uotilan tutkielma, jossa hän selvittää metsäteollisuuden irtisanomisten uutisdiskurseja syksyltä 2008 (Uotila 2011.). Aineisto on samantapainen kuin työssäni, paitsi Uotilalla referenssilehtien joukossa ovat Helsingin Sanomien ja Aamulehden lisäksi myös Kainuun Sanomat ja Etelä-Saimaa. Kaksi jälkimmäistä lehteä ovat perusteltuja, koska työ keskittyy nimenomaiseen itäsuomalaista metsäteollisuutta koskevaan uutisointiin.

Varsin samantapaisista lähtökohdista on rakentunut myös Marja Enroosin Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan viestinnän laitokselle huhtikuussa 2009 palauttama opinnäytetyö, joka tutkii Tarja Halosen ja Sauli Niinistön representaatioita eli mediaesityksiä vuoden 2006 presidentinvaaleissa. Enroos tarkastelee työssään representaatioiden rakentumista Helsingin Sanomissa, Aamulehdessä ja Turun Sanomissa – mainituista referenssilehdistä kaksi kolmesta on käytössä tässäkin työssä eli Helsingin Sanomat ja Aamulehti. Työn metodi on kuitenkin erilainen: tutkija havainnollistaa esimerkkejä enimmäkseen sisällönanalyysin ja metafora-analyysin

keinoin. (Enroos 2009.) Varsinaiset tutkimuskysymykset hakevat vastauksia samantapaisiin kysymyksiin kuin allekirjoittaneellakin: Enroosin tieteellisenä lähtökohtana selvittää, tuotettiin toisesta ehdokkaasta vaalien yhteydessä edullisempi kuva kuin toisesta ja jos näin oli, miten tietoisena ratkaisuna sitä voidaan pitää. (emt.)

Palaan omiin tutkimuskysymyksiini myöhemmin.

Työni aihe on perusteltu myös siitä syystä, että julkinen sana saa nykyään osakseen paikoin voimakastakin kritiikkiä. Suuriin sanomalehtiin ja yleensä suuriin tiedotusvälineisiin liittyy luonnollisesti paljonkin enemmän ja vähemmän julkista keskustelua. Tuon keskustelun yksi keskeinen kärki on perinteisesti ollut se, onko tietty journalistinen tuote sisällöltään missä määrin poliittisesti latautunut. Toinen aivan keskustelun keskiöön noussut kysymys on julkisuuden merkityksen kasvu. Hannu Nieminen ja Kaarle Nordenstreng (2001, 254.) näkevät, että perinteisen politiikan merkitys on samalla heikentynyt.

”Tälle (median yhteiskunnallista vaikutusta korostavalle) näkemykselle on perusteita viimeaikaisessa kehityksessä, joka on vähentänyt perinteisen politiikan merkitystä ja lisännyt julkisuuden merkitystä.” (emt.)

Toisenlaisiakin mielipiteitä ja näkemyksiä on aiheesta kuultu. Hannu Pulkkinen kaipaa puolestaan jonkinlaista jatkuvaa muutosta. Pulkkinen (2009.) mukaan ”lehtien ja juttutyyppeiden on kehityttävä, jotta ne säilyisivät hengissä. Journalismi näyttää kaipaavan uusia muotoja ja niitä ei löydy jos ei uskalleta kokeilla uusia ja aivan outojakin ratkaisuja.” Tutkija heittää pallon lukijalle, jota pitää ”laiskana ja hemmoteltuna uneksijana.” (2009, 85.)

Keskustelua on siis käyty ja erikantaisuutta ilmenee. Mainittuun kysymyksenasetteluun pureudun pro gradu -työssäni tarkemmin myöhemmin.

Presidentti-instituutioon yleisesti liittyvä kysymys kuuluu, mitä merkitystä on sillä, kuka on tasavallan presidentti? Onko presidentillä suomalaisessa yhteiskunnassa muuta virkaa

kuin edustuksellinen virka – siis antaa kasvot valtionpäämiehelle? Miksi valinta aiheutti kovaa polemiikkaa puolueiden sisällä niin ennen vaaleja kuin vaalien jälkeenkin? Vasemmistoliiton puheenjohtaja Suvi-Anne Siimes erosi tehtävästään noin kuukausi vaalien jälkeen. (katso mm. Ruissalo 2008.). Keskustan puoluesihteerin Eero Lankia taas ilmoitti heti vaalien jälkeen jättävänsä puoluesihteerin tehtävän muille kesällä 2006 pidettävässä puoluekokouksessa. Syynä päätökseen oli Matti Vanhasen huono menestys vaaleissa.

Tarkastelemme siis historiallista instituutiota, jolla Suomessa on pitkät perinteet. Vaikka presidentin valtaoikeudet aiheuttavat debattia säännöllisesti, ja monet pitävät moista instituutiota jo auttamattomasti reliikkinä, on presidentillä monille edelleen selvä merkitys. Tätä kirjoittaessa toukokuun 2011 alkupäivinä on Urho Kekkoselle omistetussa Facebook-yhteisössä 2 398 kannattajaa, nykyaikaisemmin sanottuna fania. Kun olin tekemässä Ahvenanmaalla lehtijuttua keväällä 2009, paikalliset kiinnittivät useaan kertaan huomiota allekirjoittaneen luottokorttiin. Siinä on kuva Urho Kekkosesta. Kysyin, mistä kiinnostus. Saarelaisten mukaan Kekkonen muistetaan Ahvenanmaalla yhä hahmona, joka mahdollisti saarelle sen itsemääräämisoikeuden tason, mikä sillä tänäkin päivänä on. Siitä saarelaiset ovat Kekkoselle ikuisesti kiitollisia.

Presidentti siis kiinnostaa, vaikka sillä ei väitetä enää merkitystä olevan ainakaan käytännön päätöksenteon kannalta. Pitkiä perinteitä, imagoa ja vahvaa edustuksellista roolia ei perustuslakia säätelemällä pystytä noin vain kumoamaan.

2. Poliitiikan ja journalismin kohtauspisteessä

Politiikka ja journalismi ovat kohdanneet läpi historian. Tässä luvussa käsittelen sitä, millaisia nämä kohtaamiset ovat olleet. Käsittelen myös sitä, minkälainen on ollut ja minkälainen nykyisin on presidentti-instituution suhde journalismiin.

2.1. Presidenttivallan tuuliset saappaat

Tasavallan presidentin asema on toki ennenkin ollut tuulinen ja kiistelty paikka, oikeastaan aivan siitä saakka kun maamme itsenäistyi ja Suomelle valittiin ensimmäinen tasavallan presidentti. Ensimmäisen presidentin K. J. Ståhlbergin asemaa pienen liberaalipuolueen jäsenenä pidettiin heikkona, ja Ståhlbergin kuvataan olleen asemaansa tyytyväinen. Tuolloin hallitustoiminnan johto kuului pääministerille ja hänen ministeriöilleen, ja valtionpäämies toimi ensisijaisesti tasoittavana ja ristiriitoja ratkaisevana tekijänä. Kun presidentti valittiin virkaansa 300-henkisen valitsijamiehistön kokouksessa, ei tällä ollut mahdollisuutta myöskään vedota kansalta suoraan saamaansa valtuutukseen. (Nousiainen 2007.)

Suomen hallitusjärjestelmä siis edusti aikoinaan niin sanottua selväpiirteistä *dyarkiaa* eli kaksoisjohtajuutta. Siinä keskeisten toimijoiden, eli presidentin ja pääministerin, toimintakentän rajalla oli tietty harmaa alue, mutta työnjako ja toimintatasojen ero olivat niin selkeitä, että asetelma saattoi huojua puolelta toiselle kuitenkin ajautumatta suoranaisiin ristiriitoihin. Tästä järjestelmä lipui hiljalleen kohti pienipuolueparlamentarismia, kunnes toisen maailmansodan jälkeen presidentin valtaoikeudet alkoivat jälleen olla sananmukaisesti valtionpäämiehen tasoa. Urho Kekkosen pitkän presidenttikauden aikana presidentillä oli valtaa enemmän kuin koskaan aiemmin – tai koskaan sen jälkeen – Suomen historiassa. (emt.)

Kun Urho Kekkonen väistyi tasavallan presidentin tehtävistä 25 vuoden jälkeen, hänen seuraajakseen nimitettiin Mauno Koivisto. Koiviston valtakauden aikana yhteiskunnallisessa keskustelussa kasvoi kritiikki presidentin valtaoikeuksia kohtaan. Myös päättäjät alkoivat olla enenevässä määrin sitä mieltä, että tasavallan presidentin valtaoikeuksista voisi karsia. Kun suora kansanvaali tuli käyttöön, presidentin aseman legitimaatio heikkeni, ja presidentti päätyi ikään kuin samalle areenalle puoluejohtajien kanssa. Uskottavuuden ja tietyn mandaattiaseman säilyttäminen vaati ylläpitoa ja toimintaa, se ei tullut itsestäänselvyytenä. (emt.)

Myös itse vaalijärjestelmä koki uudistuksen Koiviston aikana. Uudistus ajoittui samaan ajankohtaan, jolloin kansalaisten äänestysaktiivisuus laski voimakkaasti. Yhdeksi syyksi tähän arvioitiin, että lasku olisi johtunut erityisesti toisaalta valitsijoiden puolue- ja toisaalta politiikanvastaisuudesta. (Borg 1996, 206.) Nykymuotoista suoraa kansanvaalia harjoiteltiin vuoden 1988 presidentinvaaleissa, joissa äänestäjät saivat antaa äänensä sekä ehdokkaalle että valitsijamiehille. Nykymuotoinen vaalijärjestelmä vahvistettiin lainsäädännöllisesti vuonna 1991. Ensimmäiset uuden järjestelmän vaalit käytiin vuonna 1994. (katso mm. Pernaa & Pitkänen 2006.)

Valtiosääntöuudistusta alettiin taasen kaavailla jo vuonna 1992, kun eduskunta edellytti hallituksen jatkavan sitä. Vaikka vuonna 1993 kansa oli ainakin tyytyväinen presidentin valtaoikeuksiin - Pertti Pesosen, Risto Sänkiähon ja Sami Borgin (1994, 516-517.) tutkimuksen mukaan 74 prosenttia äänestäjistä katsoi, että presidentillä on sopivasti valtaa – alkoi vuonna 1994 hallitus kirjoittaa perustuslakia uudestaan. Lopulta, vuonna 2000 astui voimaan uusi perustuslaki. Siinä presidentin valtaoikeudet kokivat merkittäviä muutoksia. Yksi keskeinen muutos tapahtui ulkopoliittisessa päätösvallassa. Vielä 1980-luvulla Mauno Koiviston aikana ulkopoliittikan hoito oli keskitetysti tasavallan presidentin harteilla. Nyt perustuslain 93. pykälän 1. momentti on erilainen: presidentti on yhä viimekätinen auktoriteetti, mutta operatiivisen toiminnan osalta tällä on valtaa saman verran kuin valtioneuvoston jäsenilläkin (emt.).

Tärkeimpänä uudistetun perustuslain muutoksena pidetään niin sanotun valtiosääntödoktriinin muutosta. Kahdeksan vuosikymmenen ajan tuo doktriini tunnusti

valtionpäämiehelle oikeuden tehdä päätöksiä vastoin valtioneuvoston yksimielistäkin kantaa. Nyt perustuslain 58. pykälän 2. momentti säättää, että ristiriitatilanteessa presidentti voi tehdä omapäisen ratkaisun vasta hallituksen uuden valmistelun ja päätösuosituksen pohjalta. (emt.)

Tätä opinnäytetyötä viimeistellessä keväällä 2011 on näyttänyt varsin todennäköiseltä, että presidentin valtaoikeudet tulevat kokemaan muutoksia vielä lähitulevaisuudessakin. Perustuslakivaliokunta valmisteli muutamia muutoksia, jotka liittyvät muun muassa tasavallan presidentin valtaoikeuksiin ja EU-huippukokouksiin osallistumiseen, kriisinhallintaan sekä eduskunnan tiedonsaantiin. Eduskunta äänesti istunnossaan 16. helmikuuta 2011, että perustuslain uudistuksen hyväksyminen siirretään ”lepäämään” ensimmäisiin eduskuntavaalien jälkeisiin valtiopäiviin. Huomioitavaa on, että ehdotus lain hylkäämisestä kaatui kuitenkin äänin 144-26.

(<http://web.eduskunta.fi/Resource.phx/pubman/templates/1.htx?id=3967>.)

Yksi tiukimmista näkemyksistä aiheeseen liittyen on Turun yliopiston valtiotieteen professori Matti Wibergillä. Wibergin mukaan ”kansalaiset eivät ole sisäistäneet presidentin valtaoikeuksien supistumista. Ihmisillä näyttää olevan aivan liian suuria odotuksia presidentin toimivallasta.”, Wiberg sanoo. Tästä syystä hän päätyy johtopäätökseen, että ”presidentti-instituutio pitäisi lakkauttaa ja hänelle nyt kuuluvat tehtävät siirtää joko eduskunnalle tai valtioneuvostolle. Käytännössä presidentti-instituution lopettaminen on valtiosääntöoikeudellisesti helppoa”, Wiberg perustelee. (Isotalus & Borg 2006; 235, 239.)

Yhteenvedona presidentin tämänhetkisistä valtaoikeuksista voisi sanoa, että päätöksentekoaasema on entistäkin sidotumpi, ja valtaoikeudet ovat kaikinensa kaventuneet selvästi. Todennäköiseltä näyttää, että valtaoikeudet tulevat uuden eduskunnan astuessa toimeensa kaventumaan entisestään, joten on mielenkiintoista nähdä, minkälaisia ehdokkaita puolueet jatkossa presidentinvaaliin saavat. Todennäköiseltä vaikuttaa, että merkittävää valta-asemaa yhteiskunnassa havaittelevat ovat eniten kiinnostuneita ministerin tehtävistä, jopa rivikansanedustajan paikka houkuttelee vallan näkökulmasta presidentin virkaa enemmän. Mielenkiintoista on nähdä,

ovatko ehdokkaat jatkossa enemmän tunnettuja, vaikutusvaltaisia julkisuuden henkilöitä mallia Jorma Ollila - jota kokoomus havitteli yhtenä vaihtoehtona ehdokkaaksi juuri kevään 2006 presidentinvaaleihin - (ks. Ylä-Huttula 2006.) puoluejohtajien, ministerien tai ns. päivänpoliitikkojen sijasta. Tuon asetelman analyysi ei kuitenkaan ole tämän opinnäytetyön keskeinen kysymys.

Itsestäänselvänä huomiona voi todeta, että politiikan ja journalismin, tai viestinnän yleensä, suhde on ollut olemassa aina. Puheen kulttuurin aikakaudella noin 10 000 vuotta sitten viestintä ja kommunikaatio oli ihmisen yhteistyön väline, mutta kirjoitustaidon tullessa kuvioon mukaan noin 1 000 vuotta sitten viestintää alettiin käyttää enenevässä määrin vallankäytön välineenä. Habermas (2004, 23.) ottaa esimerkiksi kreikkalaisen kaupunkivaltion, joka määritteli julkisuudelle tiukasti omat kategoriansa.

Kaupunkivaltiossa kansalaisille yhteinen polis eli piiri erotettiin oikosista, jokaiselle yksityisestä piiristä. Julkista elämää (bios politikos) vietettiin torilla (agora). Se ei ollut paikkaan sidottu tori, vaan julkisen keskustelun ja kansalaisten yhdessä muodostama kohtauspaikka. Julkisuus syntyi keskustelusta, joka oli esimerkiksi neuvonpitoa tai urheilusuorituksen yhteydessä käytyä.

Journalismin ja politiikan suhde alkoi muuttua 1600-luvulla. John Milton julkaisi 1644 pamfletin *Areopagitica*, jossa hän arvosteli voimakkaasti lehdistön ennakkosensuuria ja painolupajärjestelmää (katso mm. Kunelius 2003, 62.). Miltonin ajatusmaailma edustaa liberalistista sananvapauskäsitystä. Käsityksen mukaan kenellä tahansa on oltava oikeus julkaista omia käsityksiään julkisesti. Ajatusmaailman kehitys oli suoraa seurausta ajanjaksoa leimanneesta taloudellisesta ja poliittisesta kehityksestä. Samalla sananvapauden rajoitusten valvonta alkoi käydä hankalaksi.

Kehitys jatkui 1700-luvun puolella, jolloin lehdistön poliittisen aikakauden katsotaan alkaneen. Valtio-opillinen tutkimus määrittelee poliittisesti kantaa ottavan lehdistön alkuperän tuolle vuosisadalle ja Englantiin. (Paloheimo & Wiberg 1996 & 2004, 251.) Risto Kuneliuksen (2003, 64.) mukaan tuona aikakautena lehden tekeminen muuttui täysin toisenlaiseksi. Se pyrki kokoamaan yhteen samalla tavalla ajattelevia ja opettamaan heitä näkemään maailman tietystä näkökulmasta. Kuneliuksen luonnehdinnan

mukaan ”poliittinen lehdistö tiivistä ja kiteytti kehittyvien kansallisvaltioiden sisäisiä, sosiaalisten kerrostumien ja aatesuuntien identiteettieroja. Se oli avainasemassa demokratian kehittymisen ja demokraattisesti ”valittavissa” olevien vaihtoehtojen muotoilijana.” (emt.)

Tilanne muuttui myös Suomessa. Sananvapaus sai perustuslain tasoisen aseman samalla vuosisadalla, Ruotsin vallan aikana vuonna 1766. Se mahdollisti poliittisen lehdistön esiinmarssin. Poliittinen lehdistö eli sitkeästi vielä pitkälle 1900-luvulle saakka. Vasta vuosisadan lopulla kiihtynyt, voimakas kaupallistuminen aiheutti sen, että poliittiset lehdet alkoivat kuihtua ja ennen tietyn puolueen äänenkannattajina toimineet lehdet muuttivat linjaansa puolueettomiksi. Tuo kehitys alkoi jo 1830-luvun puolessavälissä, kun liberalistinen sananvapausajattelu alkoi saada siipiensä alle lisää markkinataloudellisia ominaisuuksia. Väritynyt poliittinen journalismi alkoi menettää hiljalleen palstatilaa mahdollisimman puolueettomasti ja neutraalisti esitettyjen tosiasioiden tullessa tilalle. Journalismin tärkein tuote alkoi määrittyä uutiseksi (emt.).

Myös valtio-opillinen tutkimus on kiinnostunut tiedotusvälineiden ja vallan suhteesta. Käsitteitä on kolmenlaisia. Tiedotusvälineet voivat olla joko (1) kansalaiskeskustelun palveluksessa, (2) eliittien palveluksessa tai (3) tiedotusvälineet voivat itse muotoilla julkisen keskustelun esityslistan ja vaikuttaa sillä tavalla niin kansalaisiin kuin päätöksentekijöihinkin. (Paloheimo & Wiberg 1996 & 2004, 252.)

Kansalaisten palveluksessa oleva media pitää sisältää valtio-opillisesti tulkittuna ajatuksen siitä, että demokraattisessa yhteiskunnassa tiedotusvälineet ovat avoin areena kansalaiskeskustelun toteutumista varten. Paloheimo ja Wiberg (1996 & 2004.) näkevät tuon käsityksen ihanteellisena, mutta monella tapaa epärealistisena. Näkemys on läheistä sukua myös tämän tutkimuksen tekijälle.

Toinen tulkinta, eliittien palveluksessa oleva media viittaa tiedotusvälineisiin, jotka toimivat vallanpitäjien määrittelemillä ehdoilla. Näkemys on lähellä Marxin vasemmistolaisista ajattelusta: käsityksen mukaan joukkotiedotusvälineet määrittyvät yhteiskunnan eliittien käytössä olevaksi ”propaganda- ja indoktrinaatio-osastoksi”. (emt.)

Kolmas tulkinta on lähellä sitä ajattelua, minkä voisi helposti kuvitella vallankäyttäjän suuhun. Tulkinnaassa terminologian ydin on *mediakratia*. Termi viittaa tiedotusvälineisiin, jotka käyttävät valtaa aivan kilpailukykyisesti niin verrattuna kansanvaltaan kuin poliittisten eliittienkin käyttämään valtaan. (Paloheimo & Wiberg 1996 & 2004, 255.)

Kuten aiemmin todettu, pro gradu -työhöni valitut lehdet ovat molemmat kokeneet selkeästi poliittisesti värittyneen ajan. Vuonna 1881 perustettu Aamulehti oli vuoteen 1992 Kokoomuksen äänenkannattaja, kunnes muutti linjansa sitoutumattomaksi maakuntalehtien epäpolitisoituessa 1990-luvun alkupuolella. Myös maan suurimman 7-päiväisen sanomalehden, Helsingin Sanomien taustalta löytyy poliittinen menneisyys. Lehti perustettiin vuonna 1889 nimellä Päivälehti kannattamaan nuorsuomalaisia. Vuodet 1904 – 1918 se oli nuorsuomalaisten virallinen äänenkannattaja, 1918 - 1932 Kansallisen Edistyspuolueen virallinen äänenkannattaja. Pertti Alasuutarin mukaan vielä sodanjälkeisen ajan Helsingin Sanomien pääkirjoituksille oli varsin tyypillinen piirre, että toimittajat ottivat niissä selkeästi kantaa asioihin, niin poliittisiin kuin aatteellisiin kysymyksiin. (Alasuutari 1996, 105.) Tietty kantaaottavuus jatkui Alasuutarin mukaan vielä 1970-luvulle saakka. (emt., 107–111.)

Vaikka Aamulehti ja Helsingin Sanomat ovat sitoutumattomia, 7-päiväisiä sanomalehtiä, keskustelu niiden poliittisuudesta on jatkunut tähän päivään asti. Aamulehden osalta spekulatio on liittynyt viime vuosina voimakkaasti päätoimittajakaksikkoon Matti Apunen – Jorma Pokkinen, joiden puoluekanta ja sen mahdollista merkitystä lehden journalistiseen linjaan on pohdittu ahkerastikin. Huhtikuussa 2010 Apunen vaihtoi työpaikkaa Elinkeinoelämän Valtuuskunnan (EVA) johtajaksi. Syyskuussa 2010 Apunen kertoi Helsingin Sanomien kolumnissa äänestäneensä vuoden 2006 presidentinvaaleissa kokoomuksen Sauli Niinistöä. Vuoteen 2006 liittyy myös eräs keskeinen Helsingin Sanomien journalistiseen linjaan liittyvä keskustelu. Lehden silloinen päätoimittaja Janne Virkkunen kirjoitti pääkirjoituksessaan 8.10.2006 lehden tukevan Suomen jäsenyyttä sotilasliitto Naton jäsenenä. Tätä historiallista taustaa vasten molemmat lehdet tarjoavat hyvää tutkimuksellista maaperää: eivät ainoastaan kokonsa, vaan myös tietynlaisen yhteiskunnallisen, ideologisen flirttailun kautta.

Helsingin Sanomien linja on ollut esillä aiemminkin. Pertti Alasuutarin mukaan sodanjälkeisen ajan Helsingin Sanomien pääkirjoituksille oli varsin tyypillinen piirre, että toimittajat ottivat niissä selkeästi kantaa asioihin, niin poliittisiin kuin aatteellisiin kysymyksiin. (Alasuutari 1996, 105.)

2.2. Nykyajan haasteet

2000-luvulle tultaessa viestintäpolitiikasta on tullut teknisesti monimuotoinen kokonaisuus. Viestintää määrittelevät tarkat säädökset, joita päivitetään ja tarkastetaan koko ajan. Myös sananvapaussäännös on kokenut monia muutoksia sitten 1700-luvun. Tuorein sananvapaussäännös astui Suomessa voimaan vuonna 2000. Sananvapaus on huomioitu myös kansainvälisissä ihmisoikeussäännöksissä. Säännökset korostavat paitsi sananvapauden merkitystä, myös vapauten liittyvää vastuuta. Käytännössä se tarkoittaa sitä, ettei sananvapaus merkitse lupaa tehdä mitä tahansa. Päinvastoin, viestinnän tekijän on syytä arvioida toteuttamansa sisältö vastuullisesti ja tarkasti. (katso esim. Nordenstreng 1992, Nordenstreng & Lehtonen 1998, emt.)

Jatkuva tarkkailu ja seuranta on synnyttänyt myös vilkkaan keskustelun viestinnän tavoista ja tilasta ylipäätään. Viestinnän ja journalismin muutos nykyiseen ilmiäsuunsa on jakanut mielipiteitä niin alan tutkijoiden kuin itse ammattikunnankin keskuudessa. Tiedotusvälineitä on kritisoitu niin liiallisesta elitistisyydestä kuin toisaalta liialliselta populistisoinumisestakin. Näkemys journalismin ajautumisesta kohti populismia on pohjautunut keskeisesti massamuotoisten markkinoiden ja niihin kytkeytyneiden kulutuskulttuurien syntyyn. (Heikkilä 1997, 15-30.) Väitteet elitistisyydestä pohjautuvat taas näkemykseen, jonka mukaan toimittajien ja yleisön välinen etäisyys on kasvanut liian suureksi (emt.). Yleisö ei ota osaa aktiivisesti osaa, vaan vastaanottajista on tullut passiivista massaa sen sijaan, että vastaanottajat ottaisivat aktiivisesti osaa journalismiin ja jopa rakentaisivat sitä. Kansalaisjournalismia on kokeiltu, mutta toistaiseksi siinä ei ole saavutettu tavoiteltuja tuloksia. (emt.) Nyt keskustelu kääntyy siihen, ovatko tiedotusvälineet muuttuneet jo yhdeksi valtiomahdiksi, vallankäyttäjätahoksi muiden, perinteisempien vallankäyttäjien rinnalle. Valtio-opillinen tutkimus näkee yhteiskunnan muuttuneen niin, että joukkotiedotusvälineiden vaikutusvallalle on runsaammin tilaa.

(Paloheimo & Wiberg 1996 & 2004, 255.) Kuten tässäkin työssä on pohdittu, puoluesamaistuminen on heikentynyt. Toisaalta kansainvälistyminen ja rahamarkkinoiden vapautuminen, uusliberalismi, ovat osaltaan vaikuttaneet siihen, ettei poliittisilla organisaatioilla ole siinä määrin valtaa kuin aiemmin. (emt.) Toisaalta, kuluttajienkaan valtaa ei sovi kokonaan unohtaa. Paloheimon ja Wibergin näkemyksen mukaan ”mitä enemmän erilaisia joukkotiedotusvälineitä on, sitä enemmän kuluttajat eriytyvät ja kilpailu markkinaosuuksista vaikuttaa medioiden toimintaan.” (1996 & 2004, 260.)

Ennen tämänhetkistä keskustelua suomalainen journalismi eli vahvasti poliittista aikaa. Poliittinen 1960-luku näkyi myös Suomessa tavalla ja voimalla, joka poikii yhä edelleenkin keskustelua. Toimittajat tunnustivat avoimesti väriä ja vasemmistolainen henki eli vahvana journalismissa. Pertti Alasuutarin mukaan aikaa leimasi myös yhteiskunnallinen tieteellisen ajattelun kasvu. Mies nimittää aikakautta *suunnittelutalouden vaiheeksi*. (emt., 108.) 1970-luvun alkupäiviin tultaessa suunnittelutalous oli saanut tieteellisen painotuksen seuraksi kollektiivisen ajattelun. Alasuutarin mukaan ”yhteiskuntapoliittiselle keskustelulle oli ominaista yhdistää erilliset lait ja valtiolliset tuet ja avustukset mahdollisimman laajoiksi ja kaikenkattaviksi ”järjestelmiksi” tai mekanismeiksi”. (emt., 109.)

1970- ja 1980-lukujen taitetta pidetään aikana, jolloin suomalaisen politiikan mediajulkisuus kävi läpi tuntevan muodonmuutoksen. Ville Pernaan ja Erkkä Railon mukaan esille nousi suuri joukko uusia ilmiöitä, ja vastaavasti moni aikaisemmalle ajanjaksolle tyypillinen piirre jäi taka-alalle. Tutkijakaksikko näkee 1980-luvun eräänlaisena välietappina 1970-luvun poliitikkoja kunnioittavasta journalismista 1990-luvun suoraviihaisempaan ja kriittisempään politiikan uutisointiin. Keskeiseksi tekijäksi presidenttinäkökulmasta voi nostaa etenkin Urho Kekkosen eron presidentin virasta vuonna 1981 ja menehtymisen viisi vuotta myöhemmin. Muutos oli huomattava, eivätkä poliitikot tervehtineet sitä ilolla. Aikakaudelta jäi elämään muun muassa presidentti Mauno Koiviston letkautus, jossa hän nimitti hanakasti vallankäyttäjien toimintaan puuttuvia toimittajia sopuleiksi. (Perna & Pitkänen 2006, 17 – 54.)

Pertti Alasuutari nimittää 1980-luvun alkua *kilpailutalouden vaiheeksi*. Tuona aikakautena uusliberalismi alkoi ottaa jalansijaa yhteiskunnassa, ja sen myötä yksilön ja markkinoiden rooli yhteiskunnassa alkoi korostua. Yhteisöllinen ajattelu alkoi jäädä sivuraiteelle. Tuona aikakautena myös mediapuhe alkoi kokonaisvaltaisesti muuttua yksilöllisemmän ajattelun ja yksilön tarpeiden mukaisesti. Alasuutari huomioi, että yksilön näkökulma alkoi painottua kaikessa journalismin lajityypistä tai tarkoituksesta riippumatta. (Alasuutari 1996, 112–115.)

2.3. Ideologioiden inflaatio

Ideologinen suuntautuneisuus alkoi siis hiipua 1980-luvulle tultaessa ja lopullisesti DDR:n ja Neuvostoliiton painuessa historiaan 1980- ja 1990-lukujen taitteessa. Suomen poliittisen järjestelmän parlamentarisoituminen alkoi samaan aikaan (Isotalo & Borg 2006, 215.) Samoihin aikoihin lehdistössä valtasi alaa deregulaation käsite. Deregulaatio tarkoittaa mediaa koskevan sääntelyn purkamista (emt.). Paikallisradiot tulivat ja Yleisradion monopoliasema alkoi hiljalleen häivetä kaupallisten televisiokanavien astuessa samoille markkinoille. Poliitikan ja journalismin näkökulmasta tarkasteltuna sääntelyn purkaminen näkyi siinä, että suuret maakuntalehdet irroittauivat puoluepoliittisesta sidonnaisuudesta. Tämän pro gradu -työn lehdistä Aamulehti muuttui sitoutumattomaksi vuonna 1992.

Ideologioiden inflaation voi katsoa johtuvan monista syistä. Tuija Pulkkinen mukaan lehdistö pyrkii konsensushakuisuuteen, samanmielisyyteen olosuhteista riippumatta. Samalla poliittinen kritiikki on muuttunut laiskemmaksi. (Pulkkinen 1996, 195–197.) Tämän seurauksena yhteiskunta on alkanut näyttää kokonaisuutena vaihtoehdottomalta. Sivusta seuraajan tai potentiaalisen äänestäjän on koko ajan hankalampi määrittää sitä, mitkä ominaispiirteet erottavat yhden poliitikon toisesta.

Mainittu ideologioiden inflaatio on näkynyt myös kansalaisten kiinnostuksessa politiikkaa kohtaan. Se on viime vuosikymmenien aikana suorastaan romahtanut. Vuoden 1994 presidentinvaaleissa äänesti 78,4 prosenttia äänioikeutetuista (Tilastokeskus 1999). Kuusi vuotta myöhemmin äänestysaktiivisuus oli 76,9 prosenttia (emt.), ja pro gradu -

työssäni käsiteltävän presidentinvaalin ensimmäisellä kierroksella äänesti 70,8 prosenttia (emt.) äänioikeutetuista. Kahdentoista vuoden aikana äänestysaktiivisuus on siis pudonnut 7,8 prosentilla. Huomioitavaa on, että vielä vuoden 1982 presidentinvaaleissa Suomessa asuvista suomalaisista äänioikeutetuista 86,8 prosenttia kävi äänestämässä, ulkomailla asuvista 13,2 prosenttia (Tarasti 1998.).

Risto Uimonen (1992, 16.) ennakoi parikymmentä vuotta sitten, että on vain ajan kysymys, koska poliittinen markkinointi erikoistuneine imagonrakentajineen leviäisi myös Suomeen (emt.). Uimonen perustelee sellaiselle olevan tarvetta, sillä liikkuvien ja nukkuvien äänestäjien määrä kasvaa jatkuvasti. Kysymys nousi yhteiskunnallisestikin ajankohtaiseksi myös Uimosen kirjaprojektin aikana. Mainittuna aikana Suomessa käytiin yhdet vaalit, eduskuntavaalit keväällä 1991. Vaaleissa tehtiin kansallista historiaa, jos asiaa tarkastelee äänestysaktiivisuuden ja toisaalta puoluelähtöisen äänestämisen kannalta. 27,9 prosenttia äänioikeutetuista jätti äänestämättä, ja peräti neljännes vaihtoi puoluetta (emt.).

”Politiikka ei kiinnosta enää ihmisiä kuten joskus aikaisemmin. Myös suurten ideologioiden ja aatteiden hohto on himmennyt. Tämä luo otollisen maaperän imagonrakennukselle, koska poliitikko tarvitsee joka tapauksessa itselleen valtakirjan äänestäjiltä. Imagot ovat osoittautuneet muuttuneissa poliittisissa oloissa hyväksi keinoksi vaikuttaa äänestäjiin. Imagoista ja mielipidetutkimuksista on löytynyt aneemiseen politiikkaan uutta sisältöä, jännitystä ja poliittista viihdettä.” (emt., 18)

Juuri Uimosen mainitsema viihde ja viihteellistyminen on ollut keskeinen puheaihe, kun politiikkaa sekä politiikan ja journalismin suhdetta on pohdittu ja puntaroitu 2000-luvun aikana. Poliitiikan tutkijoiden mukaan kansalaiset seuraavat nykyaikana politiikkaa ennen kaikkea joukkoviestinten välityksellä, ja juuri media on se ympäristö, Habermasin julkisen keskustelun tori, jossa määritellään yhteiskunnallisen ja poliittisen keskustelun aiheet. (Pernaa et. al. 2007, 17.) Vaan löytyisikö viihteellistymisestä ja tietystä otteen keventymisestä lääke siihen, että tuosta agorasta saadaan kansalaisia houkutteleva ja puhutteleva kohtauspaikka? Myöskään internetin roolia ei sovi unohtaa. Internetissä käyty keskustelu ja debatti oli voimakasta jo viisi vuotta sitten presidentinvaalien aikana.

Tätä kirjoittaessa Suomessa on käyty eduskuntavaalit, jonka lopputulos on historiallinen. Eduskuntaan on valittu 86 uutta kansanedustajaa, ja pitkään pienpuolueena poliittisella kartalla sijainnut Perussuomalaiset nosti kansanedustajiensa määrää 34 edustajalla. Vaalien tulosta ajatellen internetin rooli oli jopa keskeinen.

Mainitusta viihteellistymiskehityksestä löytyy useita, varsin tuoreitakin esimerkkejä. Ex-pääministeri Matti Vanhasen ihmissuhdekuviot ja henkilökohtainen elämä on kiinnostanut tiedotusvälineitä pitkään enemmän kuin miehen poliittinen anti. Tätä opinnäytetyötä kirjoitettaessa vielä vuoden 2010 alussa maan pääministerinä työskennellyt Vanhanen on luopunut ministeriydestään ja myös kansanedustajuudestaan. Nyt hän työskentelee Perheyritysten Liiton toimitusjohtajana, ja julkisuus on kiinnostunut hänestä lähinnä siitä syystä, onko Vanhasella parisuhde työpaikkansa tiedottajan, toimittaja Eveliina Talvitien kanssa. Mainitun agendan painottuminen entistä viihteellisempään suuntaan on näkynyt ministeritasolla muutenkin. Kevättalvella 2008 ulkoministeri Ilkka Kanerva oli pakotettu eroamaan, kun Hymy-lehti uutisoi Kanervan lähettäneen tekstiviestejä tuolloin eroottisena tanssijana tunnetulle Johanna Tukiiaiselle. Parisuhteet ja julkisuuden henkilöihin, myös poliittikkoihin, kohdistuva erilainen tirkistely on kauttaaltaan alkanut olla koko ajan arvokkaampi työkalu myös muille julkaisuille kuin ainoastaan niin sanotulle keltaiselle lehdistölle.

Tutkijat kantavat huolta viihteellistymiskehityksen vaikutuksesta, mutta enemmistö toimittajista suhtautuu poliittisen journalismin tilaan rauhallisesti. Aihetta 1990-luvun alusta tutkineen professori Tom Moringin mukaan journalistien näkemys on se, että Suomessa on nyt päästy terveeseen poliittisen journalismin tilaan. Myös poliitikot ovat pitkälti samaa mieltä (Moring 2009.). Toisaalta, soraääniäkin kuuluu, esimerkiksi Elina Ikävalkolta. Ikävalkon mukaan ”media on ottanut tehtäväkseen jakaa pikatuomioita ja tarvittaessa teettää tutkimuksia omien olettamuksiensa tueksi. Tätä median ”normaalikäytäntöä” kritisoivat ennen kaikkea journalismin lähteet ja kohteet sekä yleisö, mutta myös journalistit itse.” (Ikävalko 1996, 18.)

Alma Media-konsernin palveluksessa pitkään eri tehtävissä työskennelleet toimittajat Katja Boxberg ja Taneli Heikka arvostelevat (2009) Lumedemokratia -pamfletissaan

suomalaisia toimittajia. Heidän kritiikkinsä terä pureutuu toisaalta ammattikunnan kritiikittömyyteen ja hampaattomuuteen, toisaalta ideologiseen konsensushenkeen, joka estää asioiden tasapuolisen tarkastelun ja käsittelyn. Boxberg ja Heikka viittaavat kirjassaan useaan otteeseen konsensukseen, jonka yhtä muotoa heti kuvaavat ”toveriverkkona”. Sen vaikutus heijastuu ja näkyy kirjoittajien näkemyksen mukaan myös journalismin sisällössä (2009, 77.).

Poliittisten journalistien sitoutumattomuuskysymys on siis esillä edelleen säännöllisesti. Työni rajauksen kannalta mielenkiintoista on, että myös eräs Alma Media -konsernin aiemmista näkyvistä hahmoista, Aamulehden päätoimittajana vielä presidentinvaalien 2006 aikaan työskennellyt Matti Apunen on ottanut sittemmin voimakkaasti kantaa toimittajien puolueettomuuskysymyksen. Nykyään Elinkeinoelämän valtuuskunnan (EVA) johtajana työskentelevän Apusen mukaan toimittajien tulisi kertoa oma poliittinen sitoutuneisuutensa myös lukijoille. Apunen laittoi urheiluterminologisesti ilmaistuna asiassa ”kroppaa likoon” ja kertoi julkisesti äänestäneensä Sauli Niinistöä vuoden 2006 presidentinvaaleissa (HS 8.9.2010.).

Mainitun perusteella onkin mielestäni varsin perusteltua sanoa ääneen ja odottaa, että keskustelu poliittisen journalismin objektiivisuudesta ja tilasta jatkuu Suomessa edelleenkin. Se antaa myös tämän opinnäytetyön olemassaololle yhden erittäin hyvän lisäperustelun. Työn tekijä voi vain vilpittömästi toivoa, että opinnäytetyön tulokset antaisivat myös osaltaan jotain lisää käytävään keskusteluun. Myös Risto Uimosen huomio on validi aihetta tarkasteltaessa. Uimonen toteaa, että ”kädenvääntö on loputon. Valtaa pitävät katsovat aina tulleensa sorretuksi.” (1992, 327.)

3. Teorettinen viitekehys

Tutkimukseni aineisto perustuu kahteen suureen suomalaiseen sanomalehteen. Ne ovat kaksi sitoutumatonta 7-päiväistä sanomalehteä, Aamulehti ja Helsingin Sanomat. Vuonna 1881 perustettu Aamulehti oli pitkään kokoomuksen virallinen äänenkannattaja, mutta siirtyi monien muiden maakuntalehtien tapaan virallisesti sitoutumattomaksi vuonna 1992. Vuonna 1889 perustettu Helsingin Sanomat on paitsi Suomen suurin sanomalehti, myös pysynyt puoluepoliittisesti sitoutumattomana sitten 1950-luvun, jolloin lehti oli kallellaan liberaalipuolueena pidetyn Edistyspuolueen suuntaan. Kuitenkin tiettyjä sidonnaisuuksia lehdeltä löytyy, sillä juuri vuonna 2006 lehden päätoimittaja Janne Virkkunen ilmoitti lehden kannattavan Suomen NATO-jäsenyyttä. Toiselle kierrokselle selvinneistä ehdokkaista Sauli Niinistö kannatti Suomen NATO-jäsenyyttä, Tarja Halonen ei. Tätäkin vastakkainasettelua vasten lehti tarjoaa mielenkiintoisen analyysin kohteen.

Kuten otsikosta käy ilmi, aineisto on ensisijaisesti kerätty presidentinvaalin toisen kierroksen aikana, eli 15. - 29. tammikuuta 2006. Olen myös sisällyttänyt aineistoon vaalien jälkeisen viikon aikana kirjoitetun journalistisen materiaalin. Ratkaisu on perusteltu etenkin näkökulman kannalta – näin analyysiin saa myös eräänlaisen ennen – jälkeen -aikatason. Rajaus on tarkalleen ottaen 16.1. - 4.2.2006: ensimmäiset käsiteltävät jutut ovat heti ensimmäisen äänestyskierroksen tuloksen selviämisen jälkeiseltä päivältä, viimeinen juttu muutama päivä sen jälkeen, kun vaalitulokset on lopullisesti selvinnyt.

Käsiteltävä aineisto on sisällöltään journalistista aineistoa. Analysoitava aineisto koostuu pääkirjoituksista, ala- ja ylänurkkakirjoituksista sekä toimittajan kommentteista. Rajaus vain toisen kierroksen journalismiin on perusteltua kahdesta syystä. Ensimmäinen on käytännöllinen: koska tutkimus pureutuu käsiteltävään aineistoon erittäin tarkasti, on kahden kierroksen käsittelyssä vaarana se, että aineisto kasvaa liian suureksi. Samaan perusteluun kytkeytyy myös rajausongelma. Mikä oikeastaan on perusteltua laskea ensimmäistä kierrosta koskevaksi uutisoinniksi? Kun presidentti Tarja Halonen päätti jo hyvissä ajoin vuonna 2005 asettua ehdolle myös jatkokaudesta varten, olisi senkin uutisointi perusteltua laskea vaalien lähtötilanteeseen ja ensimmäiseen kierrokseen liittyväksi

uutisoinniksi. Koin selkeäksi tehdä jaottelun nimenomaan kronologisen perusteen kautta, eli käsiteltävän aineiston rajauksen ajan mukaisesti.

Toinen syy on vaalien toiseen kierrokseen liittyvä jännite. Peli on silloin yleensä kovaa, dramaattista ja keinoja kaihtamatonta. Tuollainen jännite toimii missä tahansa kirjallisessa materiaalissa, uskoisin että nostaa myös pro gradu -työni lukuarvoa. Toisella kierroksella Sauli Niinistö sai vastata väitteisiin myönteisistä näkemyksistä koskien Suomen mahdollista jäsenyyttä sotilasliitto Natossa sekä näkemyksistä koskien kirjastojen maksullisuutta. Tarja Halosen osalta esiin nousi muun muassa 1970-luvulla vasemmistoradikaalipiirien vappujuhlassa pidetty puhe, jota väitettiin sitkeästi Halosen vappupuheeksi. Tuossa puheessa Halosen väitettiin esittäneen, että Suomi pitäisi liittää osaksi Neuvostoliittoa (katso esim. Pernaa & Pitkänen 2006, Pernaa & Pitkänen & Niemi 2007.). Myöhemmin paljastui, ettei kukaan ollut pitänyt kyseisenkaltaista puhetta.

Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä toimii konstruktionismi. Se on mielestäni paras mahdollinen keino silloin, kun teksti laitetaan palasiksi ja sieltä kaivetaan merkityksiä esiin. Konstruktionismin mukaan todellisuus rakentuu sosiaalisesti ja keskeisenä rakenteena toimii kieli. Konstruktionistisen näkökulman mukaan medially on yhteiskunnallisesti merkittävä asema kielen käyttäjänä ja sitä kautta ideologiaan ja valtaan vaikuttavana tekijänä. Media on osa todellisuutta ja konstruoii eli rakentaa sitä (Fairclough 1997, 13.). Arja Jokisen, Kirsi Juhilan ja Eero Suonisen määritelmän mukaan ”kielen käyttö on käytäntö, joka ei ainoastaan kuvaa maailmaa, vaan merkityksellistää ja samalla järjestää ja rakentaa, uusintaa ja muuntaa sitä sosiaalista todellisuutta, jossa elämme.” Toisin sanoen, käyttäessämme kieltä konstruoimme eli merkityksellistämme kohteet, jotka ovat puhunnan tai kirjallisen käsittelyn kohteena. (Jokinen 1993, 18.)

Tutkimus on luonteeltaan kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Sen päämääränä on dekonstruoida eli purkaa näkyviin sanomalehden rakentamaa todellisuutta diskurssianalyysillä. Aineisto koostuu kaikenlaisesta toimituksellisesta aineistosta - uutisista, pääkirjoituksista ja kommentteista - jotka käsittelevät presidentinvaaleja. Yleisön eli tässä tapauksessa lukijoiden tuottamat mielipidekirjoitukset olen rajannut aineiston ulkopuolelle, sillä vaikka mielipidekirjoitussivu toki kootaan toimituksen

päätösten perusteella, ei kyse ole kuitenkaan toimituskunnan kirjoittamasta aineistosta, vaikkakin journalistiset valinnat ovatkin keskeisesti mukana myös mielipideaineiston tuotannossa.

Keskeisenä keskustelukumppanina tutkimuksessani on Norman Fairclough ja hänen ranskalaiseen traditioon pohjautuva näkemyksensä diskurssianalyysistä. Seuraavaksi selvitän Fairclough'n liittyvät keskeiset termit.

3.1. Analyysin perusteet

Seuraavassa esittelen diskurssianalyysin teoreettiset perusteet, viitekehysten ja taustan.

3.1.1. Diskurssi

Tutkimukseni taustalta löytyvä käsite, diskurssi, on varsin tuttu viime vuosikymmenten tiedemaailmasta. Käsite tuli tieteeseen jäädäkseen viimeistään 1960-luvun aikana, ja sitä on hyödynnetty muutenkin kuin yhteiskuntatieteiden maailmassa. Tutkimuksessani käsittelen diskurssia Norman Faircloughin ja Michel Foucaultin jalostamalla tavalla.

Kuluneen sanonnan mukaan rakkaalla lapsella on monta nimeä. Sama pätee myös diskurssin käsitteen terminologiseen määrittelyyn. Liisa Remes siteeraa väitöskirjassaan Sara Millsin määrittelyä diskurssin terminologisesta määritelmästä (Remes 2003, 30.). Millsin mukaan diskurssi tarkoittaa alkuperältään keskustelua puhutun kielen muodossa ja siihen liittyviä määritelmiä. Koska Mills on kansallisuudeltaan britti, englantilainen, on paikallaan avata termistöä tutkijan oman kielen kautta.

Vuonna 1988 julkaistu Collins Concise English Dictionary määrittelee diskurssin käsitteen seuraavalla kolmella tavalla:

Verbal communication; talk; conversation

a formal treatment of a speech in speech or writing

a unit of text used by linguistic phenomena that range over more than one sentence

Suomennettuna ensimmäinen määritelmä määrittyy *verbaaliseksi kommunikaatioksi, puheeksi tai keskusteluksi*. Toinen määritelmä määrittyy *puheen muodolliseksi käsittelyksi joko pelkästään puheessa tai sekä puheessa että kirjallisessa ilmaisussa*. Kolmas määritelmä määrittyy karkeasti käännettynä *tekstiyksiköksi, joka käytetään lingvistissä ilmiöissä, jotka ulottuvat pidemmälle kuin vain yhden lauseen mittaiseksi*. (Käännökset opinnäytetyön tekijän.)

Liisa Remes ottaa väitöskirjassaan esille myös toisen, vaihtoehtoisen diskurssin määritelmän. Sen lähteenä on vuonna 1984 julkaistu Longman Dictionary of the English language.

”A conversation, especially of a formal nature; formal and orderly expression of ideas in speech and writing; also such expression in the form of sermon, treatise etc.; a piece or unit of connected speech or writing.”

Diskurssin määritelmä tarkoittaa suomeksi *keskustelua*, erityisesti *muodollista* sellaista, tai vaihtoehtoisesti *muodollista ja vanhakantaista ideoiden ilmaisua puheessa ja kirjallisessa ilmaisussa*. Diskurssi voi myös *esiintyä saarnana tai tutkielmana*. Viimeinen vaihtoehto on *osa tai yksikkö, joka on kytkeytynyt puheeseen tai kirjalliseen ilmaisuun*. (Suomennokset opinnäytetyön tekijän.)

Kolmannen käännösvaihtoehdon tarjoaa sanakirja Sundan internet-kääntäjä (<http://www.sunda.fi/kaantaja.html>). Se kääntää englanninkielisen termin *discourse* seuraavasti:

keskustelu, esitelmä, puhe, esitys (substantiivi)

keskustella (verbi)

Käännösten ja merkitysten moninaisuudesta voi jo päätellä sen, että diskurssin ympärille kytkeytynyt tutkimus on ollut viime vuosikymmenten aikana varsin monisäikeistä ja vaikeaselkoistakin. Toki osa käännöksiin ja niiden tulkintoihin riittyvistä eroavaisuuksista liittyvät myös puhtaasti kielellisiin syihin. Suomen kielessä monet diskurssi-käsitettä kuvaavat merkityssisällöt käännetään *puheeksi*, englanti ottaa diskurssiin puheen lisäksi myös kirjallisen ilmaisun – kielessä diskurssilla tarkoitetaan siis myös *tekstin ilmaisemaa diskurssia* (Remes 2003, 28.). Jotta tulkinnasta ei tulisi kovin yksinkertaista, on huomattava että myöskin ranskalainen ja saksalainen lingvistinen tulkinta diskurssin käsitteet eroavat toisistaan (Remes 2003, 28-30.).

3.1.2. Diskurssianalyysin perustaso

Perustasollaan diskurssianalyysi tarkastelee kaikkea kielenkäyttöä tekemisen näkökulmasta. Ihmisten katsotaan olevan aina kieltä käyttäessään *johonkin osallisina*, joko uusintamassa tai muuttamassa tiettyä kulttuurillista virtaa. Jokinen, Juhila ja Suoninen määrittelevät diskurssianalyysin tarkalleen seuraavasti: ”Diskurssianalyysi on kielenkäytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimusta, jossa analysoidaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä.” Tässä määritelmässä kielenkäytölle tulee samalla myös vahva toiminnallinen rooli. (Jokinen & Juhila & Suoninen 1999, 19.) Diskurssianalyysi ei tarkastele kielenkäyttäjiä niin sanottuina informanteina, joiden ajateltaisiin paljastavan, millainen heidän asenteensa tai taustakulttuurinsa ovat. Myöskään kielenkäytön kuvauksia siitä, miksi toimitaan tietyllä tavalla tai miksi kulttuuri on määrätynlainen, ei tulkita mainittujen ilmiöiden kausaalisiksi selityksiksi. Jokinen, Juhila ja Suoninen määrittelevät, että tässä suhteessa diskurssianalyysi ”poikkeaa monien elämäntapatutkijoiden ja journalistien näkökulmasta” (Jokinen & Juhila & Suoninen 1999, 18.). Kyse on siis pelkistettynä kielenkäytön kuvaamisesta toimintana, joka lähestymiskulmana tarjoaa hyvän tulokulman myös kriittisemmälle tarkastelulle.

3.1.3. Yksi diskurssianalyysi, monta tulkintaa

Mainitut kielelliset merkitykset varmasti ovat keskeinen syy sen takana, että diskurssin tutkimuksen ja diskurssianalyysin ympärille on syntynyt erilaisia tutkimuksellisia koulukuntia. Nämä koulukunnat voi jakaa kolmeen ryhmään; ranskalainen traditio, saksalainen traditio sekä angloamerikkalainen traditio (Remes 2003, 30.) Näistä traditioista angloamerikkalainen keskittyy keskusteluun, saksalainen hermeneutiikkaan ja ranskalainen traditio tarinan historialliseen muotoutumiseen ja käytäntöihin (emt.).

Omassa työssäni nojaan mainituista perinteistä ranskalaiseen traditioon ja sitä kautta jalostuneeseen diskurssin käsitteeseen ja analyysiin. Kyse on siitä diskurssin käsittämisen, ymmärtämisen ja tulkitsemisen tavasta, jonka Michel Foucault on kehittänyt ja jota Norman Fairclough on sittemmin jalostanut.

”I believe I have in fact added to its meanings: treating it sometimes as the general domain of all statements, sometimes as individualizable group of statements, and sometimes as a regulated practice that accounts for a number of statements.” (Fairclough 2003, 124.)

Suomennettuna Foucault siis arvioi, että on tutkijana lisännyt termin merkitystä käyttämällä sitä monipuolisesti; joskus kaiken ilmaisun perustana, joskus lausuntojen yksilöitävänä ryhmänä, ja joskus säädeltyinä käytäntönä, joka antaa selityksen lukuisille lausunnoille ja ilmaisuille (käännös kirjoittajan).

Foucaultin ja Faircloughin tapa käyttää diskurssin käsitettä on siis diskurssitutkimusta ja sen perinteitä tarkastellen varsin laaja. Fairclough näkee diskurssin tapana esittää erilaisia maailman tasoja ja aspekteja, käytännössä siis varsin laaja-alaisesti kaikkea: materiaalsen maailman suhteista ja rakenteista aina henkiseen puoleen: ajatuksiin, uskomuksiin ja niin edelleen. Fairclough'n näkemyksen ja tulkinnan mukaan erilaiset diskurssit ovat samalla erilaisia perspektiivejä ja tulokulmia maailman tulkintaan, ja ne ovat läheisesti tekemisissä sen kanssa, miten ihmiset kokevat maailman yleensä. Diskurssit eivät ainoastaan esitä maailmaa sellaisena kuin se on, vaan ne ovat myös

heijastuspintoja maailmasta, kuvitteellisiakin todellisuuksia todellisen maailman sisällä. Diskurssien suhteet ovat yksi taso ihmisten välisissä suhteissa (Fairclough 2003, 124.)

Kyse on siis sellaisesta diskurssianalyysin ja tulkinnan tavasta, joka sisältää voimakkaasti myös kulttuurin roolin. Tämä tapa erottaa niin sanotun ranskalaisen koulukunnan muista koulukunnista. Myös muut koulukunnat havainnoivat ja tiedostavat kulttuurin roolin, mutta ei siinä mittakaavassa kuin ranskalainen, Michel Foucaultista lähtevä tutkimuksen tapa. Foucaultin tutkimukset tuottivat näkökulman diskurssista, joka on modernisaation ja nykyaikaistumisen vuoksi institutionalisoitunut ja järjestynyt (Remes 2003, 39.).

Foucaultille leimallinen piirre on se, että hänen tutkielmissaan ja tutkimuksissaan diskurssi on usein yhtä kuin ideologian määritelmä. Tämä on seurausta miehen asemasta eräänlaisena ns. murrosajan filosofina, jonka ohjelmanjulistukseen kuuluu voimakkaasti modernisaation ja nykyajan kritiikki (emt.). Tätä kautta tutkimusideologia vertautuu voimallisesti muun muassa Frankfurtin koulukuntaan ja vasemmistolaiseen kulttuurintutkimukseen.

Poliittisuutta lisää entisestään se, että Foucaultin ajattelussa diskurssi on luonteeltaan varsin selkeästi poliittinen. Miehen kynästä on tuttu termi niin sanotusta uudesta kapitalismista (engl. new capitalism) ja etenkin uuden kapitalismin kielenkäytöstä, jota myös Fairclough omassa tutkimuksessaan viljelee (Fairclough 2003, 4.). Diskurssi on erityisesti organisaatioille alisteinen, ja diskurssien tuottama valta asemoi ihmiset yhteiskuntaan ja tuottaa sosiaalisen vuorovaikutuksen – joka on siis diskursseille alisteinen – yhteiskuntaan kuuluvien ihmisten kesken (Remes 2003, 43.).

Ei sinänsä mikään ihme, että Foucaultin varsin politisoituneet ja ideologiset teoriat ovat saaneet osakseen paljon kritiikkiä. Foucaultin tutkimuksia on kritisoitu muun muassa siksi, että ne katsotaan kyvyttömäksi käsittelemään arkista kokemusmaailmaa ja siihen liittyviä diskursiivisia elementtejä. Foucaultin määrittelemää diskurssin käsitettä on pidetty kollektiivisena tekijänä, joka tuotetaan instituutiotasolla, mutta joka ei kuitenkaan tunnu tavoittavan yksilöä. Foucault on vastannut kritiikkiin toteamalla, että yksilö ja yksilöön liittyvä tieto kuuluvat tuotantoon, joka on kaikki seurausta vallasta; Yksilö on huomioitu, mutta osana suurempaa valtaa ja sen ilmenemismuotoja. (Remes 2003, 40.).

3.1.4. Foucaultilaisen diskurssianalyysin tutkimusmenetelmä

Ranskalaistyypin diskurssianalyysin tutkimusmenetelmä on hyvä myös avata. Tutkimuksen lähtökohtana on ajatus, että diskurssit syntyvät ja ne pysyvät yllä yhteiskunnan ja kulttuurin luomilla legitimeillä käytännöillä, joiden olemassaolon näkyväksi tekeminen on keskeinen diskurssianalyysin tehtävä. Tutkimusmenetelmä tarkastelee, havainnoi, vertaa ja päättelee diskurssin kulttuurisen tehtävän kulloisenkin luonteen. Ajatuksena on Liisa Remeksen tulkinnan mukaan se, että kun tehdään näkyväksi se, miten toiminta saa legitimeettinsä, voi yksilö ymmärtää paremmin myös omaa roolia ja toimintaa kulttuurin sisällä (Remes 2003, 43.).

Diskurssianalyysiin liittyvä keskeinen metodologia on se, että diskurssin käsite on suoraan rinnasteinen kulttuuriin – se siis kommunikoi, käy vuoropuhelua, kulttuurin kanssa. Varsinaisen diskurssin määritelmään ja määrittelyyn päästään, kun on ensin yhdistelty eri aineistolähteiden tarjoamaa informaatiota. Varsinainen metodi lähtee siitä hypoteesista, että kulttuuri tuottaa inhimillisen olemisen tavat paikka- ja aikakontekstin sisällä. Diskurssi syntyy, kun nämä ainekset ikään kuin kietoutuvat toisiinsa, sulautuvat yhteen. Lopulta tutkija päättelee aineistonsa antamien viitteiden sisällä diskurssien laadulliset kokonaisuudet, ja analysoi niiden vaikuttavuutta (emt.).

3.1.5. Fairclough Foucaultin perillisenä

Kuten aiemmin todettu, Norman Faircloughin teorioissa keskeisenä oppi-isänä voi perustellusti pitää Michel Foucaultia. Fairclough kuvailee itse Foucaultin merkitystä itselleen käännteentekeväksi ja ratkaisevaksi. Miehiä erottaa Faircloughin luonnehdinnan perusteella se, että siinä missä Foucaultin linjaukset eivät aina löytäneet selkeää konkretian muotoa, juuri Fairclough halusi kehittää kriittisestä, politisoituneestakin diskurssianalyysistä konkreettista, selkeää tutkimusta, joka olisi vahvasti mukana ihmisten arjessa (Fairclough 2003; 123, 124.).

Foucaultin tapaan myös Fairclough on huomattavan kiinnostunut ideologisista vaikutuksista. Faircloughia kiinnostaa, minkälaisia diskursseja tarvitaan, jotta olemassa

olevaa ideologiaa pystytään ylläpitämään ja myös siitä, miten sitä ideologiaa muutetaan (Fairclough 2003, 9.).

Diskurssianalyysin voi yksinkertaistaa seuraavaan perusajatukseen: se tarkastelee kielenkäyttöä tekemisenä, joka muotoutuu sosiaalisissa prosesseissa ja rakentaa sosiaalista todellisuutta (Jokinen 1993, 17.). Täsmällisemmin määriteltynä diskurssianalyysi on kielenkäytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimusta, jossa analysoidaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä (Jokinen 1993, 19.). Puheet ja teot eivät ole diskurssianalyysin näkökulmasta toistensa vastakohtia, vaan niiden molempien katsotaan olevan toimintaa, joka ylläpitää tai muuntaa sosiaalista todellisuutta (emt.). Tämän kiteytyksen pohjalta lähtökohta on siis myös demokraattisen päätöksenteon, tässä tapauksessa tasavallan presidentin, valintaprosesseja tarkastellessa erittäin toimiva. Diskurssianalyysi määrittää kielen käyttämisen käytännöksi, joka ei ainoastaan kuvaa maailmaa, vaan myös merkityksellistää sitä. Samalla se järjestää ja rakentaa sekä uusintaa ja muuntaa sitä sosiaalista todellisuutta, jossa elämme. Rakentaminen kääntyy luontevasti konstruoinniksi, eli niiden kohteiden merkityksellistämiseksi, joista puhumme tai kirjoitamme. (emt., 18.)

Keskeisimpänä tieteellisenä pohjalautana ja keskustelukumppanina pro gradu -työssäni on Norman Faircloughin kiistelty ja paljon keskustelua herättänyt *Miten media puhuu* – kirja. Sitä pidetään alan opetuksessa luonteeltaan paikoitellen jopa voimakkaan kyseenalaistavana, mediakriittisenä teoksena tiedotusvälineistä ja niiden sisällöstä. Pidän tutkijana valintaa perusteltuna, sillä aihe on kuin tehty kriittistä tarkastelua varten.

Fairclough näkee, että tiedotusvälineiden diskurssi voidaan nähdä pääasiallisesti kolmen erilaisen osallistujaryhmän vuorovaikutuksena. On toimittajien ryhmä, yleisö sekä muut tahot. (Fairclough 1997, 165.) Muiden tahojen joukossa on esimerkiksi valtiovalta, poliitikot. Mainitusta vuorovaikutuksesta seuraa väistämättä hyöty.

Tästä seurauksena suuri osa politiikan diskurssista on Faircloughin mukaan raportoitavissa ja representaatiotasolla esitettävissä tiedotusvälineissä. Parlamentaarisisessa diskurssissa poliitikot puhuvat paitsi toisilleen, myös mediasisältöjä seuraavalle yleisölle. (Fairclough 1997, 240.)

Fairclough käsittelee mielellään myös politiikan medioitumista, siitä, miten politiikka on ikään kuin rakentunut sisään tiedotusvälineisiin ja päinvastoin. Lopputuloksena on medioitunut politiikan diskurssi, joka on seurausta näkemyksestä, jossa nähdään tiedotusvälineiden vallanneen politiikan ja joskus taas niin, että politiikka on vallannut median (emt., 262 – 263.).

Näihin kysymyksiin tutkija pureutuu seikkaperäisesti opinnäytetyöni keskeisessä keskustelukumppanissa, *Miten media puhuu*-kirjassa (1997). Se määrittelee tutkimukselliset avaintermit seuraavasti. Tämän jälkeen määrittelen omaa tutkimusaineistoani koskevat diskurssit.

3.2. Perusteetit

Norman Fairclough on kiinnostunut ensisijaisesti median valtasuhteista. Hänen mukaansa tiedotusvälineiden kielen ideologisuuteen sisältyy tiettyjä tapoja, joilla maailma esitetään. Hänen mukaansa tiedotusvälineet rakentavat sosiaalisia identiteettejä ja suhteita tietyllä tavalla (Fairclough 1997, 11–15.). Tuohon ”tiettyyn” tapaan tutkija suhtautuu vahvasti kyseenalaistaen. Fairclough mainitsee kirjassaan olevansa huolissaan ”valtaa koskevasta kysymyksestä: siitä, miten yhteiskuntajärjestelmissä toimivat valtasuhteet vaikuttavat joukkotiedotukseen ja miten joukkotiedotus toisaalta vaikuttaa valtasuhteisiin, esimerkiksi luokkaa, sukupuolta ja etnisyyttä koskeviin suhteisiin sekä tiettyjen erityisryhmien kuten poliitikkojen tai tiedemiesten tai suuren yleisön välisiin suhteisiin.” (emt.)

Faircloughin tutkimustyössä keskeisiä käsitteitä ovat ideologia, diskurssi, identiteetti ja representatio. Niistä tarkemmin seuraavaksi.

3.2.1. Ideologia

Ideologia soveltuu terminologian tasolla moneen yhteyteen ja se kantaa monia merkityksiä. Perustasoltaan ideologian käsite voidaan purkaa aatejärjestelmäksi tai aaterakennelmaksi, joka on ohjeelliseksi muodostunut aatteiden kokoelma, poliittinen näkökulma todellisuuteen tai kaavoittuneeksi muuttunut poliittinen käytäntö, joka heijastaa tietyn yksilön, ryhmän, yhteiskuntaluokan tai kulttuurin tarpeita ja pyrkimyksiä. (Althusser 1969.).

Fairclough tarttuu ideologiaan mainittu poliittinen kärki edellä. Näkemys ideologiasta on sukua kulttuuriteoreetikko Stuart Hallin käsitykselle. Hallin näkemyksen mukaan ideologia on “aina hallitsevan luokan ideologiaa” (Hall 1997.). Myös Faircloughin näkemyksen mukaan tiedotusvälineiden kielen ideologisuuteen sisältyy tapoja, joilla maailma esitetään, sosiaalisten identiteettien tietynlainen rakentaminen ja sosiaalisten suhteiden rakentaminen tietyllä tavalla (Fairclough 1997, 23.). Tämä johtaa Faircloughin näkemyksen mukaan siihen, että yleisö muuttuu kuluttajiksi ja sisältöön ilmaantuu viihteellisiä piirteitä (emt, 24.). Fairclough on kiinnostunut siitä, miten tiedotusvälineiden kieli toimii ideologisesti. Tämän kysymyksen kautta päästään käsiksi suurempaan kokonaisuuteen, joka motivoi myös allekirjoittanutta tässä pro gradu -työssä.

“Yksinkertaistaen on kysymys siitä, heijastaako diskurssikäytäntöjen jutustelunomaistuminen sellaista todellista muutosta valtasuhteissa, josta tavallinen kansa hyötyy, vai tulisiko muutokset nähdä pikemminkin vallanhaltijoiden strategiaksi, jonka avulla ihmisiä yhä tehokkaammin värvätään yleisöksi ja onnistutaan näin manipuloimaan heitä sekä yhteiskunnallisesti että poliittisesti.” (Fairclough 1997, 25.)

3.2.2. Representaatio

Ideologian käsitteen yksi tulkinta viittaa Faircloughin näkemyksen mukaan usein myös vääristelyyn, eräänlaiseen väärään tietoisuuteen, jossa totuutta manipuloidaan tiettyjen päämäärien saavuttamiseksi. Siinä vaiheessa apuun tulee representaatio (Fairclough 1997, 66–68.).

Representaatio on tieteessä tuttu termi jo entuudestaan, myös muista tieteenaloista. Esimerkiksi psykologiassa representaatio viittaa mielikuvaan tai mielen sisältöön, joka edustaa mielen ulkopuolista todellisuutta. Tiivistetympin se kääntyy jonkun kuvaukseksi tai esitykseksi. Ja juuri esitykseen Faircloughinkin tulkinta termistä päättyy. Representaatio alkaa, kun käsillä on vaihe, jossa valitaan aina se, mitä esimerkiksi tiettyyn tapahtuman kuvaukseen sisällytetään ja mitä siitä jätetään pois. Representaatiovaiheessa myös määritellään se, mikä asetetaan ensisijaiseksi ja mikä toissijaiseksi (emt, 13.). Journalismin maailmassa representaatiota voi soveltaa esimerkiksi uutisen painotuksia mietittäessä.

3.2.3. Diskurssi

Myös jo aiemmin kerrattu diskurssi on käsite, joka kantaa yhteiskuntatieteissä monia tulkintoja. Michel Foucault`n teorioiden mukaan diskurssit määrittyvät “käytännöiksi, jotka systemaattisesti muokkaavat puhuntansa kohteita.” (Foucault 1982.) Yksinkertaisimmillaan käsitettä voi käyttää puhuttaessa kiteytyneestä ajattelutapojen, käsitysten ja olettamusten kokonaisuudesta, jota pidetään yllä erilaisten yhteiskunnallisten laitosten avulla.

Diskurssi kantaa Faircloughin määritelmänä marxilais-poliittista värittyneisyyttä. Tutkijan näkemyksen mukaan tiedotusvälineiden kieltä on analysoitava diskurssina ja analyysin tulee olla osa tiedotusvälineiden diskurssianalyysia (Fairclough 1997, 28-32.). Fairclough jaottelee diskurssikäytännön kontekstin useammalle tasolle: tilannekohtaisiin, institutionaalisiin ja yhteiskunnallisiin. Viimeksi mainituilla hän tarkoittaa erityisiä sosiaalisia tilanteita, institutionaalisia viitekehyksiä sekä ylipäätään laajempaa yhteiskunnallista yhteyttä ja merkitystä (emt, 29.).

3.2.4. Identiteetti

Identiteetin käsite määrittyy myös monella tavalla riippuen yhteydestä ja tieteestä. Sanakirja löytää identiteetille monta eri merkitystä: se tarkoittaa mm. persoonallisuutta, ominaislaatua ja henkilöllisyyttä. (Nurmi et. al. 2001.) Faircloughilla identiteetti on

voimakas ja keskeinen käsite, joka määrittyy käsitetasolla ominaislaaduksi. Tutkija ottaa esille Saddam Husseinin puheenvuorosta laaditun uutisen, jonka painotukset ja sävy rakentuu voimakkaasti identiteetin ympärille. Uutisessa identiteetti rakentuu vastakkaisten diskurssien kautta. Uutisessa kohtaavat islamilainen uskonnollinen diskurssi sekä hyökkäyksen ja kolonialismin poliittiset diskurssit. Lopputuloksessa Saddam Hussein rakentuu identiteetiltään kansaansa alistavaksi hirviöksi – luodaan siis identiteetti, jonka avulla yhdysvaltalaisien lukijoiden on helpompi käsitellä vihollista (Fairclough 1997, 131–134.).

3.3. Terminologiasta kysymyksiin

Miten monitulkintaisia termejä voi sitten soveltaa tekstianalyysissa? Käytän omassa työssäni apuna Faircloughin omia kysymyspattereita, joka on mielestäni selkeä ja hyvin muotoiltu tekstianalyysia varten. Mediatekstien kielen – niin puhutun kuin kirjoitetunkin – analysointi voi valaista tiedotusvälineiden tarjontaan liittyviä kysymyksiä kolmelta eri kannalta:

- (1) Miten maailma ja sen tapahtumat representoidaan?
- (2) Minkälaisia identiteettejä on annettu niille, jotka esiintyvät ohjelmassa tai tarinassa? (Tällaisia kohteita ovat esimerkiksi toimittajat ja yleisöt.)
- (3) Mitä suhteita on rakennettu osallistujien välille? (Tällaisia suhteita ovat esimerkiksi toimittajan ja yleisön välinen suhde, tai poliitikon ja yleisön välinen suhde.) (Fairclough 1997, 13–14.)

Fairclough siis puhuu representaatioista, identiteeteistä ja suhteista. Tutkijan lähtökohtana on, että mikä tahansa osa mistä tahansa tekstistä – joko tiedotusvälineistä tai muualta – samanaikaisesti sekä representoi maailmaa, rakentaa identiteettejä että muodostaa suhteita. (emt., 14.) Näiden kysymysten ohella Faircloughilla (emt., 265–268.) on tarjota kriittiseen medialukemiseen myös toinen, jäsennellympi kysymyspatteri.

- (1) Kuinka teksti on suunniteltu, miksi se on siten suunniteltu ja kuinka se olisi voitu suunnitella toisin?
- (2) Kuinka kyseisen kaltaiset tekstit tuotetaan ja millä tavoin niitä todennäköisesti tulkitaan ja käytetään?
- (3) Mitä teksti kertoo tiedotusvälineiden diskurssijärjestyksestä?
- (4) Mihin laajempaan sosiokulttuuriseen yhteyteen teksti kuuluu, mitkä ovat sen yhteiskunnalliset ehdot ja millaisia vaikutuksia sillä todennäköisesti on?
- (5) Mihin kyseistä tekstiä voidaan käyttää?

Ensimmäinen mainituista kysymyksistä korostaa valintaa. Tekstit perustuvat valinnoille ja siihen, mitkä valinnat olisivat voineet olla toisin. Kysymys on oivallinen tuomaan esille sen, kuinka nykyiset yhteiskunnalliset ja kulttuuriset olosuhteet muokkaavat tiedotusvälineiden ja journalismin käytäntöjä.

Toinen kysymys korostaa tuotannollisten seikkojen merkitystä. Niistä tärkeintä on Faircloughin mukaan (emt., 267.) ymmärtää se, ettei sanomalehtien tai television anti ole yksinkertainen ja läpinäkyvä maailman representaatio. Välissä on koneisto, joka muovaa representaatiosta monisäikeisen. Tutkijan mukaan tuotantoprosessissa on tärkeintä huomata se, että lopputuotteita määrittelevät käytännöt pohjautuvat tiettyihin yhteiskunnallisiin suhteisiin ja tietynlaisiin valtasuhteisiin. Kun käsiteltävä aihe on politiikka, presidentinvaalit ja niihin liittyvä uutisointi, yhteiskunnalliset merkitykset ja vaikuttimet luonnollisesti korostuvat helpommin kuin puoluepolitiikan ulkopuolella. Kolmas kysymys on olennainen erityisesti medialukutaidon kannalta. Sen avulla pystyy hakemaan vastauksia siihen, mitä teksti kertoo eri diskurssikäytäntöjen välisistä suhteista, mihin erityisiin valintoihin teksti kytkeytyy, minkälaisiin sarjallisiin suhteisiin teksti sijoituu ja mitä muutoksen suuntaviivoja teksti tuo esiin.

Neljäs kysymys pohjautuu yhteiskunnallisiin ehtoihin, kuten taloudellisiin ja poliittisiin vaikuttimiin. Nämä ehdot rajoittavat Faircloughin (emt., 268.) mukaan mediadiskursseja ja tiedotusvälineiden tekstejä. Ehtoihin lukeutuvat myös tekstien yhteiskunnalliset vaikutukset sekä niiden välittämät tieto- ja uskomusjärjestelmät, ideologiat, valtasuhteet

ja näkemykset siitä, millaisia yhteiskunnallisia subjekteja ihmiset ovat. Tämä kysymys on käyttökelpoinen myös suomalaista järjestelmää ja sitä kautta tiedotusvälineitä tutkiessa.

Viides ja viimeinen kysymys puolestaan korostaa sitä, että tiedotusvälineiden tekstit ovat yhteiskunnallista toimintaa, johon voidaan vastata toisella yhteiskunnallisella toiminnalla. Fairclough (emt.) nostaa esille vuoden 1989 tapahtumat Itä-Euroopan entisissä sosialistisissa maissa: tuolloin tiedotusvälineiden tuottamat representaatiot tapahtumista vaikuttivat kansalaisliikehännän kehitykseen ja leviämiseen. Näistä kysymyksistä koen itse tämän vähemmän tarpeelliseksi sovellettuna Suomeen ja presidentinvaaleihin: poliittinen järjestelmä on maassamme muinaiseen itäblokkiin verrattuna varsin stabiili ja selkeä.

Oma tutkimuskysymykseni liittyy juuri mainittuun viidenteen kysymykseen. Faircloughin näkemys on, että ”tiedotusvälineiden tekstit ovat yhteiskunnallista toimintaa, johon voidaan vastata toisella yhteiskunnallisella toiminnalla.”

Sovellan tätä ajatusta ja kysyn, minkälaisesta yhteiskunnallisesta toiminnasta Aamulehden ja Helsingin Sanomien journalismi kertoo? Millä tavalla ne ovat latautuneita ja voiko niiden perusteella tehdä johtopäätöksiä lehtien poliittisista intohimoista? Tiivistettynä: onko aineiston perusteella syytä tehdä johtopäätös, että Suomen kaksi suurinta 7-päiväistä sanomalehteä tunnustavat väriä? Sisältääkö aineisto poliittisesti värityntä puhuntaa ja jos, miten runsaslukuisesti?

4. Aineisto

Presidentinvaalin toinen kierros alkoi maanantaina 16.1.2006. Tarja Halosen ensimmäisen kierroksen pettymys sai jatkoa, kun kukaan ensimmäisellä kierroksella mukana olleista ehdokkaista ei ilmoittanut kannattavansa Halosta vaalin toisella kierroksella. Kokoomus ja keskusta olivat sopineet äänien keskittämisestä jo vuonna 2005. Myös kristillisdemokraattien Bjarne Kallis, ruotsalaisen kansanpuolueen Henrik Lax sekä valitsijayhdistyksen kautta ehdolla ollut Arto Lahti ilmoittivat antavansa äänensä Niinistölle. Ehdokkaista vihreiden Heidi Hautala ja perussuomalaisten Timo Soini eivät halunneet julkisesti ”testamentata” ääniään (katso mm. Pernaa & Pitkänen 2006.).

Käsittelen seuraavaksi aineiston. Kriittisen diskurssianalyysin nykyaikaisen kehittäjän, Norman Faircloughin mukaan kielenkäyttö yleensä, eli jokainen teksti, rakentaa aina identiteettiä, suhteita sekä tieto- ja uskomusjärjestelmiä (Fairclough 1997, 76.).

Fairclough myös lähtee purkamaan diskurssia kuuden eri termin kautta. Ne ovat *genre*, *diskurssityyppi*, *aktiviteettityyppi*, *tyyli*, *muoto ja puheääni* (emt., 100–103.).

Diskurssityypit määrittelen opinnäytetyössäni myöhemmin, joten tässä osiossa hyödynnän muita viittä käsitettä. Genret käyn läpi juttutyypeinä; pääkirjoitus on muodoltaan erilainen journalistinen lajityyppi kuin kolumni tai toimittajan kommentti.

4.1. Käsiteltävä aineisto ja sen rajaus

Ensimmäisen kierroksen jälkeen ennen lopullisen vaalituloksen selviämistä otan käsittelyyn kahdeksan artikkelia. Niistä viisi on Aamulehdestä, kolme Helsingin Sanomista. Suhde selittyy sillä, että Aamulehdessä oli ensimmäisen ja toisen kierroksen välisenä aikana hieman enemmän presidentinvaaleja koskevaa aineistoa kuin Helsingin Sanomissa.

Ohessa taulukko käsittelemistäni jutuista.

Taulukko 1. Jutut, ilmestymispäivät, kirjoittajat sekä juttutyypit.

16.1.2006, Aamulehti	”Porvarit nyt tosipaikan edessä”	Pääkirjoitus
16.1.2006, Aamulehti	Matti Mörttinen: ”Toinen kierros tuo vaihtoehdot esiin”	Ylänurkkakirjoitus / kolumni
16.1.2006, Aamulehti	Matti Apunen: ”Matti Vanhasen raskas sunnuntai”	Kolumni
16.1.2006, Helsingin Sanomat	Antti Kokkonen: ”Porvareiden yhteistyö tosielämän testiin”	Näkökulmakirjoitus / kolumni
16.1.2006, Helsingin Sanomat	”Halonon saa Niinistöä ärhäkkään haastajan”	Pääkirjoitus
20.1.2006, Aamulehti	”Loppupeleissä on pakko tunnustaa väriä”	Pääkirjoitus
23.1.2006, Aamulehti	Matti Mörttinen: ”Niinistö vastaan Halonen, vuoden 1990 versio”	Ylänurkkakirjoitus / kolumni
27.1.2006, Aamulehti	”Vaalitaistelu alkaa käydä jo ylikierroksilla”	Pääkirjoitus
27.1.2006, Helsingin Sanomat	”Jännitys vaaleissa vain tiivistyy”	Pääkirjoitus

Sunnuntai 29.1.2006 oli siis vuoden 2006 presidentinvaalien toisen kierroksen virallinen äänestyspäivä. Vaalitulokset julkaistaan illalla. Tarja Halonen voittaa vaalin ja valitaan Suomen tasavallan presidentiksi. Varsinainen vaalitulokset osoittautuu täpäräksi, kuten mielipidemittaukset ovat onastelleet. Halonen saa äänistä 51,79 prosenttia, Sauli Niinistö 48,21. Äänestämässä käy hieman yli 3 miljoonaa suomalaista, tarkalleen 3 149 313 äänestäjää. Halosen lopullinen äänimäärä on 1 630 980, Niinistön 1 518 333 ääntä (http://192.49.229.35/TP2006K2/s/tulos/tulos_kokomaa.html).

Sunnuntaina 29.1.2006 Suomelle valitaan uusi tasavallan presidentti. Käsitellen journalistisia kirjoituksia mainitusta päivämäärästä viikko eteenpäin. Ne ovat taulukoituna ohessa. Osoite koostuu yhdeksästä kirjoituksesta, joista viisi Aamulehdestä ja neljä Helsingin Sanomista. Suurin osa, seitsemän, on pääkirjoituksia, loput ylänurkkakirjoituksia tai kolumneja.

Taulukko 2. Jutut, ilmestymispäivät, kirjoittajat sekä juttutyypit.

30.1.2006, Aamulehti	”Tarja Halonen taisteli toiselle kierrokselle”	Pääkirjoitus
30.1.2006, Aamulehti	”Kiitettävää keskustelua paikoin väärissä vaaleissa”	Pääkirjoitus
30.1.2006, Aamulehti	Matti Mörttinen: ”Tämän jälkeen vielä yhden Nato-vaalit?”	Ylänurkkakirjoitus / kolumni
30.1.2006, Helsingin Sanomat	”Tarja Halosen toinen kausi ei tullut lainkaan helposti”	Pääkirjoitus
31.1.2006, Helsingin Sanomat	”Porvarihallituksen pitäisi olla vakavasti otettava vaihtoehto”	Pääkirjoitus
31.1.2006, Aamulehti	”Loppuvuodeksi tarvitaan työrauha”	Pääkirjoitus
1.2.2006, Helsingin Sanomat	Erkki Pennanen: ”Halosen uudet kuusi vuotta”	Ylänurkkakirjoitus / kolumni
1.2.2006, Helsingin Sanomat	”Keskustassa jonkin on muututtava”	Pääkirjoitus
4.2.2006, Aamulehti	”Ympäripyöreät evästyksiset valtiopäiville”	Pääkirjoitus

5. Aineiston lähiluku

Kriittisen diskurssianalyysin nykyaikaisen kehittäjän, Norman Faircloughin mukaan kielenkäyttö yleensä, eli jokainen teksti, rakentaa aina identiteettiä, suhteita sekä tieto- ja uskomusjärjestelmiä (Fairclough 1997, 76.). Fairclough myös lähtee purkamaan diskurssia kuuden eri termin kautta. Ne ovat *genre*, *diskurssityyppi*, *aktiviteettityyppi*, *tyyli*, *muoto ja puheääni* (emt., 100–103.). Diskurssityypit määrittelen opinnäytetyössäni myöhemmin, joten tässä osiossa hyödynnän muita viittä käsitettä. Genret käyn läpi juttutyypeinä; pääkirjoitus on muodoltaan erilainen journalistinen lajityyppi kuin kolumni tai toimittajan kommentti.

5.1. Ensimmäisen kierroksen jälkeen

Vaalin ensimmäistä kierrosta seuraavana päivänä, eli 16.1.2006, on vaalitapahtuma perustellusti vahvasti esillä molemmissa lehdissä. Kattaus ja käsittely ovat molemmissa jokseenkin samassa mitassa. Aamulehti tuo vaalituloksen esille yhdessä pääkirjoituksessa ja kahdessa kommentoivassa kirjoituksessa, Helsingin Sanomien panos on yksi pääkirjoitus ja yksi kommentoiva kirjoitus.

Se, että vaalit eivät ratkenneet ensimmäisen kierroksen jälkeen, ei vaikuta tulevan lehdille mahdollottoman suurena yllätyksenä. Yllätyksen sijaan voisi pikemminkin puhua mahdollisuudesta. Siitä esimerkkinä Matti Mörttisen ylänurkkakirjoitus, joka on otsikoitu varsin selkeästi: ”Toinen kierros tuo vaihtoehdot esiin”. Se on aktiviteettityypiltään hyökkävä, kriittinenkin kirjoitus. Maalitauluja on useampi: on suomalaisten äänestäjien joukko sekä toisaalta epäselvästi näkökannoistaan kertovat ehdokkaat ja heitä raivokkaasti piiskaavat tv-tentaattorit, toisin sanoen Mörttisen kollegat sähköisen viestimen palveluksessa.

”Suurin piirtein 95 prosenttia kansasta oli tyytyväinen sanoilla leikittelyyn... Niin tai näin, kansa päättää. Nyt kansa halusi show'n jatkuvan vielä kaksi viikkoa.”

(AL 16.1.2006.)

”Ulkopoliittisen keskustelun kannalta presidentinvaalin meno toiselle kierrokselle on siunaus. Kun vastakkain on enää kaksi ehdokasta, tulevat näkemys- ja linjaerot jo esille paljon paremmin kuin ensimmäistä kierrosta edeltäneissä sekavissa joukkoväittelyissä ja verenhimoisten tv-tentaattorien ”koska ajattelit lakata hakkaamasta puolisoasi” - kuulusteluissa.” (AL 16.1.2006.)

Aktiviteettityyppi ja tyyli kulkevat Mörttisen tekstissä käsi kädessä. Hyökkäävä ja kriittinen lähtökohta saa seurakseen hyökkäävän ja kriittisen käsittelytavan. Muoto on taasen perinteinen kolumnin muoto.

Kriittisen diskurssianalyysin kannalta ajateltuna puheääni on varsin lähellä lukijan, kansalaisen, kuluttajan – mitä nimitystä tässä yhteydessä haluaakaan käyttää – tasoa. Seassa on varsin paljon pettynyttäkin puhuntaa, esimerkiksi viittaukset tv-haastattelijoiden tyyliin tai äänestäjien motiiveihin. Ero on selkeä vaikkapa verrattuna samasta lehdestä löytyvään päätoimittaja Matti Apusen kolumniin, joka verhoaa kritiikkinsä ja kannanottonsa enemmän ja suoraviivaisemmin sarkasmiin.

”Jos oletetaan, että kristillisdemokraatit ja rkp menevät valtaosin Niinistön taakse ja vihreät vastaavasti Halosen taakse, vaa'an kielesi jäävät teoriassa - Timo Soinin äänestäjät. Tämä on tietenkin huumoria, koska kaikki tietävät, että keskustan 100-prosenttinen tuki Niinistölle on yhtä todennäköinen kuin hellepäivä helmikuussa.”

(AL 16.1.2006.)

Apusen tyyli on varsin tyypillinen kolumnille ominainen tyyli. Kielikeskus määrittelee kolumnin seuraavasti, ja kaikki näistä piirteistä täyttyvät varsin tyylipuhtaasti Apusen tekstissä:

”Kolumni on sanoma- tai aikakauslehden kirjoitus, jossa sen kirjoittaja - kolumnisti - käsittelee ajankohtaisia asioita säännöllisesti omalla palstallaan. Kolumni käsittelee yleensä ajankohtaisia uutisasioita kriittisesti, purevasti. Aiheena on tavallisesti jokin ajankohtainen epäkohta. Kolumnissa on myös huumorilla välitettyä ivaa ja ironiaa. Kolumnisti yleensä asettaa itsensä asioiden yläpuolelle, tarkkailevasti. Kolumnisti saa olla veijari: hänellä on kirjoittamaton oikeus nälviiä ja jonkin verran piikitellä.”
(http://kielikompassi.jyu.fi/opetus/kirjoitus/kirjoituskurssi/kann_kolumni.shtml.)

Mörttisen ja Apusen samasta lehdestä löytyviin journalistisiin teksteihin verratessa ei ole yllätys, että samaisen lehden pääkirjoitus on tyylillisesti kaikkea muuta kuin varovainen. Otsikko on samaa sarjaa: ”Porvarit nyt tosipaikan edessä”.

”Kovin kummoista vetoapua Sauli Niinistön tuskin kannattaa keskustalta odottaa, eihän Matti Vanhanen tahtonut saada väkeään liikkeelle edes omaa kampanjaa käynnistäessään. Ja kun Niinistö on lisäksi peruskeskustalaisten silmissä ehkä hieman turhan herraskainen, niin aikamoista juntausta tarvitaan, jos Vanhasen kannattajien valumaa Halosen taakse yritetään edes puolitosissaan estää.” (AL 16.1.2006.)

Huomatkaapa fraasit: *Kovin kummoista, aikamoista juntausta*. Lingvistiksi tarkasteltuna selvää puhekielisyyttä, jota on käytetty tietoisena tehokeinona, jotta sanottava menisi paremmin perille. Mainittu jutustelunomaisuus saa samalla Faircloughin esiin nostaman *ideologisen tehtävän* (1997, 25.). Journalismi asemoituu ikään kuin hyökkävään positioon, neutraali suhtautuminen on jätetty tietoisesti pois diskurssista. Nyt pelin henki on mies naista vastaan, ja sanasto sen mukaista.

”Parin viikon kaksintaistelusta tulee varmasti sähkökkä. Siinä Niinistö riisutaan kiertelevistä Nato-kielikuvista, ja Halosen on ladattava lisää konkreettista sisältöä niin globalisaatiopohdintoihinsa kuin hyvinvointiyhteiskunnan puolustuspuheisiinsa.”
(AL 16.1.2006.)

Jälleen sanasto toteuttaa ideologista tehtävää. Niinistö *riisutaan*, Halosen on *ladattava* lisää konkreettista sisältöä. Kaksintaistelusta tulee varmasti *sähkökkä*. Puhekielisyyden

käyttö on valjastettu jälleen ideologiselle tehtävälle. Sen kattava motiivi on herättää kiinnostusta. Kokonaisuus tarjoaisi nyt paljon muutakin kuin konsensukseen pyrkimistä, viestii Aamulehti.

Mainitusta pääkirjoituksesta myös löytyy aineiston ensimmäinen prognoosi sille, mitä presidentinvaalin mahdollinen tulos saattaa ennakoida tulevaisuutta ajatellen.

”Pääministerin surkea menestys antaa sosiaalidemokraateille ensi vuoden eduskuntavaaleissa ylilyöntiaseman, joka saattaa siivittää ponnettomasti puoluetta johtaneen Eero Heinäluoman vaalivoittoon ja seuraavan hallituksen pääministeriksi.”
(AL 16.1.2006.)

Minkälaisia identiteettejä, suhteita ja tieto- ja uskomusjärjestelmiä Aamulehden vaalipäivän jälkeen tuoreet kirjoitukset sitten heijastavat (Fairclough 1997, 76.)? Ne heijastelevat ainakin pettymystä ihmisiin: niin äänestäjien, poliittisten puolueiden (erityisesti Keskustan) kannattajien ja tv-toimittajien rooleissa. Äänestäjät haluavat show'n jatkuvan, poliittisten puolueiden kannattajat eivät osaa ryhmittyä yhteisen ehdokkaan taakse ja tv-toimittajat hyökkäävät siinä määrin liikaa, että varsinainen agenda jää epäselväksi. Lehden käyttämä identiteettikuvasto ei anna kauhean mairittelevaa kuvaa suomalaisista. Tätä kautta jää mielikuva siitä, olisiko Aamulehden mielestä ollut sittenkin parempi että vaalikohina olisi loppunut jo ensimmäisen kierroksen jälkeen?

Helsingin Sanomien 16.1.2006 pääkirjoitus heijastelee Antti Kokkosen kynästä samanlaisen kysymyksen kuin päätoimittaja Apusella.

”Mikä on porvari yhteistyön todellinen tila? Keskusta ja kokoomus sopivat jo noin vuosi sitten yhteistyöstä toisella kierroksella. Nyt porvaripuolueiden yhteistyö joutuu tosielämän testiin.” (HS 16.1.2006.)

Myös äänestäjille satelee kritiikkiä, tosin eri näkökulmasta kuin Aamulehden journalismissa.

”Tasavallan presidentti Tarja Halosen tulos jäi selvästi alle kaikkien mielipidekyselyiden: osa Halosen kannattajista mitä ilmeisimmin nukkui vaalipäivänä ehdokkaansa toiselle kierrokselle.”

On porvariyhteistyöllä vaikutusta tai ei, Kokkonen pitää vaalin tulosta jo käytännössä selvänä.

”Halosen karkumatka taitaa kuitenkin olla niin pitkä, että Sauli Niinistö voi jatkossakin esiintyä maailmalla tittelillä vice president (=varapresidentti, käännös kirjoittajan).”

Saman lehden pääkirjoitus uskoo Niinistön olevan istuvalle presidentille kelpo haastaja, mutta näkee myös, ettei Halosen tukijoukkoineen ole syytä olla vaalien tulokseen pettynyt.

”Olisi kuitenkin täysin kohtuutonta puhua Halosen vakavasta poliittisesta takaiskusta. Hänen saamansa yli 46 prosenttia on kova saavutus, kun ottaa huomioon, että mukana oli seitsemän muuta ehdokasta istuvasta pääministeristä alkaen. Halonen sai enemmän ääniä kuin kaksi seuraavaksi tullutta yhteensä.” (HS 16.1.2006.)

Identiteetin ja suhteiden muodostamisen tasolla Helsingin Sanomien ja Aamulehden ensimmäisen vaalikierroksen tuloksia seuraavissa havainnoissa on paljon samaa. Äänestäjät nukkuivat, ehdokkaiden keskustelusta ja näkemyksistä ei paljon selvää saanut, eikä vaali ratkennut ensimmäisellä kierroksella. Show jatkuu vielä kaksi viikkoa.

Toimijatasolla on kuitenkin huomattavaa, että lehdet pysyttelevät vaalien tässä vaiheessa enemmän ja vähemmän selvästi ulkopuolisen tarkkailijan roolissa. Tyyli on paikoin kriittistäkin ja jopa suoraviivaiseksi luonnehdittavaa, mutta sitä ei voi kuitenkaan kokonaisuuden tasolla pitää kovin osallistuvana. Nyt kävi näin, seuraavaksi alkaa tarkkailu siitä, mitä tämän jälkeen vaalikentillä alkaa tapahtua. Journalistiset veitset, ne terävätkin, on kuitenkin teroitettu jo valmiiksi. Aamulehdessä ne ovat jo Helsingin Sanomia terävämät.

5.2. Ääni politisoituu

Kun ensimmäisen kierroksen setvinnästä on selvitty, lehdet tehostavat journalistista otettaan huomattavasti kireämpään suuntaan. Selkeimmin tämä näkyy Aamulehdessä.

”Tasavallan presidentin valinnasta on loppujen lopuksi tulossa poikkeuksellisen selvästi ideologinen linjavaali. Kun kuusi vuotta sitten toiselle kierrokselle lähdettiin mies vastaan nainen -asetelmasta, niin nyt vastakkain ovat keskustaoikeiston ja vasemmiston ehdokkaat.” (AL 20.1.2006.)

”Tarja Haloselle ideologisten rintamalinjojen selkiytyminen näyttää olevan kiusallista. Hän haluaa esiintyä koko kansan ehdokkaana ja pyrkii sen vuoksi häivyttämään vasemmistolaisen taustansa.” (AL 20.1.2006.)

”Paineen alla Niinistökin on joutunut selkiyttämään alkutaipaleella varsin vaikeaselkoista Nato-linjaansa. Vaalituloksen hyväksymisen kannalta on tärkeää, että ehdokkaat pelaavat avoimin kortein.” (AL 20.1.2006.)

Teksti on tyyliltään pääkirjoituksen lajityyppiä ajatellen varsin suoraa ja suoraviivaisesti kirjoitettua tekstiä. Aktiviteettityyppi on muuttunut tilapäisen vaaliähkyn ja -masennuksen jälkeen innostuneeksi, ja sitä kautta varsin suoraviivaiseksi. Tosin varsinainen ohjelmanjulistus tarjoaa samalla myös vankkaa pohjaa jatkokysymyksille. Miten niin on pakko tunnustaa väriä? Eikö äänestäjä voikaan enää äänestää ehdokkaan mukaan, eikä puolueen mukaan? Eihän presidentinvaaleissa ole käytössä suhteellista vaalitapaa, jossa puolueen äänimäärä ratkaisee ja jatkoon pääsijät selvitetään sen jälkeen vertausluvuilla. Tyyli on muuttunut äänestäjiä kritisoivasta ulkopuolisesta tarkkailijasta eräänlaiseksi journalistiseksi kaukopartiomieheksi, joka ei epäröi laittaa panoslipastaan tyhjäksi heti kun jostain kulman takaa pienikin kohde ilmaantuu. Sama kysymys koskee näkemystä, jonka mukaan vaalituloksen hyväksyminen muuttuu helpommaksi, jos ehdokkaat *pelaavat avoimin kortein* (kannattaa huomioida jälleen lehden valitsema fraasi, joka on yhdistelmä pelikuvastoa ja puhekielisyttä). Mitä tapahtuu siinä tilanteessa, jos pataässä pysyy pakassa? Vaatisiko lehti kenties uusien vaalien järjestämistä?

Valittu puhunta esittää ehdokkaille useampia selkeitä toiveita, jos ei jopa vaatimuksia: puhukaa sellaisella äänellä, jota kansaa ymmärtää. Myöskin ehdokkaat saavat osansa. Tarja Halonen kuvataan ehdokkaaksi, joka on yrittänyt häivyttää vasemmistolaisen taustansa ollakseen koko kansan mieleen. Sauli Niinistö on jo lehden näkemyksen mukaan ”paineen alla” muuttanut julkista kantaansa Suomen Nato-jäsenyyteen. Tyyllinen muutos kertoo selkeästi sen, että panokset kasvavat julkisessa sanassa siinä missä ne kasvavat presidentinvaalitaistelussakin.

Vastakkainasettelulle haetaan lisäpontta myöskin historiasta.

”Ei ole ensimmäinen kerta, kun Tarja Halonen ja Sauli Niinistö ovat vastakkain. Ennenkin Niinistö on haastanut Halosen ja saanut muidenkin kämmenet hikoamaan. Ensimmäinen yhteenotto koski verorangaistuksia. Oli menossa kevät 1990, ja Harri Holkerin johtamassa sinipunahallituksessa oli oikeusministerinä Tarja Halonen.”
(AL 23.1.2006.)

Tyylin muuttumisen huomaa siis jo otsikoinneista ja sanavalinnoista. Niinistö vastaan Halonen. *Loppupeleissä on pakko tunnustaa väriä.* Otsikossa Faircloughin esille nostama jutustelunomaisuuden ideologinen tehtävä (emt.) toteutuu jälleen konkreettisesti. Loppupeleissä on fraasina varsin puhekielinen, alun perin nuorisoslangista yleiskielisemmäksi muuttunut ilmaisu. Niin sanotun hyvän suomen kielen ja lehtitekstin määritelmään se ei kuitenkaan istu, joten fraasin valitsemista otsikkoon voi pitää täysin tietoisena tehokeinona. Ja kuten myöhemmin perussuomalaiset ovat viestinnässään osoittaneet, kansalle pitää puhua kansan kieltä jotta kansa ymmärtää. *Loppupeleissä on juuri sitä.*

Aamulehti pyrkii tuomaan esille myös ehdokkaiden maailmankuvien eroavaisuuksia. Siitä kielivät tässä esimerkissä esimerkiksi fraasit ”yrittäjäkin on ihminen” sekä viittaus oikeusministeri Haloseen poliitikkona, joka tässä yhteydessä viittauksen ihmisoikeuksiin ”henkisenä hepreana”.

”Yrittäjän oikeus ansaitsemiinsa rahoihin oli silloin kokoomusnoviisille ensiarvoisen tärkeä asia. Siksi hän viittasi Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimukseenkin jupakassa. Yrittäjäkin on ihminen. Halonen taas piti huolta yhteisistä rahoista. Hänelle viittaus ihmisoikeuksiin tässä yhteydessä oli henkistä hepreaa.” (AL 23.1.2006.)

Eroavaisuuksien julkituontia perustellaan sillä, että äänestäjille tulee antaa vaihtoehtoja.

”Sittemmin Niinistö ja Halonen istuivat pitkän tovin Paavo Lipposen hallituksissa avainministereinä. Presidentinvaalikamppailu näyttää kuitenkin palauttaneen kaksikon alkuperäisille ideologisille lähteilleen, ja se on hyvä. Ihmisille pitää olla tarjolla mahdollisimman selkeitä aatteellisia vaihtoehtoja.” (AL 23.1.2006.)

”Tunnustakaa väriä. Ne ovat erilaisia ehdokkaita. Ne ajattelevat eri tavalla. Vaihtoehtoja on olemassa”, on tässä toimittaja Matti Mörttisen valitseman diskurssin yksi sävy. On valinnasta mitä mieltä tahansa, rooli on vaihtunut. Ulkopuolinen tarkkailija on vaihtanut vaatteitaan prosessin sisällä olevaksi osallistujaksi. Journalisti ei enää ainoastaan raportoi, vaan on myös itse mukana. Jos ei fyysisessä ytimessä, niin ainakin siinä henkisessä.

Syvemmillä ytimeen lehdet menevät, kun vaalien toisen kierroksen varsinainen äänestyspäivä lähenee. Helsingin Sanomien journalismin diskurssitasolla se menee enemmän yleisen jännityksen nostamisen puolelle, Aamulehti taas on kärkevämmin kiinni ytimessä. Puhunnassa on jo poliittiselle vaalimainonnallekin tyypillisiä sävyjä.

”Etukäteisarviot, joiden mukaan porvariyhteistyö jää puheiden tasolle ja Halosen valinta on läpihuutojuttu, menivät pahasti pieleen. Kuten Yleisradion teettämä kysely osoittaa, vaalikamppailu on politisoitunut ja vanhat kunnon blokkirajat selkiytyneet. Sen vuoksi sunnuntaina ei mitata vain sitä, kumpi ehdokkaista menee läpi. Nyt käydään keskustaoikeiston ja vasemmiston väliset ideologiset linjavaalit. Presidenttiä valitessaan ihmiset miettivät siinä sivussa, kummasta leiristä löytyvät hyvinvointiyhteiskunnan luotettavimmat takuumiehet.” (AL 27.1.2006.)

”Sillä hyvinvointiyhteiskunnan nimiinhän molemmat ehdokkaat vannovat. Eroa on lähinnä siinä, että kun Halonen puhuu sen säilyttämisen puolesta, Niinistö pyrkii esittelemään keinoja, joiden avulla se voitaisiin pitää pystyssä.” (AL 27.1.2006.)

”Pelissä onkin nyt paljon enemmän kuin valtaoikeuksiltaan karsitun presidentin vaali.”
(AL 27.1.2006.)

Ilmaisut eivät enää paljon tarjoa mahdollisuuksia ylimääräisille tulkinnoille. *Vanhat kunnan blokkirajat. Hyvinvointiyhteiskunnan luotettavimmat takuumiehet. Pelissä.* Fraasit löytyvät samasta tekstistä. Ja hetkeä myöhemmin: Halonen *puhuu*, Niinistö *pyrkii esittelemään*. Ilmaisun tasolla puhutaan selkeästä merkityserosta: toinen vähän kuin löpisee, toinen ainakin yrittää toimia. Hyvinvointiyhteiskunnan luotettavimpia takuumiehiä etsittäessä vastakkain ovat siis nainen, joka pyrkii puhumalla saamaan tavoitteensa läpi sekä mies, joka pyrkii esittelemään keinoja – siis vähintäänkin toimintaan pyrkivä henkilö. Puheääni on aktiivisen osallistujan, joka pyrkii nyt lobbaamaan itselleen mieluista ehdokasta viimeisellä mahdollisella hetkellä, juuri ennen virallista äänestyspäivää.

Helsingin Sanomien osalta puhunta on maltillisempaa.

”Tuoreen HS-Gallupin mukaan vasemmiston ehdokas Tarja Halonen ja kokoomuksen ehdokas Sauli Niinistö ovat lähes tasoissa. Halonen näyttäisi johtavan prosenttilukemin 51-49. Virhemarginaali huomioon ottaen tilanne voi olla tasan tai Niinistö jopa edellä. Näiden lukujen perusteella lopputulosta olisi rohkeaa ennustaa.” (HS 27.1.2006)

Maltillisuus perustuu puhtaasti lingvistiikkaan, puhuntaan. *Näyttäisi johtavan. Tilanne voi olla tasan. Olisi rohkeaa ennustaa.* Puhunnassa on Aamulehteen verrattuna selkeä ero. Siinä, missä Aamulehti esittelee vaihtoehtoja yhteiskunnan luotettavimmiksi takuumiehiksi, Helsingin Sanomat tuo esille näkökannan, jossa jo ennustaminenkin olisi rohkeaa. Aktiviteettityyppi on enemmän tarkkaileva kuin osallistuva.

Eroa löytyy myös suhteessa vaaleissa äänestämiseen. Siinä, missä Aamulehti tarttuu suoraviivaisesti äänestämiseen ja äänestettävänä olevien ehdokkaiden eroavaisuuksien julkituontiin, Helsingin Sanomat ottaa saman päivän lehdessä kantaa maltillisemmin.

”Ratkaisevaan asemaan nousevat siis ne, jotka äänestivät ykköskierroksella jatkosta pudonnutta ehdokasta sekä ne, jotka jättivät ensimmäisellä kierroksella äänestämättä. Jos he nyt sitten edes aikovat äänestää.” (HS 27.1.2006.)

Myös Helsingin Sanomien diskurssista on löydettävissä jonkin verran puhekielisyyskäsitteitä. Lehti kirjoittaa *ykköskierroksella*, vaikka kieliopillisesti oikea muoto olisi tietysti *ensimmäisellä kierroksella*, kuten samassa sitaatissa on kirjoitettukin. Puhekielisyyttä voi ajatella jälleen diskursiivisena tehokeinona; nyt ratkaisun ajat lähenevät, tämä on hyvin jännittävää joten teidän pitää saada tämä jakeluun. Taustalta löytyy samanlainen ideologinen ajattelu kuin Aamulehdelläkin. Kaksi maan suurta lehteä kokevat, että nyt on korkea aika äänestää vaaleissa. Syitä näyttäisi aineiston perusteella olevan useampia: on toisaalta huoli pitkään alamaissa olleesta äänestysaktiivisuudesta, on toisaalta huoli maan suunnasta, on toisaalta huoli äänestäjistä, jotka ajattelevat ettei politiikka tarjoa heille vaihtoehtoja. Ja kun katsoo julkaisupäivää, valinnan voi nähdä myös taktisena ja julkaisuteknisenä. Tässä vaiheessa gallupit ovat tehneet selväksi sen, että epävarmoja, niin sanottuja liikkuvia äänestäjiä on liikkeellä vielä paljon. Perjantaina julkaistu pääkirjoitus antaa viikonlopun aikaa miettiä. Sunnuntain julkaisu saattaisi olla epävarmalle äänestäjälle jo aivan liian myöhäinen, varmaa äänestyspäätöstä ei välttämättä pystyisi yhden päivän aikana tekemään.

5.2.1. Ensimmäisen kierroksen yhteenveto

Äskeisen yhteenvetona voi mielestäni perustellusti todeta, ettei Aamulehden alkutekijöiksi hieman turhaksi show'ksi leimaama vaalin jatkuminen toiselle kierrokselle ollutkaan mitään turhaa show'ta. Ainakaan siinä mielessä, jos siihen suhtautumista katsoo Helsingin Sanomien ja Aamulehden näkökulmasta. Alkuasetelman ja ensimmäisen kierroksen jälkeisen tulostuloksen jälkeen voi katsoa, että lehtien suhtautuminen muuttui nopeasti. Se muutti käytettävän diskurssin aktiviteettityypin nopeasti tarkkailevasta ja

passiivisesta vähintäänkin tarkkailevaksi ja aktiiviseksi.

Norman Faircloughin mukaan jokainen teksti rakentaa identiteettiä, suhteita sekä tieto- ja uskomusjärjestelmiä. Toimittajan rooli ja identiteetti on jo määriteltykin: sen kuvaamiseen sopivat ensimmäisen kierroksen aineiston perusteella ainakin adjektiivit tarkkaileva, passiivinen ja aktiivinen. Inhimillisellä tasolla teksti heijastelee myös vahvaa pettymystä. Siihen on useampiakin syitä. Ensi alkuun kohteena ovat kansalaiset, jotka ovat nukkuneet äänioikeutensa ohi ja tästä syystä vaalit, Matti Mörttisen määrittelemä *show*, jatkuu vielä pari viikkoa sunnuntain 15.1.2006 jälkeenkin. Tämä kaikki tietysti maksaa rahaa. On siis toisaalta ylhäältä päin katsovan, moralisoivan toimittajan identiteetti, joka kommunikoi passiivisen ja vähän hölmön äänestäjän, siis lukijaidentiteetin kanssa.

Moralisoivan toimittajan identiteetti muuttuu ensimmäisen ja toisen kierroksen välimaastossa myös saarnaavaksi ja lakonisemmin opastavaksi identiteetiksi. Samalla myös diskurssi politisoituu kokonaisuudessaan. Muutos on ajassa mitattuna neljä päivää. Kun vertailee Aamulehden journalistista aineistoa 16.1.2006 lehden ja 20.1.2006 ilmestyneen lehden välillä, ymmärtää eron. Lukijan identiteetti pysyy tässä muutoksessa aika lailla samana: on hiukan tietämätön ja passiivinen äänestäjä, jota pitää lähteä ohjeistamaan vähän kuin koululaista. Lukijan identiteetti kuitenkin pitää sisällään samalla sen äänestäjän, joiden enemmistö ratkaisee voittajan suuntaan tai toiseen. Lukija on siis samalla myös äänestäjä. Siksi on tietysti perusteltua tehdä opastusta ikään kuin kädestä pitäen, että se käyttää äänioikeuttaan ja demokratia toteutuu mahdollisimman laajassa mittakaavassa. Tähän tietenkin voi katsoa olevan hyvät perusteet, sillä kuten opinnäytetyöni alkupuolellakin todettiin, ihmisten kiinnostus yleisesti politiikkaa kohtaan on ollut laskusuunnassa viimeisten kolmen vuosikymmenen aikana. Samoin hyvät perusteet voi katsoa olevan Aamulehden ratkaisulle tuoda ehdokkaiden välisiä eroja varsin painotetusti, vaalin äänestyspäivän lähestyessä puhekielimäisestäkin esille. Tälle ratkaisulle löytyy myös taustaa ja perustetta suomalaisesta poliittisesta historiasta äänestäjien kannalta tarkasteltuna – moneen otteeseen äänestämättömyyspäätöksen taustalta löytyy ajatus ”kaikki ne ajavat samoja asioita”. Erityisesti Aamulehti pyrkii osoittamaan, että näin ei ole muun muassa tuomalla esiin vanhan, Tarja Halosen ja Sauli

Niinistön yhteisellä ministerikaudella esiintyneen vastakkainasettelutilanteen. Tämä kaikki perustellaan sitten aivan viimeisessä pääkirjoituksessa ennen varsinaista vaalipäivää.

”Sen vuoksi sunnuntaina ei mitata vain sitä, kumpi ehdokkaista menee läpi. Nyt käydään keskustaoikeiston ja vasemmiston väliset ideologiset linjavaalit.” (AL 27.1.2006.)

Tieto- ja uskomusjärjestelmien tasolla toisaalta faktat puhuvat, mutta löytyy valinnoista myös vahvasti uskomuksiinkin liittyvä puoli. Aamulehti tuntuu uskovan, että ihmiset lähtevät äänestämään, kun niitä provosoi. Helsingin Sanomat taas pysyttelee enemmän tarkkailevassa roolissa ja seurailee, mitä tuleman pitää. Toimittajapositiossa on selkeä eroavaisuus. Aamulehti on valinnut idealistisemman lipunkantajan roolin, Helsingin Sanomat taas syrjästä seurailevan tarkkailijan aseman. Toinen menee ikään kuin marssin keskellä, toinen heiluttaa journalismin lippua jossain kadun sivussa, varjoisella kujalla lehmuksen alla.

Genret ovat käsiteltävässä aineistossa pääkirjoituksia, kommentoivia kirjoituksia ja kolumneja. Niiden diskurssityypit vaihtelevat pettyneestä puheesta analyttiseen, ja kuten jo todettukin, aktiivisesta passiiviseen. Tyyli kulkee valitun diskurssityypin mukaisesti: pettynyt puhe ilmaistaan kriittisesti – kuten Matti Mörntinen tekee analysoidessaan tuoreeltaan vaalitulosta – analyttisen puhunnan tyyli on taas selvästi maltillisempaa – kuten Helsingin Sanomien pääkirjoitus kuvaa ennustaessaan viime hetken tunnelmista käsin (HS 27.1.2006.) sitä, kuka vaalin lopulta voittaa.

”Virhemarginaali huomioon ottaen tilanne voi olla tasan tai Niinistö jopa edellä. Näiden lukujen perusteella lopputulosta olisi rohkeaa ennustaa.”

Muodon puolesta tietysti journalistisen tekstin lajityypit asettavat omat norminsa. Ne kuitenkin venyvät pitkälti aktiviteettityypin takia. Aamulehden vahvasti läsnä oleva tyyli on omiaan myös venyttämään tekstin muodon määritelmää. Kuljetaan journalistisella nuoralla, jossa yksi oikein on helposti myös yksi nurin.

Puheäänen analysointi on jo ensimmäisen ja toisen kierroksen väliseltä ajalta analysoituna varsin mielenkiintoista. Puheääni on tietysti lähtökohtaisesti toimittajan ääni, mutta onko se varsinaisesti journalistinen? Viimeistään puhekielisyysden käyttäminen voi katsoa olevan sellainen tehokeino, jonka tavoitteena on tulla lähelle arkikielen tasoa, pois toimittajan roolista ja painua lukijoiden, äänestäjien, sekaan. Aineistoa tarkastellessa voi mielestäni osoittaa selvästi, että toimittajan puheääni muuttuu vaalien ratkaisupäivän lähestyessä koko ajan ”yleiseksi ääneksi”, ikään kuin kansan ääneksi.

Presidentinvaalit siis kiinnostivat. Oheisen analyysin perusteella on perusteltua sanoa, että ne myös henkisesti stimuloivat ja kiihottivat.

Tiivistän oheiseen taulukkoon vaalikirjoitteluun liittyvät diskursiiviset erityispiirteet.

Taulukko 3. Ensimmäisen kierroksen diskursiiviset erityispiirteet Aamulehden ja Helsingin Sanomien journalismissa aikavälillä 16.1. - 28.1.2006.

	Aktiviteettityyppi	Tyyli	Muoto	Puheääni
Helsingin Sanomat	Tarkkaileva, enemmänkin läsnäoleva kuin osallistuva. Enemmän passiivinen kuin aktiivinen.	Analyttinen, tarvittaessa kantaa ottava, maltillinen.	Journalismin genre antaa muodon kokonaisuudelle, eikä siitä lähde juuri poikkeamaan. Muoto muokkaa mielipidettä.	Tarkkailevan ja prosessia seuraavan toimittajan puheääni. Välttää saarnaamista ja voimakkaita kannanottoja.
Aamulehti	Selkeästi prosessiin osallistuva, kriittinen, läsnäoleva. Selvästi aktiivinen ja reagoiva, vain harvoin passiivinen tai passivoituva.	Kriittinen, koko ajan osallistumistaan poliittiseen prosessiin lisäävä.	Aktiivinen ja läsnäoleva ote venyttää olemassaolevien muotoja. Mielipide muokkaa muotoa.	Aikajakson alkupuolella tarkkailevan toimittajan, loppupuolella osallistuvan kansalaisen. Tulee lukijan positiota lähemmäs puhunnan jutustelunomaisuudella.

5.3. Vaalin tulos ratkeaa

Vaalin tuloksen lopullinen selviäminen nostaa referenssilehdissä monenlaisia ajatuksia ja tunteuksia. Niistä kerron tarkemmin tässä alaluvussa.

5.3.1. Pettymystä ja kritiikkiä

Vaalipäivää seuraavan aamun lehdistä (HS & AL 30.1.2006.) Aamulehti käsittelee presidentinvaalin lopputulosta kahdella pääkirjoituksella ja yhdellä toimittajan kommentilla. Ensimmäinen niistä viittaa tiukkaan kilpailuun, joka on päätynyt istuvan presidentin Tarja Halosen taisteluvoittoon – kirjoitus on otsikoitu ”Tarja Halonen taisteli toiselle kaudelle”. Pääkirjoituksen ingressi jatkaa tiukan asetelman purkamista maltilliseen sävyyn - *”kunhan pöly hieman laskeutuu ja tunnekuohu hellittää, voidaan arvioida, millaisen jäljen keskustaoikeiston vaaliyhteistyö jätti Suomen poliittiseen elämään.”* Viesti on selkeä: tulos on nyt taululla, vaalit on käyty, vaatii hieman aikaa ennen kuin lopputuloksesta osaa ennustaa sen syvällisempää jatkumoa.

Lehden toinen pääkirjoitus (”Kiitettävää keskustelua paikoin väärissä vaaleissa”) on puhunnan tasolla analysoituna kriittisemmin ja suoraviivaisemmin kirjoitettu. Tyyli on ankkuroitu jo otsikossa; *väärät vaalit* sisältää fraasina jo selkeän ideologisen valinnan. Miten niin? Toisaalta Aamulehti on ensimmäisen kierroksen aikana pitänyt vaalien toista kierrosta kansalaisten haluamana show'na, mutta toisaalta innostunut melkoisestikin kahden ehdokkaan välille syntyneestä vastakkainasettelusta. Yhdellä tavalla journalismi puolustaa erinomaisesti paikkaansa: vahvan väitteen kautta lukijan mielenkiinto ja sitä kautta keskustelu herää.

”Presidentinvaalien kampanjaa käytiin ajoittain pinna kireällä ja toistamalla jankaten, mutta viimeaikaiseen yleistasoon verrattuna keskustelu oli laadukasta.” (AL 30.1.2006.)

Saman lehden toinen pääkirjoitus edustaa kriittisempää puhuntaa. Tarja Halonen ilmaisi presidentinvaalien tuloksen selvittyä pettymyksensä toisen kierroksen vaalikampanjaan. Hän oli pettynyt kilpailijaleirin toimintatapaan. Tuota näkemystä Aamulehti ei purematta

niele. Lehden mukaan ”perättömiä huhuja ja ilkeitä vihjauksia” oli esillä (tosin lehti ei tarkemmin erittele, mitkä asiat tällaisia olivat), ”mutta ne eivät nousseet pääosaan”. Tällä perusteella lehti näkee Halosen pettymyksen ”yllätyksenä ja outona tulkintana” etenkin siksi, että toisen kierroksen aikainen vaalikeskustelu tarjosi molemmille haastetta keskustelun ja käsiteltävien teemojen monipuolisuudella. Tätä kautta se toi esiin ”poliittisia ja ideologisia linjauksia sekä niiden eroja” (AL 30.1.2006.).

Journalisti on siis muuttunut jälleen aktiiviseksi toimijaksi, joka on prosessissa vahvasti läsnä. Perustelu tälle ideologisen tason valinnalle löytyy samaisen pääkirjoituksen lopusta.

”Presidentin valitsemisella emme lopulta ratkaise monta asiaa. Se, että saamme aikaan sisällöllistä keskustelua, on kuitenkin arvo sinänsä.” (AL 30.1.2006.)

Samaisen päivän, maanantain 30.1.2006 Helsingin Sanomat käyttää vaalituloksen analyysiin yhden pääkirjoituksen sekä yhden näkökulmakirjoituksen. Pääkirjoitus on otsikoitu ”Tarja Halosen toinen kausi ei tullut lainkaan helposti”. Se huomioi, että vaalista tuli lopulta sangen tasaväkinen ja tiukka, pienten marginaalien kilpailu.

”Ääniero oli vain runsaat 113 000, eli jos 56 500 äänestäjää olisi äänestänyt toisin, Niinistö olisi voittanut.” (HS 30.1.2006.)

Pääkirjoituksen ääni on varsin neutraali, tarkkaileva ja huomioita tekevä – enemmän luonnontieteilijän kuin humanistin ääni. Se ei ota aktiivisen toimijan ja osallistujan roolia, vaan seuraa prosessia sivusta, analyttisesti ja tarkkailevasti. Siinä, missä Aamulehden narratiivinen ääni on kuin politiikasta innostuneen lukiolaisen, on saman päivän Helsingin Sanomissa äänessä tarkkaileva, hiljainen ”kympin oppilas”. Oppilas, joka tarkkailee ympäristön kuohuntaa ja tarjoaa analyysinsä seaksi myös rauhoittelua.

”Viime kerran pelko maaseudun ja kaupunkien kahtiajaosta ei toteutunut ainakaan presidentin takia. Halosesta tuli nopeasti koko kansan presidentti, jota myös keskustan äänestäjät arvostivat. Todennäköisesti näiden vaalien jälkeen käy samoin, ja syksyyn

mennessä Halonen on jälleen koko kansan presidentti. Poliittisessa linjassa korostuu vaalin jälkeen jatkuvuus.” (HS 30.1.2006.)

Huomio kiinnittyy jälleen fraseologiaan. *Pelko maaseudun ja kaupunkien kahtiajaosta ei toteutunut. Syksyyn mennessä Halonen on jälleen koko kansan presidentti. Poliittisessa linjassa korostuu vaalin jälkeen jatkuvuus.* Kaikki fraaseja, jotka maalaavat myönteistä tulevaisuudenkuvaa, pois hajaannuksesta. Ero Aamulehteen on selkeä.

Helsingin Sanomien diskurssin tulevaisuudenkuvaan mahtuu myös prognoosi- eli ennustustason analyttisiä elementtejä.

”Niinistön vaalimenestyksen luulisi antavan uutta potkua porvariyhteistyölle vuoden päästä järjestettävien eduskuntavaalien alla.” (HS 30.1.2006.)

Prognoositaso jatkuu vielä ytimekkäämpänä päivää myöhemmin.

”Porvariyhteistyö toimi lopulta hämmästyttävän hyvin, niin hyvin, että Sdp:n puheenjohtaja Eero Heinäluoma on asiasta huolissaan. Yhteistyöstä voi jäädä sen verran perintöä, että porvarihallitus on taas joskus Suomessa mahdollinen. Sekä keskustassa että kokoomuksessa löytyy väkeä kumpaankin leiriin: porvari kumppanuutta ajaviin ja yhteistyötä Sdp:n kanssa suosiviin.” (HS 31.1.2006.)

Ensimmäisen kierroksen jälkeen puhunnan muuttuminen maltillisemmasta tiukempaan sävyyn kesti useamman päivän. Toisen kierroksen jälkeen journalistinen ääni muuttuu kellossa yhden vuorokauden aikana. Helsingin Sanomat jatkaa analyttisemmalla linjalla, tosin suoraviivaisemmin. Pääkirjoituksen otsikkona on ”Porvarihallituksen tulisi olla vakavasti otettava vaihtoehto”.

Aamulehti (AL 31.1.2006.) jatkaa samana päivänä samalla linjalla. Pääkirjoitus on otsikoitu ”Loppuvuodeksi tarvitaan työrauha”. Diskurssin tasolla tarkasteltuna se edustaa tähänastisista kirjoituksista selvästi kriittisintä linjaa.

”Halosen on syytä toisaalta antaa työrauha ja tuki hallitukselle. Pääministeri Matti Vanhasella on edessään kova haaste, kun Suomi viiden kuukauden kuluttua aloittaa puheenjohtajuuskautensa Euroopan unionissa. Se, että Vanhanen sovitulla tavalla ja rehdisti kannatti Niinistöä presidentinvaalien toisella kierroksella, ei saa nyt aiheuttaa turhaa kitkaa ulkopoliittisen johdon toimintaan ja suhteisiin.” (AL 31.1.2006.)

”Eduskuntavaalitkin ovat vain reilun vuoden päässä. Presidentin pitää pärjätä yhteisellösä niissä syntyvän hallituksen kanssa käytännössä virkakautensa loppuun, tuli millainen koalitio tahansa.” (AL 31.1.2006.)

Tätä tekstikatkelmaa analysoidessa on hyvä ottaa vertailuun saman pääkirjoituksen luonnehdinta Sauli Niinistöstä.

”Merkit viittaavat myös siihen, että Sauli Niinistön paljon helpompi sopeutua niukan tappion kantajan rooliin kuin Esko Ahon kuusi vuotta sitten.” (AL 31.1.2006.)

Pääkirjoituksen genreä ajatellen aidat alkavat venyä. Nyt otetaan kantaa jo vahvan osallistuvan roolin kautta, jo prosessin tekijänä eikä niinkään sen seuraajana. Journalisti saa päälleen politiikon vaatteet.

Samaa henkeä löytyy myös Helsingin Sanomista.

”Porvariyhteistyö myös hallitusta muodostettaessa normalisoisi Suomen poliittista järjestelmää. Niin kauan kuin meillä on kolme suurin piirtein tasavahvaa puoluetta, pitäisi myös olla kolme suurin piirtein yhtä mahdollista hallituksen runkoa: punamulta, sinipuna ja porvarihallitus. Nykyisin Sdp on hallituksen vakiojäsen, useimmiten vielä valitsijan paikalla.” (HS 31.1.2006.)

Tartun muutamaan fraasiin. Helsingin Sanomien mielestä porvariyhteistyö normalisoisi Suomen poliittista järjestelmää. Aamulehden mukaan Sauli Niinistön on paljon *helpompi sopeutua niukan tappion kantajan rooliin*, sillä *merkit viittaavat siihen*. Helsingin Sanomat argumentoi kantansa paremmin kuin Aamulehti, joka turvautuu retoriikassaan

jälleen Faircloughin esille tuomaan puheenomaisuuden ideologiseen rooliin. ”Merkit viittaavat siihen” - mitkä merkit? On todennäköistä, että lehti viittaa argumentaatiossaan Tarja Halosen julkituomaan pettymykseen vaalituloksen selvittyä. Halonen kritisoi vastapuolta ja osin myös tiedotusvälineitä epäreilusta pelistä vaalin toisen kierroksen aikana. Tätä lehti ei kuitenkaan kirjoita auki, vaan tyytyy vihjailemaan. Ratkaisua voi pitää viestinnän kannalta tietoisena.

Lehtien välillä eroa löytyy, jos vertailee niiden suhtautumista tulevaisuuteen. Helsingin Sanomat uskoo koheesion ja konsensuksen löytyvän ajan kuluessa, Aamulehden visio on pessimistisempi.

”Nykyisen hallituksen yhteistyöhön porvarienv presidenttirintama tuskin jättää pitkäaikaisia jälkiä. Hallituksen työ palaa arkiseksi puurtamiseksi.” (HS 31.1.2006.)

Puhuntaero Aamulehden on lingvistisesti ja merkityksen tasolla jopa huomattava ja selkeästi esille tuotavissa.

”Nyt joku voi huolestuneena kysyä, miten Tarja Halonen toimii vajaan 52 prosentin kannatuksella koko kansan presidenttinä. Varmaankin yhtä hyvin kuin tähänkin asti.” (AL 31.1.2006.)

Jälleen kerran tullaan puhekielisyyteen ja sen ideologiseen merkitykseen. Tässä puhekielisyyttä edustaa fraasi *varmaankin yhtä hyvin kuin tähänkin asti* – teknisesti ajateltuna melkoinen puuskahdus ja ääni kansan syvien rivien kätköistä. Argumentaatio jää jälleen ohueksi, ja lukijalle vihjaillaan, että työt varmasti jatkuvat samalla tasolla kuin tähänkin saakka. Kokonainen pääkirjoitus ei kuitenkaan jätä epäselväksi, mitä mieltä lehti presidentti Halosen kyvystä hoitaa asioita on. Sillä sitähan pääkirjoitus edustaa, tämän tai tuon sanomalehden linjaa.

Vastaavia sitaattipareja löytyy aineiston seuraavilta päiviltä kosolti.

”Sauli Niinistön ominaisuudet sopivat sittenkin paremmin vaikka pääministerin kuin presidentin virkaan. Niinistö menestyi vaaleissa paljon paremmin kuin monikaan osasi etukäteen odottaa.” (HS 1.2.2006.)

Vastaavasti Helsingin Sanomien presidentti Halosta kohtaan osoittama kritiikki on varsin varovaista, jos sitä vertailee kollegaan.

”Tarja Halonen on mieleltään hyvin demokraattinen, mutta vaalitaistelun aikana hänkään ei pystynyt salaamaan istuvan presidentin närkästymistä, eräänlaista ”vallan kopeutta”. Se ilmeni taas maanantain lehdistötilaisuudessa. Koko kansan presidenttiä ei muka olisi saanut luonnehtia edes vaalitaistelussa vasemmiston ehdokkaaksi, mikä sai niin suuren osan porvariäänestäjistä äänestämään hänen sijastaan Niinistöä.” (HS 1.2.2006.)

”Presidentinvaalit voitettuaan Tarja Halonen lupasi toisella kaudellaan esiintyä rohkeasti ja nostaa entistä selvemmin esille hyvinvointiyhteiskunnan epäkohtia. Merkkejä uudesta, rohkeammasta linjasta ei kuitenkaan ollut tasavallan presidentin puheessa, jonka hän perjantaina piti valtiopäivien avajaisissa.” (AL 4.2.2006.)

Otan esiin vielä toisen sitaattiparin samasta puhunnallisesta eroavaisuudesta.

”Olisi tärkeätä juuri Halosen kokemuksella ajatella huolellisesti presidentin asemaa uuden perustuslain oloissa. Halosen 12 vuodella tulee olemaan suuri merkitys perustuslain sisäänojossa, josta hän itse puhui ensimmäisen kautensa alussa.” (HS 1.2.2006.)

”Lisäksi presidentti puolusti käytäntöä, jonka mukaan hallitus antaa eduskunnalle kerran vaalikaudessa turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon. Toisin kuin ulkoasiainvaliokunnan demaripuheenjohtajaa Liisa Jaakonsaarta, presidenttiä ei näytä häiritsevän se, että neljässä vuodessa selonteko tuppaa vanhentumaan, kun maailma ympärillä muuttuu.” (AL 4.2.2006.)

Esimerkit osoittavat, että puhunnan tasolla on huomattava ero. Helsingin Sanomat näkee yhteiskunnallisessa tilanteessa kritisoitavaa, mutta tuo esille sen varovaisemmin, ikään kuin rakentavammin kuin Aamulehti. Otetaan käsittelyyn vaikkapa sitaatti ”Tarja Halonen on mieleltään hyvin demokraattinen, mutta vaalitaistelun aikana hänkään ei pystynyt salaamaan istuvan presidentin närkästymistä, eräänlaista ”vallan kopeutta”. Muotoilusta tulevat jälleen mieleen yhdysvaltalaiset esimiestaidon oppaat. Ensin annetaan myönteinen palaute (”Tarja Halonen on mieleltään hyvin demokraattinen”), ja vasta sitten siirrytään kritiikkipuolelle (”...hänkään ei pystynyt salaamaan istuvan presidentin närkästymistä, eräänlaista vallan kopeutta”).

Ero on siis juurikin aktiviteettityypissä. Helsingin Sanomien valitsema aktiviteettityyppi on selvästi tarkkailevampi, kun taas Aamulehti hyödyntää siinä jyrkempää linjaa. Otetaan edellisestä käsittelyyn vaikkapa sitaatti ”toisin kuin ulkoasiainvaliokunnan demaripuheenjohtajaa Liisa Jaakonsaarta, presidenttiä ei näytä häiritsevän se, että neljässä vuodessa selonteko tuppaa vanhentumaan, kun maailma ympärillä muuttuu.” Puhekielisyyttä on jälleen huomattavasti – *tuppaa vanhentumaan, demaripuheenjohtajaa*. Puhekieli ja sen hyödyntäminen on tässä nimenomaan tehokeino.

Toinen tehokeino on jälleen vihjailu. Lehti maalaa kuvan presidentistä, joka ei seuraa maailman muutosta, vaikka oma puoluekollegakin (Liisa Jaakonsaari) on niin tehnyt. Se ei myöskään näytä presidenttiä häiritsevän. Lingvistinen ja merkityksellinen kuvasto muistuttaa jälleen osallistuvasta toimittajasta. Sen ero raportoivaan tai tarkkailevaan toimittajaan on huomattava. Siinä missä jälkimmäinen välttää kannanotot tai suuremmat tunteenpurkaukset, on jälkimmäinen ikään kuin tunteella mukana ja läsnä prosessissa. Riskinä on se, että osallistuessaan toimittajalla on riski menettää objektiivisuutensa, ja myös Aamulehti tasapainoilee tällä harmaalla alueella omissa pääkirjoituksissaan.

Politiikan ja siitä kumpuavan kritiikin henkilöitymistä ei tosin pysty Helsingin Sanomakaan täysin välttämään. Siinä, missä Aamulehti löytää kritisoitavaa enemmänkin Tarja Halosen kulminoituvasta vanhasta vallasta, kohdistuu Helsingin Sanomien kritiikin terävin kärki vaalien ensimmäisellä kierroksella selkeän tappion kärsineeseen Matti Vanhaseen ja sitä kautta keskustapuolueeseen yleisesti ottaen.

”Ministerinvaihdoista keskustan ryhmässä voisi olla apua mielialojen kohottamiseksi puolueessa. Sellaiset rohkeat ratkaisut eivät vain kuulu Vanhasen tyyliin.” (HS 1.2.2006.)

Sama näkemys käy ilmi vielä selkeämmin näistä lainauksista.

”Vanhasen oma kehno pärjääminen presidentinvaalien ensimmäisellä kierroksella, jääminen kauas keskustan puoluekannatuksesta, oli kyllin havainnollinen osoitus siitä, että puolueen ongelmat liittyvät selkeästi myös häneen kohdistuvaan tyytymättömyyteen.” (HS 1.2.2006.)

”Keskustan puoluesihteerä Eero Lankia totesi tiistain Suomenmaassa oman puolueensa tilasta, että "jonkin on muututtava", ja ilmoitti itse jättävänsä paikkansa ensi kesän puoluekokouksessa. Lankia kiirehti tekemään sen, mikä olisi ollut väistämättä edessä. Keskustan tämänhetkiset ongelmat eivät kuitenkaan sillä ratkea. Lankia itsekin sanoo, ja on varmasti oikeassa, että keskustan ongelmat liittyvät ennen kaikkea Matti Vanhasen hallituksen politiikkaan, puoluejohtoon ja ministereihin.” (HS 1.2.2006.)

Mielenkiintoisinta on huomata, miten myös Helsingin Sanomien käyttämästä diskurssista on selvästi löydettävissä puhekielisyttä silloin, kun tietty henkilökritiikki halutaan sanoa painokkaasti.

”Molemmissa hallituskumppaneissa Vanhaseen ollaankin näköjään tyytyväisempiä kuin keskustassa.” (HS 1.2.2006.)

Oheisen sitaatin osalta tosin voidaan enemmänkin puhua puhekielenomaisuudesta kuin varsinaisesti puhekielisydestä. *Näköjään tyytyväisempiä* toimii fraasina myös yleiskielessä, mutta se tasapainoilee hiuksenhienosti yleiskielen ja puhekielen rajamailla. Tiettyä puuskahduksenomaisuutta siitä kuitenkin on löydettävissä, eikä samanlaista neutraalia asialähtöistä argumentaatiota, mihin kategoriaan Helsingin Sanomien diskurssi on vaalikirjoittelussa pitkälti asemoitavissa.

5.3.2. Toisen kierroksen yhteenveto

Kun vaalin tulos on selvillä, toimittajan rooli ei enää muutu siinä määrin kuin ensimmäisen ja toisen kierroksen välisenä aikana. Tietysti tähän on monia luonnollisiakin syitä: aikaa on ensinnäkin selvästi vähemmän ja toisaalta vaalitulokseen liittyvää jännitysmomenttia ei enää ole, kun tulos on selvillä. Ensimmäisen ja toisen kierroksen välinen aika tarjosi journalismillekin luonnollisen ja sinänsä perustellunkin keinon nostaa jännitettä ja kasvattaa hehkua juuri varsinaisen äänestyspäivän kynnykselle. Samanlainen ilmiö on tuttu myös urheiluselostuksista: Antero Mertarannan ei kannata huutaa ääntään käheäksi vielä Suomen alkusarjan avausottelussa. Pudotuspeleissä ja mitaliotteluissa onkin kyse sitten jo aivan eri asiasta. On kyse dramatiikasta, intensiteetistä ja molempien tajuamisesta.

Norman Faircloughin esiin nostamien identiteetin, tieto- ja uskomusjärjestelmien ja suhteiden tasolla vaalien lopullisesta tuloksesta kumpuava journalismi tarjoaa sikäli mielenkiintoista kansallista analysoitavaa, että ainakaan ei voi puhua siitä, että tulos niputettaisiin liiaksi formaattiin ”kansa on puhunut, pulinat pois”. Itseasiassa paikoitellen journalismista löytää sellaistaakin puhunutta, että kansa olisi voinut puhua myös eri tavalla, jotta se ei olisi joutunut kohtaamaan vaikkapa ”ympäripyöreitä evästyksiä” valtiopäivien avajaisissa. Toimittajan identiteetti on tässä vastakkainasettelussa toisaalta huomioita tekevä, mutta myös samalla saarnaava ja osin paheksuvakin. Kansalaisen – samalla äänestäjän ja lukijan – identiteetti on tässä kohtaa hieman hölmönkin identiteetti, jos suhteuttaa asiaa siihen, millaisin journalistisin keinoin kansalaisiin on yritetty vaikuttaa ensimmäisen ja toisen äänestyskierroksen välimaastossa. Norsunluutornista kurkistelee toimittaja, joka on pettynyt lukijaansa. Toimittaja yritti tehdä kaikkensa vaihtoehtoja lanseeratessaan, mutta silti lukija äänesti kuitenkin ”väärin”. Sellainen mielikuva syntyy, kun lukee ennen kaikkea Aamulehden pääkirjoituksia vaalin tuloksen ratkettua. Toisaalta tuota mielikuvaa on perusteetonta asemoida voimakkaan kriittiseksi, sillä journalistikin on tiedostanut että kävi miten tahansa, ei tässä ns. ”päätä viedä”.

”Presidentin valitsemisella emme lopulta ratkaise monta asiaa. Se, että saamme aikaan sisällöllistä keskustelua, on kuitenkin arvo sinänsä.” (AL 30.1.2006.)

Toisaalta taas mahdolliselle pettymyksellekin löytyy selvä peruste samalta päivämäärältä.

”...kansalaiset eivät ole pitäneet Halosta mitenkään ylivoimaisena saati korvaamattomana.” (HS 30.1.2006.)

Tieto- ja uskomusjärjestelmien tasolla tosin on kiinnostavaa miettiä, lähtivätkö toimittajat kuitenkin varsinaiseen prosessiin mukaan turhankin innokkaasti? Sen verran paljon pettynyttä puhuntaa varsinkin vaalien lopullisesti selvittyä löytyy, että herää kysymys, heittäytyikö journalismi turhankin voimalla mukaan varsinaiseen prosessiin? Aineistosta löytyvien esimerkkien perusteella on mielestäni perusteltua sanoa, että heittäytyi. Täysin eri asia on toki se, onko siinä sinänsä mitään vaarallista tai pahaa. Pitääkö journalismin olla vain varovaista ja tarkkailevaa, vai voiko siinä vain heittäytyä sekaan silloin, kun kongi kumahtaa? Kysymyksenasettelu ei ole tämän opinnäytetyön rajauksessa, mutta kiinnostava se yhtä kaikki on.

Puretaan siis aineistosta rakenteellisesti selvästi havaittavissa oleva uskomusjärjestelmä: on idealistinen toimittaja, joka uskoo omalla työllään ja argumentaatiollaan saavansa ”sokeat näkemään” - siis passiiviset aktiivisiksi, tässä tapauksessa äänestämään. Toisaalla on vastaanottaja, joka on vaaleissa siis ratkaisevassa asemassa äänestäjänä. Aamulehden ja Helsingin Sanomien yhteenlaskettu levikki on selvästi yli miljoona kappaletta. Sellaisen määrän jos saa mobilisoitua, niin kyllähän laiva kääntyy suuntaan jos toiseenkin. Yhteenlaskettuna kyseessä on siis hyvinkin perinteinen näkemys ja uskomusjärjestelmä journalismin ja yleisön suhteesta.

Journalismin roolia mietittäessä on toki myös havaittava mahdollinen oma lehmä ojassa. Yhden kiinnostavan tulokulman lehtien suhtautumiseen tästä näkökulmasta tarkasteltuna saa, jos tutustuu erääseen syyskuussa 2010 julkaistuun lehtikolumniin. Se myös yhdistää aineiston referenssilehdet: kirjoittajana on Aamulehden presidentinvaalien aikainen päätoimittaja, nykyinen Elinkeinoelämän Valtuuskunnan (EVA) johtaja Matti Apunen. Kolumni on julkaistu Helsingin Sanomissa 7.9.2010. Tuossa kolumnissa Apunen kertoi äänestäneensä vuoden 2006 presidentinvaaleissa Sauli Niinistöä.

Onkin eittämättä mielenkiintoista ajatella, miten Apunen on päätoimittajan tehtävissä suhtautunut vaikkapa heti vaalien jälkeen laadittuun pääkirjoitukseen (AL 31.1.2006, ”Ympäripyöreät evästyksset valtiopäiville”). Se paitsi ottaa kantaa kriittisesti paitsi istuvan presidentin toimintaan, myös pitää muita poliitikkoja ikään kuin lammasmaisesti toimivina, vastuuta pakoilevina poliitikan toimijoina. Mainitun pääkirjoituksen vahva EU-myönteisyys ja positiivinen näkemys yhteiseurooppalaiseen päätöksentekoon on viimeistään selkeä poliittinen kanta maassa, jossa tiettyjen puolueiden politiikanteko pohjautuu jopa hyvin vahvasti liittoutumiskehityksen vastustamiseen (Perussuomalaiset oli jo tuossa vaiheessa ollut kolme vuotta eduskuntapuolueena ja kasvatti suosiotaan tasaisesti). Pettymys ja näkökannat ovat toki myöhemmän tiedon valossa ymmärrettäviä, ennen kaikkea tietysti inhimillisiä.

Tämän kautta *aktiviteettityyppiin* tulee vaalin tuloksen ratkettua paitsi kosolti uhmakkuutta, myös lannistuneisuutta pettymyksen kautta. Seurauksena on pettynyttä puhetta, johon palaan työssäni tarkemmin myöhemmin.

Tyyli on edelleen aktiivista ja kriittistä. Ainoana selkeänä erona ensimmäisen ja toisen kierroksen väliseen aikaan on se, että nyt siinä on paljon niin sanottua etukenoa. Molemmat lehdet lähtevät jo luotaamaan aikaa tästä eteenpäin.

”Orastava poliittinen aktiivisuus saisi nyt kantaa ensi vuoden kevääseen ja eduskuntavaalikeskusteluihin asti. Maaliskuussa 2007 on aika ottaa konkreettisesti kantaa moniin asioihin, joista nyt puhuttiin.” (AL 31.1.2006.)

”Nykyisen hallituksen yhteistyöhön porvarienv presidenttirintama tuskin jättää pitkäaikaisia jälkiä. Hallituksen työ palaa arkiseksi puurtamiseksi.” (HS 31.1.2006.)

Kriittisyydestä huolimatta mukaan mahtuu siis myös sovinnollisia, rakentavia elementtejä. Koheesio ja eheytyminen tapahtuu todennäköisesti varsin pian, vaikka vastakkainasettelujen aika ei olisikaan ohi.

Muotoa tarkasteltaessa pitkälti samat sanat pätevät kuin ensimmäisenkin kierroksen osalta. Journalistisen tekstin lajityypit asettavat omat norminsa, mutta ne kuitenkin venyvät pitkälti aktiviteettityypin takia. Aamulehden vahvasti läsnä oleva tyyli on omiaan myös venyttämään tekstin muodon määritelmää. Kuljetaan journalistisella nuoralla, jossa yksi oikein on helposti myös yksi nurin.

Vaalien jälkeisen journalismin *puheääni* on lähtökohtaisesti journalistin puheääni, mutta seassa on aineiston perusteella muutakin. Ensimmäisen ja toisen kierroksen välissä sekaan putkahtanut kansalaisaktiivinen puheääni on nyt koko ajan läsnä, ja reagointi sen mukaista. Inhimillinen tai muista syistä juontava pettymys kuuluu tavalla, joka ei varsinaisesti journalistiselle puheäänelle ole lähtökohtaisesti niin odotettavaa, vaikkakin analysoitava aineisto koostuukin pääkirjoituksista ja vastaavista journalistisista kirjoituksista, joissa onkin syytä ja aivan perusteltuakin esittää oma mielipiteensä.

Yksi johtopäätös aineistosta voidaan kuitenkin kiistatta tehdä. Presidentinvaalit olivat ainakin vielä vuonna 2006 sellainen tapahtuma, joka ei jättänyt journalismia kylmäksi. Samaan lopputulokseen viittasi vielä selkeämmin kandidaatin työni, jossa analysoitiin kahden vasemmistolehden (Satakunnan Työ ja Kansan Tahto) suhtautumista presidentinvaaliin. (ks. Ruissalo 2008.). Presidentillä on siis edelleen merkitystä.

Ohessa taulukoin vielä toisen kierroksen jälkeisen journalismin diskursiiviset ominaispiirteet.

Taulukko 4. Diskursiiviset erityispiirteet Aamulehden ja Helsingin Sanomien vaalijournalismissa toisen kierroksen jälkeen, aikavälillä 30.1. - 4.2.2006.

	Aktiviteettityyppi	Tyyli	Muoto	Puheääni
Helsingin Sanomat	Tarkkaileva, läsnäoleva ja toisaalta osallistuva. Fokus jo etukenoinen, vahvasti tulevassa - ”mitä tämä tarkoittaa jatkoa ajatellen?”	Analyyttinen ja tarkasteleva, aiempaa kantaa ottavampi.	Sama huomio kuin aiemmin: journalismin genre antaa muodon kokonaisuudelle, eikä siitä lähde juuri poikkeamaan. Muoto muokkaa mielipidettä.	Tarkkaileva, seuraa prosessia, ottaa kantaakin. Puheääni enimmäkseen journalistinen, journalistisen seassa myös kansalaismaista puheääntä.
Aamulehti	Prosessiin osallistuva, kriittinen, tyytymätön ja pettynyt. Samalla myös sovitteleva, etukenoinen ja yhteistyöhaluinen. Selvästi aktiivinen ja reagoiva.	Tarkoituksellisesti kriittinen ja kärjistävä, poliittisessa prosessissa selkeästi läsnä ja kiinni.	Sama huomio kuin aiemmin: aktiivinen ja läsnäoleva ote venyttää olemassaolevien muotoja. Mielipide muokkaa muotoa.	Jatkaa tietoisesti samalla tavalla kuin aiemmin. Journalistinen ja kansalaismainen puhunta yhdistyvät ja venyttävät tavallaan journalismin rajoja.

6. Aineiston diskurssit

Lähiluvun perusteella aineistosta löytyy niin pettynyttä ja kriittistä kuin toisaalta sovittelevaa ja analyttisempaakin puhuntaa. Sen perusteella jaottelen aineistosta löytyvät diskurssit kolmeen pääkategoriaan. Nämä diskurssiluokat ovat *pettyneen puheen diskurssi*, *arvioiva ja analyttinen diskurssi*, *jännitystä luova diskurssi* sekä *poliittisen puheen diskurssi*. Tässä määritellyistä diskursseista päädyin lopulta nivomaan yhteen pettyneen puheen ja poliittisen puheen diskurssit. Vaikka näiden diskurssien väliltä pystyi määrittämään jonkinlaisia eroavaisuuksia, yhtäläisiä piirteitä oli lopulta siinä määrin että koin perustelluksi nivoa ne ikään kuin saman katon alle.

Olen jaotellut diskurssit sävyn perusteella. Analysoin samalla niiden institutionaalisia käytäntöjä sekä mahdollisia niistä ilmeneviä valtasuhteita. Määrittelyssä on myös hyödynnetty Faircloughin kysymyksenasettelua väittämien ideologisuudesta. Hänen mukaansa ideologisuutta voi selvittää hakemalla vastauksen kolmeen kysymykseen: (1) mikä on väittämän yhteiskunnallinen alkuperä, (2) mikä motivoi tällaisen valinnan ja (3) mitä tästä tai tuosta valinnasta seuraa (Fairclough 1997, 26.).

6.1. Jännitystä luova diskurssi

Kronologisesti tarkasteltuna on perusteltua lähteä purkamaan diskursseja tästä. Käsittelemästäni aineistosta havaitsee selvästi, miten tiedotusvälineiden suhtautuminen muuttui, kun kävi selväksi että vaalien lopputuloksesta tulee sittenkin tasaväkinen ja jännittävä. Tämäntyyppinen puhunta liittyi täysin vaaleja edeltävään aikaan, tuloksen selvittyä ei tietysti ollut myöskään enää luontevaa luoda jännitystä vaalin tuloksen kannalta.

Jännitystä luovassa diskurssissa käytössä on kaikki klassisen jännitysnovellin ainekset. Sanasto on voimakasta ja erittäin narratiivista, kerronnallista ja kuvailevaa. Tekstissä viljellään fraaseja, kuten *yhdistynyt porvaririntama*, *rintamalinja* ja *kilpajuoksu*.

Adjektiivit ovat samaa suuruusluokkaa: *jännittävän tasaväkinen, äärimmäisen tasaväkinen*. Lehdet luovat jännitystä urheiluterminologialla viittaavalla usein peliin – *pelissä on muutakin kuin tasavallan presidentin valinta*.

”Sdp:n, vasemmistoliiton ja SAK:n ehdokkaan Tarja Halosen haastajaksi nousseen kokoomuksen Sauli Niinistön takana on nyt yhdistynyt porvaririntama. Rintamalinjojen selkiytyminen näkyy myös tuoreissa kannatuskyselyissä. Niinistö on kirinyt Halosen kannoille lähinnä keskustan Matti Vanhasta ensimmäisellä kierroksella äänestäneiden tuella.” (AL 20.1.2006.)

”Kannatusprosentit ovat Halosen hyväksi 53-47 (HS) ja 55-45 (Seitsemän Uutiset). Epävarmoja on paljon, joten voittajaa on turha lähteä veikkaamaan. Sen kyselyt kuitenkin kertovat, että kilpajuoksusta on tulossa jännittävän tasaväkinen, mikä varmasti lisää ihmisten kiinnostusta ja kohottaa äänestysaktiivisuutta.” (AL 20.1.2006.)

”Presidentinvaalien toisesta kierroksesta on tulossa äärimmäisen tasaväkinen kamppailu. Tuoreen HS-Gallupin mukaan vasemmiston ehdokas Tarja Halonen ja kokoomuksen ehdokas Sauli Niinistö ovat lähes tasoissa. Halonen näyttäisi johtavan prosenttilukemin 51-49. Virhemarginaali huomioon ottaen tilanne voi olla tasan tai Niinistö jopa edellä. Näiden lukujen perusteella lopputulosta olisi rohkeaa ennustaa.” (HS 27.1.2006.)

Jännitystä luovassa diskurssissa toimittaja, media on selkeästi kuljettajan paikalla, jos ajattelee sen valtasuhteita. Osallisina ovat toimittaja, yleisö ja luonnollisesti myös presidenttiehdokkaat diskurssin varsinaisena polttoaineena. Tässä diskurssissa rakentaja on luonnollisesti toimittaja, jonka tehtävänä on luoda vastaanottajalle, lukijalle, mahdollisimman jännittävä lopputulos. Toimittaja käyttää valtaa, yleisö on vallan kohde, presidenttiehdokas vallan väline. Struktuuritasolla kuulostaa varsin poliittiselta, jonka kuitenkin sisältö ikään kuin neutralisoi. Tavoitteena on kuitenkin luoda odotuksia, jännitystä, kiinnostusta – elementtejä, jolla lukija saadaan mukaan tarinaan, hieman kapitalistisemmasta näkökulmasta tarkastellen ostamaan mediatuotteen. Jännitys on diskurssissa mediakriittisesti ajateltuna kuitenkin raha-, ei puoluepolitiikan, väline.

Faircloughin määrittelemästä yhteiskunnalliselta ja tätä kautta ideologisesta alkuperästä tarkasteltuna jännitystä luovan diskurssin lähtöpisteen voi määritellä ajatukseen pyrkimyksestä muutokseen. Presidentinvaalin toinen kierros meni jännittäväksi kilpailuksi, jossa ei olisi paljon tarvinnut tapahtua toisin niin valta olisi vaihtunut. Pyrkimys muutokseen olisi samalla kumuloitunut todellisuudeksi. On kuitenkin hyvä huomioida, että käsittelytapa on tässä luonteeltaan viihteellinen. Diskurssi on hyvin samantapainen kuin urheilutapahtumista uutisoidessa – kumpi voittaa, seura a vai seura b? Onko Aino-Kaisa Saarinen vihdoon Marit Björgeniä parempi vai miten käy?

Valinnan motivointiin löytyy monta syytä. Kilpailuviettiin vetoaminen vetoaa ihmisen perusolemukseen, ja toisaalta samalla yksinkertaistaa asioita, jotka monesti on koettu hankalaksi. Poliitiikan voi nykyajan Suomessa katsoa perustellusti asiaksi, jonka monet kokevat menevät yli hilseen. Tässä diskurssissa mutkat on vedetty suoraksi ja asetelma pelkistetty yksinkertaisen kilpailullisuuden tasolle. Kun valinta on motivoitu ja diskurssi valittu, on lopputuloksena se, että jännityksen kokemus väistämättä nousee ”kotikatsomoissa”. Samalla diskurssin voisi myös lajitella siihen sarjaan, jota Norman Fairclough tutkijana vierastaa: on kyse puhunnasta, joka kertoo julkisten asioiden median muuttumisesta yhä jutustelunomaisemmaksi, pinnalliseksi ja viihteelliseksi (Fairclough 1997, 20.)

6.2. Pettyneen ja poliittisen puheen diskurssi

Seuraava aineistosta määrittelemäni diskurssi on *pettyneen ja poliittisen puheen diskurssi*. Se määrittyy ja jäsentyy varsin lähelle Faircloughin näkemystä medioituneesta politiikan diskurssista, joka on seurauksena politiikan sisäänrakentumisesta tiedotusvälineiden agendalle. (emt., 262 – 263.).

En kuitenkaan määrittele tätä diskurssia samoin, koska tähän diskurssiin kytkeytyy myös selvästi enemmän inhimillisyyttä, jopa tietynlaista emotionaalista otetta. Kun jännitys laukeaa ja lopputulos on selvillä, on luonnollistakin, että siitä seuraa tiettyjä tunteita. Pettymys ja voitonriemu ovat siinä tyypillisesti läsnä. Ja kuten urheilukilpailussakin, aineistossa pettyneen puheen diskurssi alkoi nousta esille vasta vaalin tuloksen

lopullisesti selvittyä – kun maalinauha oli jo katkaistu. Viitteitä tällaisesta puhunnasta löytyy selvästi enemmän vaalituloksen jälkeen kirjoitetusta aineistoista. Huomattavaa on, että Aamulehden journalismissa tällaista pettynyttä puhetta esiintyy Helsingin Sanomia enemmän. Myös kohde vaihtelee. Aamulehden pettyneen puheen diskurssin kohde on pääasiassa Tarja Halonen, Helsingin Sanomilla taas Matti Vanhanen.

”Halosen on syytä toisaalta antaa työrauha ja tuki hallitukselle. Pääministeri Matti Vanhasella on edessään kova haaste, kun Suomi viiden kuukauden kuluttua aloittaa puheenjohtajuuskautensa Euroopan unionissa. Se, että Vanhanen sovittulla tavalla ja rehdisti kannatti Niinistöä presidentinvaalien toisella kierroksella, ei saa nyt aiheuttaa turhaa kitkaa ulkopoliittisen johdon toimintaan ja suhteisiin.” (AL 31.1.2006.)

”Presidentinvaalit voitettuaan Tarja Halonen lupasi toisella kaudellaan esiintyä rohkeasti ja nostaa entistä selvemmin esille hyvinvointiyhteiskunnan epäkohtia. Merkkejä uudesta, rohkeammasta linjasta ei kuitenkaan ollut tasavallan presidentin puheessa, jonka hän perjantaina piti valtiopäivien avajaisissa.” (AL 4.2.2006.)

”Toisin kuin ulkoasiainvaliokunnan demaripuheenjohtajaa Liisa Jaakonsaarta, presidenttiä ei näytä häiritsevän se, että neljässä vuodessa selonteko tuppaa vanhentumaan, kun maailma ympärillä muuttuu.” (AL 4.2.2006.)

”Presidentti myötäili hallituksen pakoilevaa linjaa korostamalla sopimuksen hyviä puolia ottamatta silti kantaa ratifiointikysymykseen.” (AL 4.2.2006.)

Pettymystä oli toki luettavissa Aamulehden journalismissa jo siinä vaiheessa, kun vaalin tulos ei ollut selvillä.

”Tarja Haloselle ideologisten rintamalinjojen selkiytyminen näyttää olevan kiusallista. Hän haluaa esiintyä koko kansan ehdokkaana ja pyrkii sen vuoksi häivyttämään vasemmistolaisen taustansa.” (AL 20.1.2006.)

Aivan kaikki negaatio ei kuitenkaan kummunnut presidenttiehdokkaista. Kuten aiemmin todettu, osansa saivat myös muun muassa äänestäjät.

”Niin tai näin, kansa päättää. Nyt kansa halusi show'n jatkuvan vielä kaksi viikkoa.”
(AL 16.1.2006.)

Helsingin Sanomien journalismissa pettyneen puheen diskurssi kumpuaa usein toiselta kierrokselta ulos jääneestä keskustan presidenttiehdokas Matti Vanhasesta. Toki myös Tarja Halonen saa osakseen kritiikkiä, mutta puheen sävy on erilaista kuin Aamulehdessä. Seuraava esimerkki on omiaan kuvaamaan ilmaisullista eroa. Aamulehti suhtautuu jyrkemmin, Helsingin Sanomat käyttää selvästi pehmeämpiä ilmaisuja. Tosin niidenkin taustalla on varsin selkeitä viittauksia esimerkiksi Halosen ylimielisyyteen, kuten ensimmäisestä esimerkkisitaatista käy ilmi:

”Tarja Halonen on mieleltään hyvin demokraattinen, mutta vaalitaistelun aikana hänkään ei pystynyt salaamaan istuvan presidentin närkästymistä, eräänlaista ”vallan kopeutta”. (HS 1.2.2006.)

Aivan aluksi luettelin pettyneen puheen diskurssin ja poliittisen puheen diskurssin aivan erikseen. Päädyin lopulta nivomaan ne samaan. Seuraavaksi määrittelen siis mediateksteissä esiintyvän poliittisen puheen diskurssin.

Poliittisen puheen diskurssin määritelmä syntyy lopulta aika luontevasti: kyse on sellaisesta diskurssista, puhunnasta jota poliitikko voisi hyvin käyttää omassa ulosannissaan. Se on puheenvuoroista ja juhlapuheista tuttua kielenkäyttöä. Se asemoituu luonnollisesti myös erittäin ideologisesti latautuneeksi. Siihen sisältyy kantaaottavuus ja sitä kautta mielipiteet. Vaaleihin liittyvä aineisto sisältää tällaista diskurssia myös kosolti. Lehdet eivät epäröi ottaa kantaa poliittisiin kysymyksiin, kuten porvariyhteistyön tiivistymiseen, EU:n perustuslaillisen sopimuksen ratifiointiin ja niin edelleen. Tämän diskurssin voi siis pelkistää samankaltaiseksi puhunnaksi, joka on tyypillinen poliitikkojen puheelle – siis poliittista, tavoitteellista puhetta, jolla on pyrkimys vaikuttaa tähän tai tuohon asiaan tietyllä tavalla.

”Porvariyhteistyö myös hallitusta muodostettaessa normalisoisi Suomen poliittista järjestelmää. Niin kauan kuin meillä on kolme suurin piirtein tasavahvaa puoluetta, pitäisi myös olla kolme suurin piirtein yhtä mahdollista hallituksen runkoa: punamulta, sinipuna ja porvarihallitus.” (HS 31.1.2006.)

”Valtionjohto pitää siis peruskirjaa hyvänä, mutta ei suostu vahvistamaan sitä omalta osaltaan. Voi vain ihmetellä, mikä olisi ratifiointia tehokkaampi tapa edistää sen läpimenoa muissa EU-maissa.” (AL 4.2.2006.)

Tässä esimerkkiaineistossa poliittisen puheen diskurssi on toki melko lähellä myös pettyneen puheen diskurssia. Myös pettynyt puhe sisältää aineistossa vahvoja kannanottoja. Erottelen poliittisen puheen diskurssin pettyneestä puheesta siten, että poliittinen puhe on arvolataukseltaan neutraalia puhetta, siis ikään kuin asiallisempaan sävyyn tehtyjä kannanottoja. Siitä puuttuu tietynlainen emotionaalinen elementti kokonaan. Kuitenkin faircloughilaisen määrittelyn kautta yhtäläisyyksiä on huomattavasti enemmän kuin eroavaisuuksia, joten tästä syystä nivon nämä ominaisuudet samaan kategoriaan.

Vallankäytön näkökulmasta tässä ns. yhteisdiskurssissa on nähtävissä varsin voimakas rooli, kolmen määritellyn diskurssin vertailussa kaikkein voimakkain ideologista tasoa tarkasteltuna. Toimittaja on vallankäytön ehdoton huipputaho, se joka käyttää valtaa. Toimittaja liputtaa porvariyhteistyön puolesta, toimittaja kannattaa EU:n perussopimuksen ratifiointia. Toimittaja arvostelee presidentti Tarja Halosta voimakkain sanakääntein. Jokainen, joka on joskus lukenut yhdenkin poliittiseen tilaisuuteen kirjoitetun juhlapuheen, osaa mieltää diskurssin ja tietyn puhunnan sieltä maailmasta. Tässä diskurssissa vallan maailmaa vasten peilaten toimittaja asettuu aktiivitoimijaksi, neljänneksi valtiomahdiksi sanan varsinaisessa merkityksessä. Eikä pidä unohtaa, että toimittaja ei pelaa tätä peliä omaan kuponkiinsa. Toimittaja on yhteisönsä, sanomalehden, edustaja, joka ei sooloile vaan noudattelee lehden, työnantajansa antamia pelisääntöjä siinä missä jääkiekkopelaaja kuuntelee valmentajaansa.

Montesquieun vallan kolmijako-opissa ensimmäinen valtiomahti on poliittinen päätösvalta, valtiopäivälaitos (Suomessa eduskunta), toinen hallinnollinen toimeenpanovalta (Suomessa valtioneuvosto) ja kolmas näitä molempia valvova tuomiovaltaa käyttävä oikeuslaitos. Neljänneksi valtiomahdiksi on asettunut media, muun muassa poliittiset toimittajat. Tässä diskurssissa kyse on juurikin siitä.

Palataan vielä väittämien ideologisuuteen. Tässä ”yhteisdiskurssissa” kyse on selkeästi ja suoraviivaisestikin poliittisesta ideologiasta. Kun muistaa, että Aamulehden päätoimittaja Matti Apunen kannatti mainituissa vaaleissa Sauli Niinistöä, alkuperä ja toisaalta motiivi lähtevät lopulta aika inhimilliseltä tasolta. Varsinkin Aamulehden aineistosta havaitsee selvästi, että pettymys Tarja Halosen jatkokautta kohtaan on kova. Sauli Niinistö olisi ollut parempi presidentti ympäripyöreitä evästyksiä antavan ylimielisen muumimamman sijaan – tällaisen mielikuvan siis saa, jos lehden pääkirjoitusten näkemyksiä vapaamuotoisesti kärjistää.

Mitä tästä valinnasta seuraa, on monimutkaisempi kysymys. Todennäköisesti ainakin keskustelua, jonka herättäminen toki on journalismin keskeisiä tavoitteita. Mielenpitoita Suomessa ei kielletä. Kahvipöydän tasolla reaktiot ovat varmasti kahdenlaisia, ainakin niiden keskuudessa joilla asiasta jonkinlainen mielipide on. Niinistöä tukevat ajattelevat, että lehti kirjoittaa silkkaa asiaa. Halosta tukevat taas ajattelevat aivan päinvastoin. Todennäköisesti poliittisesti valveutumaton ja/tai vaaleissa nukkunut kansanosia pitää koko näkökulmaa täysin merkityksettömänä. Yhtä kaikki: keskustelu herää, kuten journalismin seurauksena voi olettaakin heräävän.

6.3. Arvioiva ja analyttinen diskurssi

Arvioivasta ja analyttisestä diskurssista sekä sen käytöstä löytyy viitteitä aineistosta niin ennen kuin jälkeenkin presidentinvaalin lopputuloksen selviämisen. Sellaista löytyy melko tasaisesti niin Aamulehden kuin Helsingin Sanomienkin sisällöstä, diskurssin hyödyntäminen näyttäisi kääntyvän kuitenkin suurimmaksi osaksi Helsingin Sanomille.

Diskurssille on ominaista myös tietynlaisen ajallisen perspektiivin hyödyntäminen; nykyhetkessä tapahtuneita asioita peilataan niin tulevaisuuden kuin menneisyydenkin kautta. Diskurssi on myös aineistosta tuotettujen diskurssien vertailussa selvästi monipuolisin; sen sisälle mahtuu niin maltillista kuin harkitusti punnittua kantaottavaakin puhetta.

”Ministerinvaihdoksista keskustan ryhmässä voisi olla apua mielialojen kohottamiseksi puolueessa.” (HS 1.2.2006.)

”Viime kerran pelko maaseudun ja kaupunkien kahtiajaosta ei toteutunut ainakaan presidentin takia. Halosesta tuli nopeasti koko kansan presidentti, jota myös keskustan äänestäjät arvostivat. Todennäköisesti näiden vaalien jälkeen käy samoin, ja syksyyn mennessä Halonen on jälleen koko kansan presidentti. Poliittisessa linjassa korostuu vaalin jälkeen jatkuvuus.” (HS 31.1.2006.)

Olellainen piirre mainitulle diskurssille on myös maltillinen ja arvioiva sävy. Tuosta sävystä aineistosta löytyy myöskin lukuisia esimerkkejä.

”Mikä muuttuu Halosen toisella kaudella? Olisi tärkeitä juuri Halosen kokemuksella ajatella huolellisesti presidentin asemaa uuden perustuslain oloissa.” (HS 1.2.2006.)

”Nykyisen hallituksen yhteistyöhön porvarienv presidenttirintama tuskin jättää pitkäaikaisia jälkiä. Hallituksen työ palaa arkiseksi puurtamiseksi.” (HS 31.1.2006.)

Vallan näkökulman kannalta arvioituna tämä diskurssi on luonteeltaan varsin punnitseva, hillitty, maltillinen ja arvioiva. Sen huomaa etenkin fraseologian ja käytettyjen ilmaisujen tasolta, esimerkiksi: ”olisi tärkeitä juuri Halosen kokemuksella”. Muotoilu on äärimmäisen varovaisesti tehty. Ilmaisuihin sisältyy maltillisen verbimuodon ja jatkuu sen jälkeen varsin silkkihansikkain toteutetulla ehdokkaan käsittelyllä. Tavasta tulee hieman mieleen yhdysvaltalaisen esimiestäiden oppaiden markkinoima palautteenannon malli, jota kutsutaan sandwich- eli voileipämalliksi. Ensin keuhataan ja jutellaan mukavia, sitten annetaan palaute, ja lopuksi jutellaan jälleen mukavia mukavalla tavalla. Tiukasti

suolatun pihvin ympärillä on runsaasti pureksittavaa sämpylää. Tällä tavalla rakennetusta puhunnasta on tässä diskurssista varsin pitkälti kysymys.

Diskurssin maltillisesta sävystä seuraa tietysti se, että tekstistä tuskin kovin moni kovin herkästi närkästy. Se on luonteeltaan varovaista, eikä maalaile piruja seinille. Diskursiivisessa otteessa on paljon kriisiviestinnälle ominaisia piirteitä, sellaisia elementtejä, joilla pyritään pitämään paletti ehjänä nopeasti muuttuvassa tilanteessa. Yhteiskuntajärjestyksen kannalta arvioituna diskurssissa yksi leimallinen tekijä on siis *ylläpitävyys* – siitä esimerkkinä vaikkapa mainittu ”Nykyisen hallituksen yhteistyöhön porvarien presidenttirintama tuskin jättää pitkäaikaisia jälkiä. Hallituksen työ palaa arkiseksi puurtamiseksi.” Jos ajatellaan toimittajan roolia vallankäyttäjänä, käyttää toimittaja tässä diskurssissa omaa valtaansa ylläpitääkseen vallitsevaa järjestelmää. Kuten todettu, mekaniikka on tuttu ääriesimerkkinä sota-ajan olosuhteista, mutta tällainen diskurssi on omiaan ikään kuin kaitsemaan muutosta, niitä reaktioita joita niinkin ison kokonaisuuden kuin vaalien päättyminen saattaa lukijassa aiheuttaa. Toimittaja tuntuukin tässä diskurssissa vastaavan lukijan kysymykseen ”entä nyt?” - vastaukseksi lukija saa iltasatumaisen, hivenen lohduttavan ”kyllä kaikki järjestyy”-mallin vastauksen.

Ideologian tasolla tarkasteltuna tämä diskurssi lienee aineistosta löydettävien diskurssien joukosta kaikkein vähiten ideologinen, jos siis asiaa tarkastelee puhtaasti poliittisten motiivien kautta. Toisaalta, konsensusajattelua voi sitäkin tulkita ideologiseksi motiiviksi, mutta kuitenkin hyvin löyhästi, höyhenenkevyellä kädellä. Taustalta löytyy pikemminkin huoli tai toive yhteisön yhtenäisyydestä, jota pyritään vahvistamaan luomalla neutraaleja, varsin varovaisesti väritettyjä tulevaisuuskuvia.

Lukijoiden näkökulmasta voisi ajatella, että diskurssi toimii rauhoittavana tekijänä, vähän kuten kuppi vihreää teetä ennen nukkumaanmenoa. Diskurssi arvioi rauhallisesti ja maltillisesti syyt, seuraukset ja mahdolliset tulevaisuuden seuraukset, eli on siis mainituista diskursseista samalla myös vahvasti rationaalisin, vähiten tunnetason kokemukseen perustuva. Pidän mainittua diskurssia tältä pohjalta myös näistä kolmesta kaikkein objektiivisimpana. Todennäköistä on, että enemmistö lukijoista tulkitsee tämän puhunnan samalla tavalla. He saattavat samalla ajatella, että journalismi täyttää täten

parhaiten tavoitteensa: kääntämällä kaikki kivet kuitenkin niin, ettei pakkaa sekoiteta puoleen tai toiseen. Lehti ei lähde itse poliittisen prosessin osaksi muuta kuin raportoimalla.

Seuraavassa tiivistän mainittujen diskurssien ominaispiirteet.

Taulukko 5. Aineistosta löytyvien diskurssien ominaispiirteet ja suhde valtaan

	Jännitystä luova diskurssi	Pettyneen ja poliittisen puheen diskurssi	Arvioiva ja analyttinen diskurssi
Ominaispiirteet	Kielellisesti mahtaileva, vastakkainasetteluja luova, kärjistävä, sarjakuvamainen, lievästi ideologinen	Kriittinen, emotionaalinen, kantaaottava, pamflettimainen, voimakkaasti ideologinen	Ylläpitävä, arvioiva, eteenpäin katsova, aikatasoja hyödyntävä, jossain määrin ideologinen
Valta	Käyttää valtaa lähinnä vastakkainasettelujen luomiseen. Hyödyntää tarkoituksella pelimekaniikkaa ja kärjistyksiä.	Vallankäytön ja kriittisen media-ajattelun näkökulmasta äärimmäisen poliittinen, lähellä Faircloughin omaa poliittisen diskurssin määritelmää	Valta ei luonteeltaan kovin ”poliittista”, lukijasuhde neutraali. Viestinnän merkitys sovitteleva ja yhteisöllinen, keskustelua ei herätetä vastakkainasettelulla.

7. Yhteenveto ja johtopäätökset

Aluksi on todettava, että yleensä journalismiin kytketyt käsitteet, kuten puolueettomuus, tasapuolisuus ja moniarvoisuus, ovat käsitetasolla hyvin monitulkintaisia. Käytännön määritelmiä ja tulkintoja on varmasti aivan yhtä paljon kuin tulkitsijoitakin. Täysin puolueettomia henkilöitä tai tahoja tuskin on olemassa.

Tiivistän seuraavaksi aineiston kolme tärkeintä ominaispiirrettä.

7.1. Vastakkainasettelujen aika ei ole ohi

Aineistosta kiinnostavin huomio on mielestäni se, että journalismin sisään mahtuu edelleen vahvojakin rintamalinjoja. Kuten Aamulehti pääkirjoituksessaan 20.1.2006 otsikoi: Loppupeleissä on pakko tunnustaa väriä. Aineistoni perusteella tämänkaltainen diskurssi on Aamulehden vaalijournalismille tyypillisempää.

Tällaista diskurssia on toisaalta vaikea pitää vääränäkään. Ratkaisussa ei lähtökohtaisesti ole journalistisesta perspektiivistä katsottuna mitään erityisen kummallista. Muun muassa peruskouluikäisille suunnattu Internetix-opintomateriaali (http://opinnot.internetix.fi/fi/muikku2materiaalit/lukio/ai/ai08/3_valokeilassa_tekstit/02_sanomalehden_tekstilajeja?C:D=hNbG.g5zk&m:selres=hNbG.g5zk) määrittelee pääkirjoituksen tyylin, sisällön ja merkityksen seuraavasti:

”(pääkirjoitus) On lehden kannanotto johonkin ajankohtaiseen aiheeseen. Se on vakiopaikalla lehden alussa pääkirjoitussivulla. Sen kirjoittaa lehden päätoimittaja tai pääkirjoitustoimittaja. Tyyliltään pääkirjoitus on kantaaottava ja asiallinen.”

Tämän määrittelyn kautta värin tunnustamista ei voi pitää yksiselitteisesti huonona asiana. Vastaanottajat haluavat kannanottoja, ja sitä he myös saavat.

7.2. Presidentinvaalit saavat edelleen palstatilaa

Opinnäytetyössäni olen tuonut esille sen, miten erilaisilla tavoilla presidentti-instituutioon ja presidentin rooliin yleensä nyky-Suomessa suhtaudutaan. Näkökulma ja mielipiteet ovat usein kriittisiä, eikä presidentin viralle usein nähdä juuri muuta kuin symbolinen arvo.

Aamulehden ja Helsingin Sanomien journalistisen aineiston tarkastelu kuitenkin osoittaa, että ainakin toimituksissa presidentti herättää yhä ajatuksia ja tunteita. Se herättää kiinnostusta paitsi suoraan, myös välillisesti, kuten oheinen esimerkki osoittaa:

”Presidentin valitsemisella emme lopulta ratkaise monta asiaa. Se, että saamme aikaan sisällöllistä keskustelua, on kuitenkin arvo sinänsä.” (AL 30.1.2006)

Presidenttiin ja presidentti-instituutioon yleensä liittyviä kannanottoja tuli vastaan käytännössä katsoen jokaisessa tarkastelemassani toimittajan kommentissa tai pääkirjoituksessa. Tämä alkoi jo varhain ensimmäisen kierroksen tuloksen selvittyä.

”Tarja Haloselle ideologisten rintamalinjojen selkiytyminen näyttää olevan kiusallista. Hän haluaa esiintyä koko kansan ehdokkaana ja pyrkii sen vuoksi häivyttämään vasemmistolaisen taustansa.” (AL 20.1.2006)

On tietysti hyvä kysyä, miksi vasemmistolaisen taustan häivyttäminen olisi edes tarpeen semminkin, kun Tarja Halonen on tehnyt koko poliittisen uransa sosiaalidemokraattisessa, siis vasemmistolaiseksi selvästi määrittyvässä, puolueessa? Hieman kärjistäen kysyttynä: pitääkö Aamulehti lukijaansa kenties siinä määrin tyhmänä, ettei lukija tiedä, mitä puoluetta Tarja Halonen edustaa? Asiasta on toki yhteiskunnallista kehitystä tarkastellessa perusteltua olla huolissaan, sillä äänestysaktiivisuus on laskenut ja kansalaisten kiinnostus politiikkaa kohtaan on nyt vähäisempää kuin kenties koskaan. Toisaalta sosiaalidemokraattisen puolueen vahvaa valta-asemaa Suomessa on pidetty outonakin. Varsin kriittisestä ja monissa yhteyksissä vahvasti kyseenalaistettu journalismin tutkija Esko Salminen ottaa näkemykselleen tukea European Social Surveyn

vuosien 2004 ja 2005 aikana toteuttamasta tutkimuksesta, jonka perusteella 48% suomalaisista vastaajista halusi samaistaa itsensä oikeistoon, 31% keskustaan ja vain 22% vasemmistoon (Salminen 2006, 216 – 218.).

Vaikka presidentin valtaoikeuksia oli jo vuoteen 2006 mennessä käsitelty ja kavennettukin moneen otteeseen, eivät tiedotusvälineet pystyneet suhtautumaan vaaleihin kevyesti. On kiinnostavaa miettiä, mistä tällainen lopulta johtui. Johtuiko se ennakoasetelmaan nähden yllättävästi ja lyhyessä ajassa kärjistyneestä kilpailuasetelmasta, halusta saada aikaan muutos vai puhtaasti puoluepoliittisten intressien kautta? Aineiston perusteella voisi nähdä asian näiden kolmen yhdistelmänä.

7.3. Presidentillä on kokonaisvaltainen merkitys

Kolmas elementti liittyy keskeisesti toiseen elementtiin, mutta otan sen erillisenä kohtana, koska kyseessä on siinä määrin suuri osa kokonaisuutta. Kysymys on tarkalleen ottaen presidentinvaalin välillisestä merkityksestä ja nimenomaan yhteiskunnallisen tulevaisuuden kannalta ajateltuna. Aineiston perusteella presidentinvaalit kiinnostivat ja todennäköisesti kiinnostavat jatkossakin tiedotusvälineitä siksi, että niiden tulosten perusteella pystyy tekemään prognooseja siitä, mihin suuntaan maan politiikka tulee jatkossa asettumaan.

”Niinistön vaalimenestyksen luulisi antavan uutta potkua porvariyhteistyölle vuoden päästä järjestettävien eduskuntavaalien alla.” (HS 30.1.2006.)

Kevään 2007 eduskuntavaaleissa ennustus tuli toteen. Keskusta ja kokoomus saivat vaaleissa eniten ääniä, ja porvarihallitus tuli todeksi ensimmäistä kertaa moneen vuosikymmeneen.

Vaalien tuloksen ratkettua lehdet myös kantoivat huolta Suomen epämääräiseksi koetusta käytännöstä liittyen EU-asioita koskevaan päätöksentekoon ja sen vastuunjakoon.

”Keskeinen ongelmakohta on perustuslaissa tehty kahtiajako presidentille kuuluvaan ulkopoliittikan johtamiseen ja hallitukselle kuuluvaan EU-asioista päättämiseen. Se johtaa helposti presidentin ja hallituksen väliseen reviiritistelukseen. Tarja Halosen olisi osoitettava malttia ja myönnettävä, että presidentin ei pidä lähteä kilpailemaan missään asiassa eduskunnalle vastuussa olevan hallituksen kanssa. Presidentillä voi olla verraten näkyväkin rooli ulkopoliitikassa silloin, ja vain silloin, kun hän toimii hyvässä yhteisymmärryksessä hallituksen kanssa. Presidentin ja hallituksen ajautuminen julkisesti vastakkain olisi kestämätön asetelma.” (HS 1.2.2006.)

Sama huoli ilmaistiin Aamulehdessä kolme päivää myöhemmin tiukemmin.

”EU:n perustuslaillisesta sopimuksesta näyttää sen sijaan kehkeytyvän vähän Nato-keskustelua muistuttava kuurupiiloleikki.” (AL 4.2.2006.)

Kuten lehdet arvioivat, EU-edustaminen ja siihen liittyvä vastuunjako on ollut tiiviisti poliittisessa keskustelussa presidentinvaalien jälkeen. Vastuunjaossa on kuitenkin edelleen joitain epämääräisyyksiä, josta seurauksena Suomi noudattelee huippukokouksissa yhä niin sanottua kahden lautasen politiikkaa – mukana edustamassa ovat siis niin pääministeri kuin presidenttikin. Nähtäväksi jää, miten paljon tämä asia saa journalistista huomiota ensi keväänä, kun Suomessa on jälleen presidentinvaalin aika.

7.4. Yhteenveto

Tutkimuskysymyksenäni esitin, minkälaisesta yhteiskunnallisesta toiminnasta Aamulehden ja Helsingin Sanomien journalismi kertoo? Millä tavalla ne ovat latautuneita ja voiko niiden perusteella tehdä johtopäätöksiä lehtien poliittisista intohimoista? Tiivistettynä: onko aineiston perusteella syytä tehdä johtopäätös, että Suomen kaksi suurinta 7-päiväistä sanomalehteä tunnustavat väriä? Sisältääkö aineisto poliittisesti väritynyttä puhuntaa ja jos, miten runsaslukuisesti?

Löydettyjen diskurssien perusteella on mielestäni liian pitkälle menevä johtopäätös väittää, että sitoutumattomat lehdet tunnustavat poliittista väriä. Joitain merkkejä siihen

suuntaan kuitenkin on olemassa. Tarja Halosen ja Sauli Niinistön osalta on löydettävissä puheenvuoroja, jotka kertovat varsin selvästi sen, kumman puolella tai kumpaa vastaan tässä seistään. Hälyttävään mittasuhteeseen tämä ei nouse, mutta mielestäni tällaista puhuntaa esiintyy aineistossa siinä määrin, että kysymykseen kannattaisi jatkossa kiinnittää selkeämmin huomiota. Kantaottavuus ja pontevat näkökulmat ovat journalismille ja journalistille tärkeitä, mutta harmaalla alueella tasapainottelu kannattaa myös tehdä huolella ja tarkasti. Poliittisen agitaation aika on jo ohi, eikä siihen ole syytä enää palata.

Niin tai näin, keskustelu suomalaisen politiikan ja tiedotusvälineiden suhteesta jatkuu lähitulevaisuudessa todennäköisesti vieläkin voimakkaammin kuin tähän asti. Perussuomalaisten saavuttama ”iso jytky” eli historiallinen kannatuksen nousu kevään 2011 eduskuntavaaleissa tarkoittaa muun muassa sitä, että asioiden läpinäkyvyyttä ja erilaisten toimijoiden suhteita puntaroidaan jatkossa vieläkin tarkemmin kuin aiemmin. Perussuomalaisten vaalivoitto on nähty kansantajuisten viestinnän voiton, joten siltä pohjalta ajateltuna objektiivisuutta ja poliittista sitoutuneisuutta tai sitoutumattomuutta tullaan varmasti analysoimaan vielä pitkään. Tuo keskustelu kestää vähintään tämän vaalikauden, siis kevääseen 2015 saakka. Viestikapula siis kiertää ja keihäs on saanut ilmaa alleen, joten ei ole poissuljettua että itsekin tähän aiheeseen vielä palaan. Poliitiikan ja journalismin väliselle tutkimukselle on suomalaisessa yhteiskunnassa tilausta ainakin seuraavan kymmenen vuoden ajan. Vähintäänkin. Tämän opinnäytetyön kirjoittaja harkitsee parhaillaan, hakeako avustusta lisensointityölle Timo Soinin ja perussuomalaisten viestintään liittyen. Kävi miten kävi, diskurssianalyysi tarjoaisi tähän käsittelyyn suorastaan erinomaisen metodin.

Opinnäytetyöni loppukaneetiksi ja toisaalta keskustelun edelleen jatkajaksi sopii Tuija Pulkkisen näkemys siitä, minkälaista tulevaisuuden journalismi ja toisaalta toimijoiden suhteet voisivat olla.

”On kyse siitä, että toimittajat esittävät kritiikkiä, uskaltavat nousta esiin ja julkisesti esittää oman oikeudentuntonsa mukaisia käsityksiä, vaikka ne poikkeaisivat kunnioitettujen vallassa olevien henkilöiden käsityksistä. On myös kyse siitä, että ne,

joilla on yhteiskunnallisia valta-asemia, oikeasti kuuntelevat julkista kritiikkiä, ottavat sen huomioon toimissaan ja uskaltavat myös tarpeen tullen luopua tehtävistään.

*Demokraattinen kulttuuri edellyttää kritiikkiä, rohkeutta, omanarvontuntoa, kykyä esittää tyhmiä kysymyksiä, olla omaa mieltään, asettaa auktoriteetteja kyseenalaisiksi. Se edellyttää tätä niin kansalaisilta kuin toimittajiltakin. Se edellyttää myös poliittisilta päättäjiltä taitoa nähdä yleinen mielipide, havaita kritiikki ja kykyä luopua valta-
asemasta.” (Pulkkinen 1996, 207.)*

Onko tämä helpommin sanottu kuin tehty? Ehkäpä, ehkä ei, mutta mielestäni vahvan harkinnan arvoista joka tapauksessa. Sen osoittavat mielestäni myös tämän opinnäytetyön tutkimustulokset.

Painetut lähteet

Apunen, Matti: *Hei toimittaja, ketä kannatat?* Kolumni, Helsingin Sanomat 7.9.2010. Viitattu 7.2.2011.

Enroos, Marja (2009): Halosen ja Niinistön representaatiot vuoden 2006 presidentinvaaleissa. Pro gradu -työ. Helsingin yliopiston valtiotieteellinen tiedekunta, viestinnän laitos.

Fairclough, Norman (1997): *Miten media puhuu*. Vastapaino, Tampere.

Fairclough, Norman (2003): *Analysing discourse. Textual analysis for social research*. Routledge Taylor & Francis Group. ISBN 0-415-25892-8.

Foucault, Michel (1982): *The Subject and Power*. Teoksessa Dreyfus, Hubert L. and Rabinow, Paul. Michel Foucault: *Beyond Structuralism and Hermeneutics*. With an Afterword by Michel Foucault, 208-226. University of Chicago Press: Chicago.

Habermas, Jürgen (2004): *Julkisuuden rakennemuutos – tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta*. Suomentanut Veikko Pietilä. Vastapaino, Tampere.

Heikka, Taneli & Boxberg, Katja (2009): *Lumedemokratia. Barrikadi-sarja, numero 9*. Werner Söderström Osakeyhtiö. 2. painos. Helsinki.

Heikkilä, Heikki (2001): *Ohut ja vankka journalismi. Kansalaisuus suomalaisen uutisjournalismin käytännöissä 1990-luvulla*. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 127. Mediatutkimuksia 1. Tampereen Yliopistopaino Oy. Tampere.

Ikävalko, Elisa (1996): *Ylivoimapeli mediassa. Julkisuusmekanismit ja julkisuuden hallinta*. Helsinki; Inforviestintä.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen Eero (1999): *Diskurssianalyysi liikkeessä*. 1. painos. Vastapaino, Tampere.

Kunelius, Risto (2003): *Viestinnän vallassa. Johdatus joukkoviestinnän kysymyksiin*. Werner Söderström Osakeyhtiö. 5. painos. Helsinki.

Kunelius, Risto & Noppari, Elina & Reunanen, Esa (2009): *Media vallan verkoissa*. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja, A 112.

Lipjhart, Arend (1984): *Democracies: Patterns of majoritarian and consensus government in twenty-one countries*. Yale Press.

Naski, Jaakko (2010): *Rebuilding Defenses: Explorations in Norman Fairclough's Theory of Critical Discourse Analysis*. Pro gradu -työ. Turun yliopisto, kieli- ja käännöstieteiden laitos; englantilainen filologia.

Nieminen, Hannu & Nordenstreng, Kaarle (1992): *Sananvapaus ja viestintäpolitiikka*. Teoksessa Nordenstreng, Kaarle (toim.): *Kansainvälinen journalistietiikka*. Helsinki: Yliopistopaino.

Nordenstreng, Kaarle & Lehtonen, Jaakko: *Hyvän ja pahan kierrätystä. Viestinnän etiikan perusteita*. Teoksessa Kivikuru, Ulla-Maija & Kunelius, Risto (toim.): *Viestinnän jäljillä. Näkökulmia uuden ajan ilmiöön*. Helsinki: WSOY.

Nordenstreng, Kaarle & Wiio, Osmo A. (toim.) (2000): *Suomen Mediamaisema*, 248-262. Werner Söderström Osakeyhtiö. 1. painos. Helsinki.

Nurmi, Timo & Rekiaro, Ilkka & Rekiaro, Päivi & Sorjanen, Timo (2001): Gummeruksen suuri sivistyssanakirja. Gummerus Kirjapaino Oy. 2. painos. Jyväskylä.

Paloheimo, Heikki & Raunio, Tapio (toim.) (2008): Suomen puolueet ja puoluejärjestelmä. WSOY Oppimateriaalit, Helsinki.

Paloheimo, Heikki & Wiberg, Matti (1996, 2004): Poliitikan perusteet. Dark Oy, WSOY. 1.-2. painos.

Pernaa, Ville & Niemi, Mari K. & Pitkänen, Ville (2007): Mielikuvavaalit. Kevään 2007 eduskuntavaalien mediaailmiöt. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu.

Pernaa, Ville & Pitkänen, Ville (2006): Poliitikot taistelevat - media kertoo. Ajatus Kirjat, Helsinki.

Pulkkinen, Hannu (2009): Näin näin. Kirjoituksia journalismista.

Pulkkinen, Tuija (1996): *Snellmanin perintö suomalaisessa sananvapaudessa*. Teoksessa Nordenstreng, Kaarle (toim.): Sananvapaus. WSOY, Helsinki.

Remes, Liisa (2003): Yrittäjyyskasvatuksen kolme diskurssia. Väitöskirja, Jyväskylän opisto. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 213.

Ruissalo, Pekka (2008): Vuoden 2006 presidentinvaalit ja niiden käsittely kahdessa Vasemmistoliiton sanomalehdessä: Kansan Tahto ja Satakunnan Työ. Kandidaatin työ, Tampereen yliopisto.

Salminen, Esko (2004): Viestinnällä vallankumoukseen. ”Demokraattisen toimittajakoulutuksen” aika 1960-luvulta 1980-luvulle. Edita Prima Oy, Helsinki.

Salminen, Esko (2006): Mediavallan aika. Poliittika tiedotusvälineissä Mauno Koivistosta Tarja Haloseen. Edita Prima Oy. Helsinki, 2006.

Tarasti, Lauri (1998): Suomen vaalijärjestelmä. Helsinki.

Uimonen, Risto (1992): Julkisuuspele. Imagonrakennus politiikassa. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo-Helsinki-Juva.

Uotila, Tiina (2011): Irtisanomisuutisoinnin anatomia. Metsäteollisuuden syyskuun 2008 irtisanomisaallon uutisdiskurssit Kainuun Sanomissa, Etelä-Saimaassa, Aamulehdessä ja Helsingin Sanomissa. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

Internet-lähteet

Suomen Oikeusministeriö. 1.2.2006. [WWW-dokumentti] Suomen Oikeusministeriö.
(http://192.49.229.35/TP2006K2/s/tulos/tulos_kokomaa.html)

Suomen eduskunnan perustuslakivaliokunta. 16.2.2006. [WWW-dokumentti]
Suomen eduskunta.
(<http://web.eduskunta.fi/Resource.phx/pubman/templates/1.htx?id=3967>)

StatFin-tilastopalvelu. 12.11.1999. [WWW-dokumentti] Suomen Tilastokeskus.
(<http://statfin.stat.fi/StatWeb/start.asp?PA=Pvaalit&D1=0-11&D2=0-20&LA=fi&DM=SLFI&TT=2>)

Suomi – englanti – suomi -sanakirja. © 2004 - 2011 Sunda. [WWW-dokumentti]
Sunda Oy. (<http://www.sunda.fi/kaantaja.html>)

Kielikompassi. [WWW-dokumentti] Jyväskylän yliopisto.

(http://kielikompassi.jyu.fi/opetus/kirjoitus/kirjoituskurssi/kann_kolumni.shtml)

Liitteet

Tutkimusaineistona käytetyt kirjoitukset:

Aamulehti 16.1.2006

Sivu A2: ”Porvarit nyt tosipaikan edessä”

Sivu A2: ”Toinen kierros tuo vaihtoehdot esiin”

Sivu A11: ”Matti Vanhasen raskas sunnuntai”

Helsingin Sanomat 16.1.2006

Sivu A2: ”Porvari yhteistyö tosielämän testiin”

Sivu A2: ”Halonen saa Niinistöä ärhäkkään haastajan”

Aamulehti 20.1.2006

Sivu A2: ”Loppupeleissä on pakko tunnustaa väriä”

Aamulehti 23.1.2006

Sivu A2: ”Niinistö vs. Halonen, vuoden 1990 versio”

Aamulehti 27.1.2006

Sivu A2: ”Vaalitaistelu alkaa käydä jo ylikierroksilla”

Helsingin Sanomat 27.1.2006

Sivu A2: ”Jännitys vaaleissa vain tiivistyy”

Helsingin Sanomat 30.1.2006

Sivu A2: ”Tarja Halosen toinen kausi ei tullut lainkaan helposti”

Aamulehti 30.1.2006

Sivu A2: ”Tarja Halonen taisteli toiselle kierrokselle”

Sivu A2: ”Kiitettävää keskustelua paikoin väärissä vaaleissa”

Sivu A2: ”Tämän jälkeen vielä yhdet Nato-vaalit?”

Helsingin Sanomat 31.1.2006

Sivu A2: ”Porvarihallituksen tulisi olla vakavasti otettava vaihtoehto”

Aamulehti 31.1.2006

Sivu A2: ”Loppuvuodeksi tarvitaan työrauha”

Helsingin Sanomat 1.2.2006

Sivu A2: ”Halosen uudet kuusi vuotta”

Sivu A2: ”Keskustassa jonkin on muututtava”

Aamulehti 4.2.2006

Sivu A2: ”Ympäripyöreät evästyksen valtiopäiville”